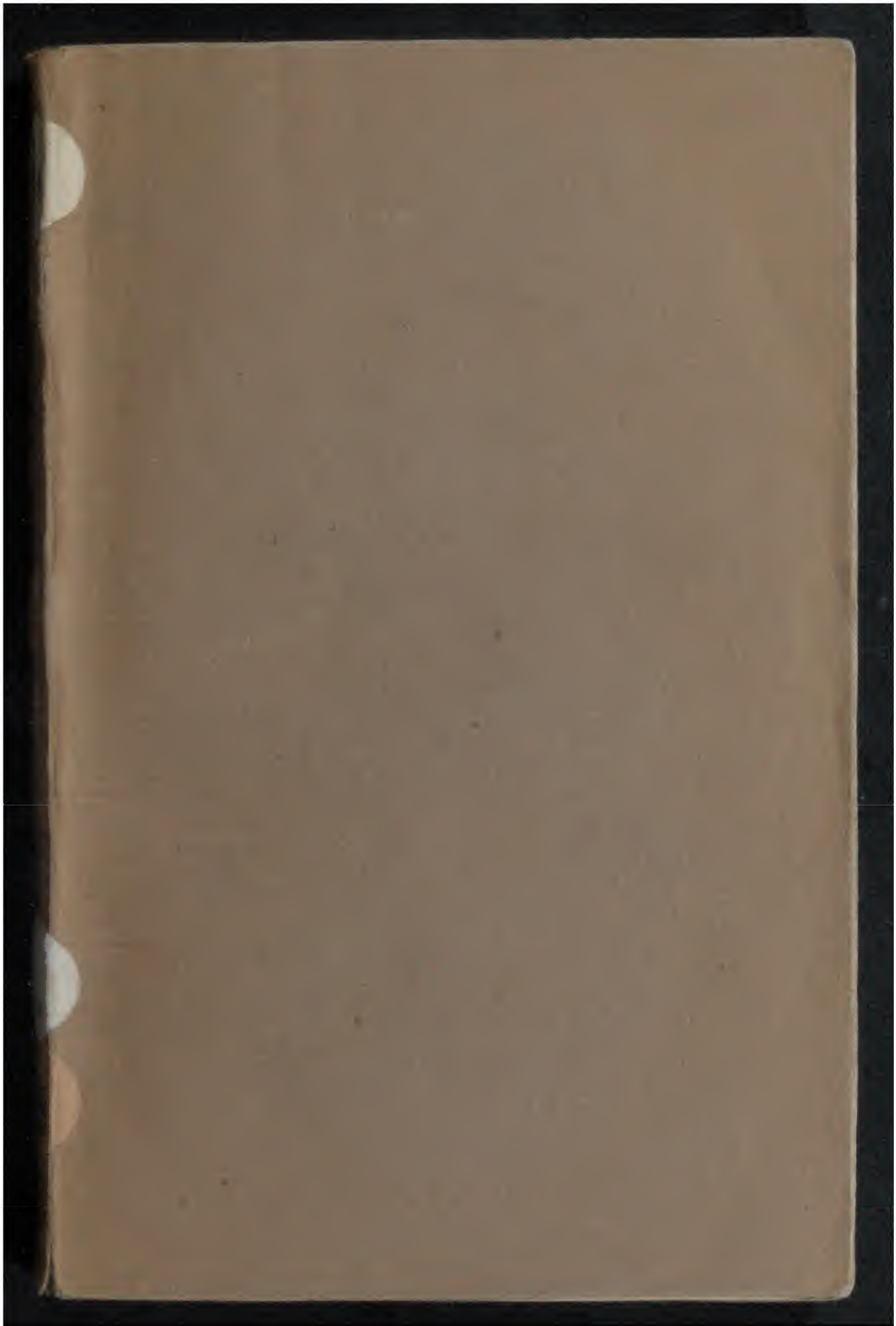

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

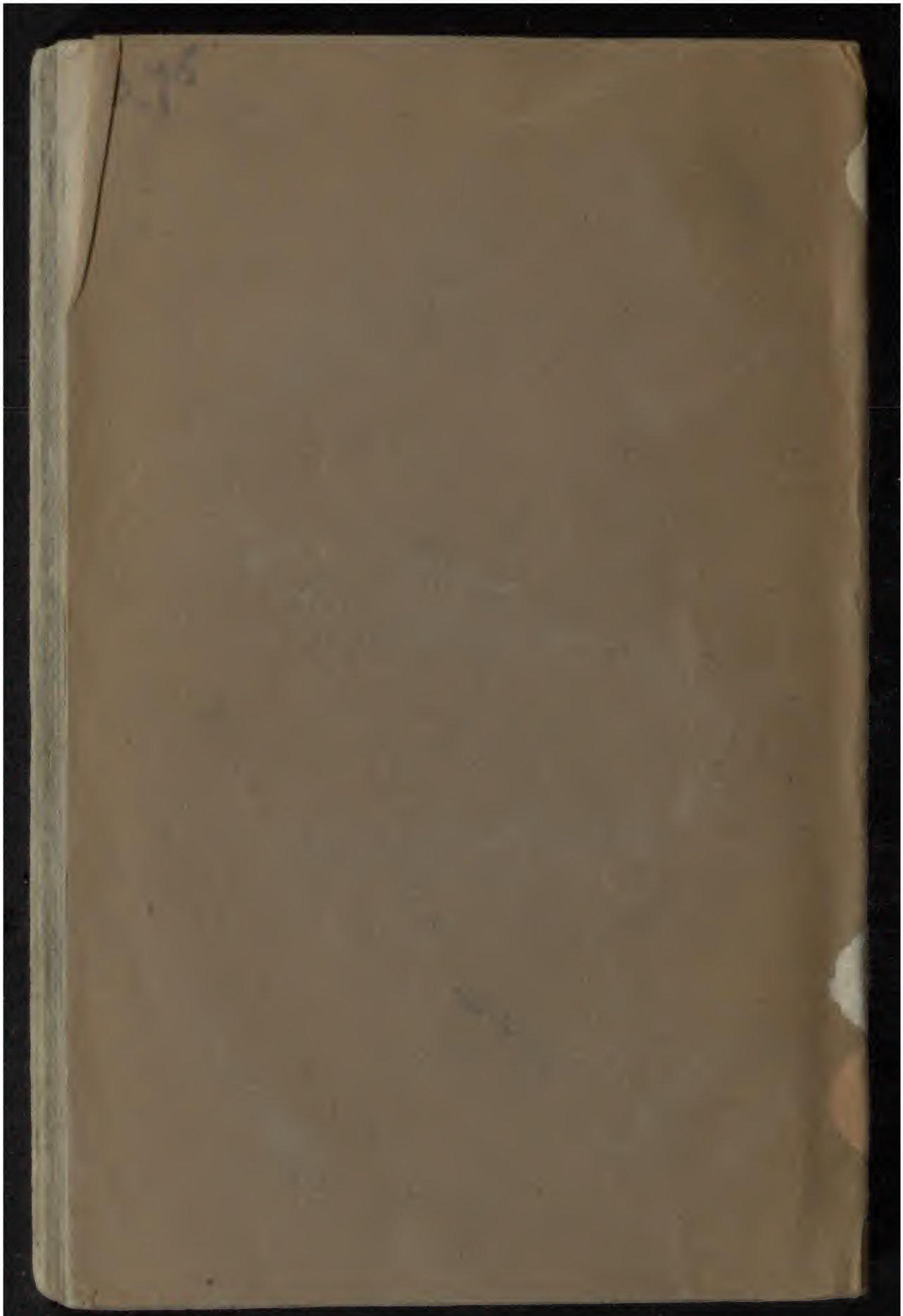

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

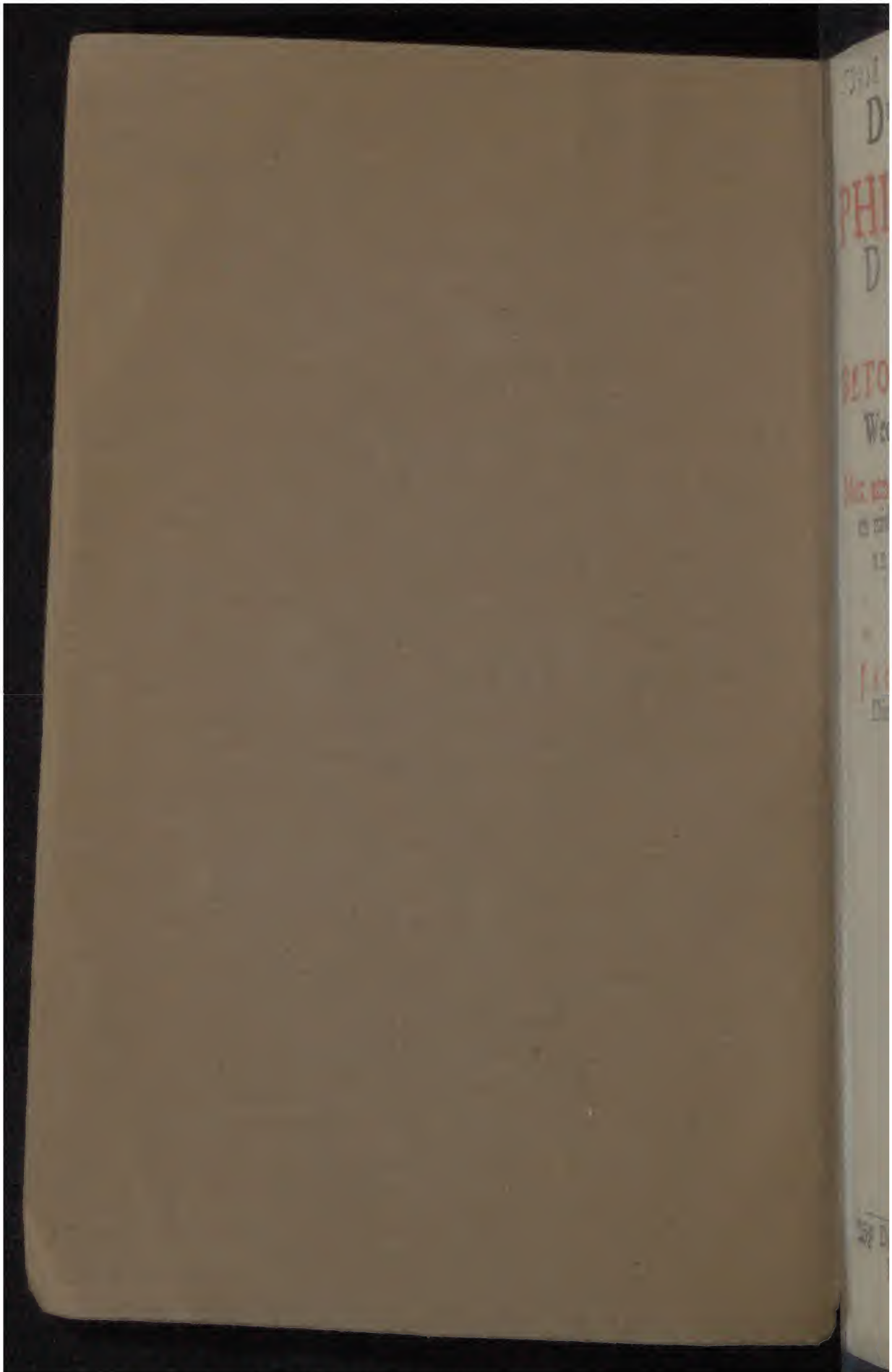

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

53468 KW 234 L 28
Meulman No. 6874
60

Dr. BEKKERS PHILOSOPHISE DUYVEL,

En op nieuw

BETOOVERDE WERELD

Wederleyd en Ontooverd:

Met een *Voor-af-spraak* van het gebruyk en misbruyk der Philosophie, en een NAREDEN van de Rampen der Gereformeerde Kerk.

Door

JACOBUS LEYDECKER,
Dienaer J. Christi tot WILLEMSTAD.

TOT DORDRECHT,
By Dirck Goris, Boeck-verkooper / woonende by de Wijnbrugh in de Griffioen. 1692.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

OPDRAGT

Aan de

Eerw: Godzalige Hoog-geleerde Heeren,

CORNELIUS GENTMAN,
Dienaar J. Chr. tot Utregt.
MELCHIOR LEYDECKER,
Doctor, en Profeſſor der H:
God-geleertheyd tot Utregt.
PETRUS REYNIERSEN.
DANIEL BEUKELAAR,
Dienaren J. Chr. tot Vliſſingen,
en Alblaſſerdam.

Hoog-geliefde Vader, Broeder, Swagers.

DOe ik deſe Somer mijn Kerkelijke Hiſtorie aan het ligt bragt, was mijn ſchrijf-luſt eer onſte-
en door goede vrienden-raad,
s eygen beweging gantſch ge-
oed. Niet dat ik my 't wandan-
e, terwijl dat boek ſeer vlugtig

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

aan de man woud', maar dat ik
niets noodig vond, of een ande
kon ook wat doen. Min kon de
twiſt-luſt mijn hert ſtelen, om dat
het gemeen daar de minſte nut vind
Dat moye ſtukje van Dr. Bekker
mogt niet ongemoeyt al om heer
ſwieren; ſchreef'er U: E: ſeer lieve
Broeder, juyſt nu in het Latijn
tegen, die dit mijn duyts werkje
met vrugt leeſt, en goed geheugd,
ſal dank weten, dat U: E: my hier
toe ſeer ernſtig hebd aangepord.
Dat werp ik daarom eerſt over ſoo
in de armen van U: E: als die van
mijn geëerde Schoonvader, die
mee bukkende heen gaat, over de
dertele vernuften van deſe onban-
dige Eeuw, waar tegen U: E: E:
beyde ſoo veelerley ſlag kond waar
nemen, om in die Academie, en
mag ik ſeggen, die Moeder-kerk,
de ſogelingen der waarheyd van dat
voedſel en tegen-gift te bedienen,
dat haar tegen alle vergift ver-eele.
Ik voeg wel billijk hier mijn waarde

Swa-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

OPDRAGT.

Swagers by, arbeyders nevens my in des Heeren wijngaard, wagters op de verhevene Salems-torens, opsienders, maar ook toesienders op quade arbeyders en versnijdinge; wel bewust en overtuygd van U: E: E: regtsinnigheyd, dagt ik, dat mijn schrift zijn regten thuys daar vinden soud. Staat het niet wel, dat een groote Opdragt op het voorhooft van een kleen boekje geset word, soo sal ik op kortheyd geset nu niet wereld-rugtig maken, wat ik al aan mijn Eerw. Schoonvader, mijn eygen en eenige Broeder, mijn seer lieve Swagers verschuldigd zy; 'k onderteekene nu maar dese obligatie, dat ik ben, en blijven wil

U: E: E: Hert-genegene, tot dienst volvaardige, en gehoorsame Soon, Broeder, Swager en Dienaar

JACOBUS LEYDECKER.

Willemstad den 22. Januarij, 1692.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

INHOUD.

Voor-af-spraak, van het gebruyk, en misbruyk der Philosophie.

TItel *deses werks.* §. 1. *Gebruyk der* Reden *in* Gods-geleerdheyd. 2. *Ook ontrent* natuurlijke *saken.* 3. *En wel bysonder ontrent de* geesten: *het zy de* Zielen *der menschen.* 4. *Het zy die wy* Engelen *noemen.* 5. *Des* Dis. Ziel *al te ver verseyld.* 6. *Na-yver der regtsinnige over de* Philosophie. 7. *Die* geen uytlegster *der H. Schrifture is.* 8. Schepsel-kennis *egter leerd schoone betragtingen.* 9. *Den* Leser *tot het werk selfs* ingeleyd. 10. *En van styl wat nader onderrigt.* 11.

Dr. Bekkers Philosophisen Duyvel.

DR. *Bekker is* geen Atheist. §. 1. *Des te* schadelijker *is sijn opstel.* 2. *Te opsprakelijker voor* 't Pausdom. 3. *Te nadenkelijker voor de* Protestanten. 4. *Ook die* Des-Cartes *gronden niet en verwerpen.* 5. *Maar daarom egter den* Dr. *Bekkers Duyvel* niet en helpen. 6. *Sijn* eerste *boek.* 7. *Toond waar den* Dr. thuys *is.* 8. *Reeds al* vereeld *in sijn doling.* 9. Dr. *Bekkers* gevoelen *by een getrokken.* 10. Dry mannen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

nen *verſchenen aan Abraham.* 11. *De text* Hebr. 13: 2. *Daar ly opgeſlagen.* 12. Grond-misſlag *van* Dr. *Bekker.* 13. *Wolken-Colomne Iſraëls.* 14. *Den* Hr. Daillon *van den* Dr. *aangehaald.* 15. *Die nader aan* Hobbes *gelykt; en met* Spinoſa *yets gemeen heeft.* 16. *Den* Dr. *moet* ons *geen gevoelen* toedigten, *daar wy niet thuys zyn.* 17. *Wy zyn geen* Manicheen, 18. *Gods* Monarchie *en word van ons niet te kort gedaan,* 19. *Nog de* deugden *Gods.* 20. *Nog de* miraculen *van Chriſtus, Propheten, en Apoſtelen.* 21. *Nog de* menſcheyd *Chriſti.* 22. Krinkels *in de* H. Schrift *gevlogten door* Dr. *Bekker.* 23. *Den Leſer geweſen tot* d'Heer Abraham Heydanus. 24. *De H. Schrift en kon behoudens haar eer ſoo niet ſpreken als den* Dr. *haar* omſlingerd. 25. *De* Heer Heydanus *weer aangehaald.* 26. *De plaatſen* 2 Petr. 2: 4. *En* Jud. vers 6. *ontwrongen.* 27. *Met* Apoc. 20: 1. 2. 7. 28. *Ook* Gen. 3: 1. *Van den val onſer Ouders.* 29. 't Ægyptiſch *getoover.* 30. Hex *van Endor.* 31. Jobs *Duyvel,* 32. Davids *Satan.* 33. Michaëls *ſtryd tegen den Duyvel.* 34. *Chriſti* verſockinge *in de Woeſtyn.* 35. *Hoe* Crellius *daar me omſprong, en van* Biſterfeld *wederleyd is.* 36. Beſetene *in den Euangelio.* 37. *Onſe* Overſetters *onſchuldigd.* 38. *De* Daimones *in den Euangelio zyn of den Opper-Duyvel of ſyne*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Engelen. 39. *De* Apoſtelen *en zijn hier niet bedrogen geweeſt, of ſy en hebben niet willen bedriegen.* 40. *Immers ſiet men't niet in hare* handelingen *of* brieven. 41. *'t ſou* haar *niet wel gevoegd hebben om op een* Heydenſe *wijs te ſpreken.* 42. *De* Oude Kerk *was hier ook niet wijſer.* 43. Haar *verdediging tegen* D^r^, *Bekker.* 44. *Byſonder ontrent de Engelen* verlieft *op de vrouwen.* 45. *En het* uytwerpen, *of* beſweren *der duyvelen.* 46. *Wy ſtaan den* D^r^. *toe, dat het* Pausdom *te ver uytgeſpat is.* 47. *Maar daar hebben wy ons in de* Reformatie *afgeſuyverd.* 48. *Hoewel ons niet geluſten kon't al over boord te ſetten, wat men van* Geeſten *geſeyd* heeft. 49. *Geloovende het geen de Kerk 't allen tijden gelooft heeft.* 50. *En in den grond by* alle volkeren *word toegeſtaan.* 51. *Soo dat de* D^r^. *met al ſijn ophef niet veel* uytgewrogt *heeft.* 52. Beſluyt. 53.

NA-REDEN,
Van de Rampen van de Gereformeerde Kerk.

DEſe ſtoffe ſchijnd niet *aangenaam, egter nuttig.* §. 1. *De kerk hier op aarden is ſonder dat Lot niet.* 2. *Haar onhey! ſederd haar afſcheyd van* Romen. 3. *De religie word by vele maar voor een* ſleur

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

gehouden. 4. *Onſe vryheyd veranderd in* ongebondenheyd. 5. *Waar toe de* Atheiſten *niet weynig haar rol ſpelen.* 6. *Byſonder de* Hobbeſianen *in Engeland.* 7. *En* Spinoſiſten *in Nederland.* 8. *Die in vele* Groote *geen kleene ingang hebben.* 9. 't gemeene volk *ſelfs Atheiſtiſch.* 10. *Rampen ons aangedaan van de kerk van* Romen. 11. *Ja ſelfs van die gene die met ons* tegen *Romen ſtrijden.* 12. *Byſonder van de* Arminianen. 13. Lutherſe. 14. Epiſcopale. 15. Françe *Univerſaliſten*, 16. Cocceji *ſchriften.* 17. *De ſaak van de* Heer Roël. 18. *Onſe* vyanden *verheugen haar over dit alles.* 19. *Terwijl* wy *dit beweenen*, 20. *Op* geneesmiddelen *denken.* 21. *God* ſal *eens opſtaan.* 22. *Gelukkig ſoo een die ſijn* Ziel tot eenen buyt *wegdraagd.* 23.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

VOOR-AF-SPRAAK,

Van het gebruyk, en misbruyk der Philoſophie.

§. 1.

Titel deſes werks.

ER mijn Leſer tot het doorbladen van dit korte bewerp ſig te dege ſet, moet ik hem voor af ſeggen, waarom het de Naam voerd van Dr. *Bekkers Philoſophiſen Duyvel &c.* Die Heer bragt onlangs een boek in twee deelen aan het ligt, belovende nog twee andere, dat noemende, *de betooverde Wereld, zijnde een grondig onderſoek aangaande de Geeſten, derſelver aart en vermogen, bewind en bedryf, als ook 't gene de Menſchen door derſelver kragt, en gemeenſchap doen.* Hy en ontkend daar niet, dat 'er geeſten behalven onſe Zielen zijn, maar wel al haar bedrijf, en bewind op Zielen of Lighamen. De duyvel altoos is vaſt geketend, en ſoo nau, dunkt hem, beſloten, dat hy niet en vermag, nergens af weet, geen menſch meer ophitſt, ſederd hy onſe eerſte Ouders verleyd heeft; goede Engelen konnen ook al niets uytregten ontrent den menſch, en zijn in de H. Schrift benoemd om de ſtaatſy Gods, *die het werk vaſt dede.* Terwijl hy dat alles op *Philoſophiſe* gronden ter neer ſteld, en geen ander doen der geeſten

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ſten als *denken* erkend, heb ik dit werk daarom ſijn *Philoſophiſen* duyvel genoemt; en *wederlegd* daar by gevoegd, als zijnde het oogmerk van dit mijn opſtel.

Ten ware yemand voor de eere van de *Philoſophie* geſet, dagt, dat geen *Philoſophen* ſoo uytſporig konde zijn, dan die op *des Cartes* gronden bouwen, en het dienſtiger geweeſt ware, dat ik *Carteſiaanſen duyvel* geſegd had; maar de leerlingen van die Meeſter ontkennen die poſt op hare rekeninge, belijden egter, dat het een miſ bruyk van hare Philoſophie is, het geen den Dr. in ſijn boek heeft ter nedergeſteld. Hoe het zy, wat ſcheeld ons een bloote naam? ſiet my de ſaak ſelfs, als gy deſe verhandelinge met opmerkingen leſen ſuld. Ik heb 'er ernſt toe aangewend, om die *op nieu* betooverde Wereld door de *Philoſophiſe* redeneringen van Dr. *Bekker* de oogen te openen, op dat die niet als een *rooſ* vervoerd werde door die ydele *ſlinger-ſlagen*, die ſoo veel gerugts maken. Mits dagt ik dienſtig hier by wege van *Voor-af-ſpraak* mijn *Leſer* eenig bedied te doen van het gebruyk en mis-bruyk der reden, die ons wel ter deeg een werk-tuyg is; om te geraken tot wijsheyd, maar allermeeſt ſig te ſtout verheft tegen de *kenniſſe* Gods.

Gebruyk der Reden in Godsgeleerdheyd.

§. 2. Onſe *Godsgeleerde* hebben altijd met de uyterſte voorſigtigheyd te werk gegaan

gaan met het gebruyk der Reden in de bevatting van het Goddelijk geheym. Sy hebben aan de eene zijde niet mogen *Paaps* zijn, om als Domme ſlaven blindelings te gelooven, wat *Romen* maar aflangd, nog met de *wederdoopers* konnen heulen, die niet wijs genoeg en waren, om de reden aan te merken als een *werk-tuyg*, nog konnen ontgaan de laſter der *Lutherſe*, als of wy'er te veel me op-hadden: mits hadden ſy te ſchermen tegen de gedagten van *Socinus*, *dat de menſchelijke reden een regel, regt-ſnoer, en Rigter is in verſchillen des geloofs, na welke men den ſin van Gods woord oordeele.* Het gebroed van dien *ongelukkigen Aards-ketter* geraakte tot die misſlag, om dat hy geen verval in den ſondaar erkende na betamen, en wy hem dat uyt meer als eene Schriftuur-plaats[a] beweſen, beſluytende tegen hem, hoe kan dat *verdorven* verſtand rigtſnoer des geloofs-geſchillen zijn? en ſchoon d'er geen verval in den menſch was, ſoo en ſoude hy ſig evenwel op ſijn reden als Rigter niet konnen beroepen, maar op de Goddelijke ondekkinge, die hy regt begrijpende, al wat hy wiſt daar aan ſou moeten toetſen. In den herſtel des ſondaars door een Ziel-roerende genade komt'er waarlijk een *verligtinge des verſtands*[b], *een ſalvinge waar door hy alles weet*[c], *onderſcheyd*[d], *geeſten beproeft*[e],

a Eph. 4: 17. 18. 5:8. 2 Cor. 4:4. Rom. 1:28. Rom. 8: 7.

b Eph. 1: 18.

c 1 Ioh. 2: 20.

d 1 Cor. 2. 15.

e 1 Iob. 4: 2.

Gods

Gods wet[f], en *woord overlegd*[g], dat sonder behulp van de *reden* onbedenkelijk te doen is, maar daarom is die *geen Regel*, *geen Rigtsnoer*, *geen Rigter*, terwijl hy haar geduurig beroept op de Goddelijke ondekking, en tot het *gelooven* van het getuygenisse Gods overgaat, hoewel sy de geloofde saken niet in al haar gronden, wesens, en omstandigheden vatten kan, seggende, ik geloove dat, niet om dat ik het begrijp, maar om dat ik dat begrijp, dat het God soo gesegd heeft. Waar bleven wy anders met de onbegrijpelijke geheymen, die ons ondekt worden, indien wy die niet eer geloofden, voor dat de reden die gevat heeft? even daarom begreep *Socinus* dese doling, om dat hy de verborgentheden der H. Dryeenigheyd, der menschwerdinge Christi &c. ontkende. Sal een God-geleerde sig van de reden vryelijk bedienen, hy verloochene eygen-wijsheyd, en leyde sijne gedagten gevangen onder de gehoorsaamheyd *Christi*.

f Ppl. 1: 2.
g Deut. 6: 7.

§. 3. Te minder mag men sig op het *verstand* verlaten in de ondekte waarheden Gods te ver te doorsnuffelen, (daar *Paulus* voor stil stond, en met een uytroep, *ô Diepte des Rijkdoms*! besloot) om dat selfs dat in *natuur-kunde* dikmaals soo mank gaat. Men mag wat *tellen*, wat *na-meten*, wat *wis-konstige* stellingen daar heen setten, en denken daar op wel seker te konnen

Ook ontrend natuurlijke saken.

Zeyl

Zeyl gaan, maar wat ontmoeten d'er somtijds mis-rekeningen, schoon 't met vingers en duymen gewesen word? en soo men 't al vast heeft, dan is 't pas een kleen stuksken der nagetelde, en afgemete saak. Mits schiet'er het meeste deel over, dat selfs buyten het bereyk van onse rekeninge heen gaat, daar staat men dan voor stil, of men slaat'er wat na, om voor geen weet niet geagt te zijn. Hoe sal men 't dan maken met de verbeeldingh van den *aart*, en *wesens* selfs der saken? daar is nog minder uyt te komen om die klaar, en onderscheyden te begrijpen. De uyterlijke *sinnen*, die my de gestalte der Lighamen aan de Ziel ontdekken, zijn veelsins bedrogen, en men diend'er in onse denking egter agt op te slaan. Doen die nog al haar pligt na behooren, hoe weynig bescheyt brengen sy'er van thuys? de *oog* siet maar soo ver als het ligt, en Lugt daar instraalt, en mag sig soo wat uyterlijk onderscheyd van het een of 't ander gesiene Lighaam voorstellen, sijn uytstrekkinge grooter of kleender beoogen, een beweging van de eene op d'andere plaats nasien, maar hoe weynig toond sy my van het wesen, als dat het eene Lighaam geheel andere *Deel-schikking* heeft dan het andere? en wat heb ik dan? het *oor* mag een *gebrom* in de Lugt hooren, of een *wel ingestelde taal* van een spreker, een gesang

van

van een ſanger, een gekrijt van een huylder overbrengen, dan weet ik wel weer yets, maar hoe weynig? de andere ſinnen gaan op de helft na ſoo ver niet. Gaat men dan aan *'t Philoſopheren*, wat komend'er dan koſtelijke dingen voor den dag, wat maakt men Bohay? wat een ſin heeft men in dat ſcherpſinnige verſtand, het geen veelſins ſoo opgeligt is van bedriegelijke ſinnen? het en weet van de minſte natuurgeheymen niet ſekers te redeneren. Men ſiet de kragt der Zeyl-ſteens, en men weet ſchier geen reden, hoe dat het Yſer ſonder lijm daar aankleeft, en de beſtrekene *Compas-naalde* beter het Noorden wijſt, als den menſch, die de *Noord-ſter* quijt is. *Ebbe* en *vloed* gaat ſijn gang, men giſt, dat de Maan, ſchoon ſoo veel mijlen hoog, het water drukt, om dat juyſt na haar loop het getijd' gerekend word. Men beſchoud de gewaſſen der aarde, de vogelen des Hemels, de wiſſel-beurten des Jaars, en men praat'er ſoo wat heen, om niet ſtom te ſtaan. Men hoord het *gekraak der Goddelijke hutten*, het geſnuyf des winds uyt de *binnen-kameren*, het neerſtorten der *plasregenen* gebonden in de Wolken, en men weet den regten toeſtel niet *van de wonderheden des genen, die volmaakt is in wetenſchappen?* nog ſal men ſoo ſtout zijn, dat men de Heylige tale van God, in ſijn

woord

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

woord van ſijn eygen werk getuygende, ſal omwringen na eygene denkbeelden, daar men deſe laatſte moeſt buygen na het eerſte. Die maar de *laatſte capittelen* van het boek *Iobs* leeſt; en niet koen of waan-wijs de Schepper wil tegen-ſnateren; ſal alſoo weynig aan de Goddelijke natuur-vragen konnen andwoorden als *Iob*; dieſe demoedig omkeerde, *hoord dog, en ik ſal ſpreken, ik ſal u vragen, ende onderrigt gy my.* 't Is waar, doe leefde nog geen *des Cartes*, die dien vromer *lijder* het twijfelen, of ten beſten genomen, het opſchorten van ſijn oordeel, wel ſoude geleerd; en wijſer gemaakt hebben, maar ik en ſie niet, dat die *negen-jarige twijffelaar* daar beter ſou afgeraakt zijn, met alle ſijne *drayingen*; en vonden, na welke men de H. Schrift niet weynig verbuygen wil.

En wel by-ſonder ontrent de geeſten: het zy de Zielen der menſchen?

§. 4. Indien wy dan ſoo verlegen zijn om te bevatten, en na waarheyd te redeneren, over het geen van de hoedanigheden der Lighamen door onſe *vijf ſinnen*, of *een* van die, werd thuys gebragt, ſchamende te ſeggen met de *Peripatetici* als wy'er niet regt agter komen, het is een *verborgene qualiteyt*, en niet veel meer uythalende; wanneer wy met een wondere wijsheyd het *Philoſophiſch Orakel* uytbruyſen, het is een *verſcheydene deel-ſchikking*, hoe ſullen wy het wenden, en keeren om beter te regt

te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

te raken ontrent de bevatting der *Geeſten*? 't is waar, daar in komt my mijn *Ziel* wel eerſt voor, die ten minſten haar ſelven allerbeſt dient te kennen, om dat hy immers daar toe het werktuyg der uyterlijke ſinnen onnoodig heeft, die haar hier in niet helpen en konnen, om dat een geeſt in ſijn weſen niet *geſien*, *gehoord*, *getaſt*, *geſmaakt*, *geroken* en kan worden, maar even die hoe onbekend is ſy aan haar eygen ſelfs? die haar lengte, breete, dikte ſwaarte, ligte, verwe, of yet dat aan een Lighaam eygen is ſoude toeſchrijven, is t'eenemaal van de weg af. Die ſeggen, dat ſy *verſtand*, en *wille* heeft ſijn op het regte ſpoor, en niet de *Philoſophen* 't eens. Die dit anders niet als door *denkingen* uytleggen, hebben die tot haar tegenſprekers, die wel toeſtaan, dat *gedagten* zijn uytvloeyingen, en werkingen van de Ziel, haar alleen eygen, maar billijk onderſcheyden tuſſchen het *denkende weſen* en het *denken*, dat daar van afkomt, gelijk tuſſchen *een ſelfſtandigheyd*, dat *doende*, en *werkſaam* is, en de *daad* of *werk* daar van oorſpronkelijk; blijkbaar uyt de onwederſprekelijke ervarentheyd, dat *denkingen* voor by ſnellen, veelſins belemmert zijn, ook wel door ſlaap, hooft-ſwijmeling, herſen-beroerte ſoo ingetrokken worden, dat ſchoon de Ziel dan nog al denkende blijft, niet veel beſcheyt van wijsheyd daar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

in te werk ſtelt, of ſelfs bewuſt is, hoe verre ſy met de Orgel-pijpen hares Lighaams verſeylt komt. Daar wy het werk der *denking* dan ſoo belet ſien, ſoo blijft egter het weſen niet vermeerderd, nog verminderd, van die dat werk uytregt, maar billijk daarom van den anderen onderſcheyden. Laat ik *Des-Cartes* hier ſelfs ter baan brengen, *'s is ſeker dat een gedagte niet weſen en kan ſonder een denkende ſaak, en ganſch geen daad of eenig toeval ſonder onderwerp daar het in is. Nadien wy nu een ſubſtantie niet onmiddelijk door haar ſelven verſtaan, maar hier door maar dat het een onderwerp zy van ſommige daden, ſoo is 't wel redelijk, en het gebruyk gelaſt, dat wy die ſubſtantien, die wy kennen onderwerpen te zijn van ganſch verſcheydene daden, en toevallen, met verſcheydene namen benoemen. Nu zijnd'er ſommige die wy Lighamelijke heeten, als grootte, figuur, beweging, en andere, die ſonder plaatſelijken uytſtrek niet konnen bedagd worden, en die ſubſtantie, daar dat in is, noemen wy Lighaam. Voorts zijnd'er andere daden, die wy denkende heeten, als verſtaan, willen, inbeelden, gevoelen &c. Die alle onder een gemeene maniere van denkinge of begrijpinge voor komen, en die ſubſtantie, daar ſy in zijn, noemen wy een denkende ſaak, of de Ziel.* Maar ſchoon ik nu van mijn eygen Ziel

In reſp. ad obj. 3.

een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

een redelijke bevatting hebbe, dan ſtaa ik weer verſteld over die nauwe band der vereeniging tuſſchen haar, en mijn Lighaam, welkers leden en ſinnen, zijnſe rap genoeg, ſoo geſwint tot haar dienſt zijn. Ik ſie alle oogenblik dat mijn Ziel eerſt op haar eygen Lighaam, en daar op een ander werken kan, en nimmer kan ik navorſſchen, hoe door eendenking ſoo een ſchielijk bewegen ja verſnelt komt. Dat dien ik nu beſt te weten, want het raakt my nader als den aart van yets dat buyten my in 't wilde is, maar ook daar ſta ik ſtil, niet konnende mijn eygen werk te regt na-oogen. Geen menſch, of hy bekenne ſig een mirakel Gods te zijn, en ſegge regt uyt met *Iſraëls harp-ſlager*, *Pſ.* 139: 14. *Ik love u, om dat ik op eene heel vreeſſelijke wijſe wonderbaarlijk gemaakt ben! wonderlijk zijn uwe werken! ook weet het mijn Ziele ſeer wel.*

§. 5. Kennen wy ons ſelven niet te regt ſoo 't behoord, wat ſullen wy dan van *Engelen* maken: daar en konnen onſe *vijf-ſinnen* niet te baat komen, die op geen geeſt werken, 't en zy die ſig aan de oog of oore vertoone, en dan word hy nog al niet geſien, of gehoord, maar een aangenomen gedaante, of geluyd, dan hebben wy van ſijn weſen al weer niet met al. Was'er ſijns gelijk aan die ſinnen oyt voorgenomen, 't ſou nog yets helpen konnen, maar

Het zy die wy Engelen noemen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

maar het geen na een geeſt gelijkt kan noyt in 't verſchiet voor by haar heen wandelen 't Is wel geen quade weg dat wy *Engelen met onſe Zielen* vergelijken, maar t'eenemaal mis, dat *het gene ſy op ſchepſelen werken, door vergelijkinge der ſelver met onſe Ziele moet verſtaan zijn.* Dr. *Bekkers ontooverde Wereld. §.* 397. Het eerſte doen wy, om dat de H. Schrift haar als *verſtandige ſelfsſtandigheden* aanmerkt, het andere konnen wy niet doen, om dat ſy tot geen beſtier van een eygen Lighaam geſchapen zijn, en 't en miſſelijken gevolg daar af vloeyd, *de Ziele heeft een eygen Lighaam, ſonder welks behulp ſy op geen ander Lighaam werken kan, hoe kanſe 't dan afgeſcheyden doen? hoe kan een Engel, die noyt Lighaam heeft gehad? ibid. Door ſijn Lighaam kan de menſch ook op andere Lighamen werken, maar hoe ſal dat een Engel doen, died'er ſelfs geen en heeft? §.* 416. Slingerd dien dray eens een ander kant om, een Engel kan op allerley Lighamen werken, ſonder dat hy ſelfs een eygen Lighaam heeft, het geen hy dan op ſchepſelen werkt, moet door vergelijkinge desſelfs met onſe Ziele niet verſtaan zijn, om dat die met een eygen Lighaam belemmerd is, door welke ſy op andere werken moet, en hy niet. Dit ſtaat nu tegen een. Den Dr. *ſegt*, een Engel kan op geen Lighaam werken, en ſijn vergelijkinge

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ge met de Ziel- ſtrekt hem voor een bewijs, *ik ſeg* een Engel kan immers op een Lighaam werken, want hy is geen Ziel, die een eygen Lighaam van doen heeft. Wat raad dan? hier is tuſſchen *Ia* en *Neen* ſoo lange ſtrijd, tot wy de H. Schrift te baat roepen, *die ſegt ons egter, dat veelmaals een Engel op menigte van Lighaam werkſaam is*, §. 416. Maar den Dr. gelooft'er dan af, dat, ſchoon *Engelen in Gods werken benoemd zijn, het daarom niet het eygen werk der Engelen geweeſt zy.* §. 417. Ik het tegendeel, dat God ſijn werk ſomtijds onmiddelijk ſonder haar, ſomtijds middelijk door haar heeft uytgewrogt, of de H. Schrift misleyd ons wel dapper, gelijk wy daar na ſtaan aan te toonen: ſchoon wy niet en weten *Hoe*; want hadden wy Engelen geweeſt, dan konden wy'er nader bedied af doen.

§. 6. Maar hoe kan die man ſoo net de weſens der *Engelen*, of haar werkingen uyt vergelijkinge van ſijn Ziel beſeffen, daar hy ſelfs ſoo verre mee verſeyld raakt [a]. *Soo ik dan aan de grootheyd deſer ſtad, na den omvang harer veſten denke, ſoo heeft mijne Ziele ſoo veel plaats als de ſtad beſlaat: denk ik met een aan London en Parijs, om die t'ſamen te vergelijken, ſoo is mijne Ziele in dry ſteden teffens, die ſoo veel mijlen van malkanderen ſtaan. Maar met mijn Lighaam kond ik maar op eenen tijd in een van dryen zijn. Wil*

Den Doctors ziel al te ver verſeyld.

[a] §. 354.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ik nu nog meer doen, ſoo veel als de Ziel betreft, die ſal de groote van den ganſchen Aardkloot met eene gedagte bevatten, ſy ſal tot aan de Son, en aan de ſterren klimmen, daar is dan de Ziel, ſoo veel plaats beſlaatſe dan, indien-men ſoo wel ſpreken mag. Daar tegen ſullen duyſenden van Zielen in een kleyn plaatsje zijn, gelijk de gene die den grooten Koning William, binnen boorts beſlooten, om over Zee te varen, aldaar met volle genegentheyd hunner gedagten geſelſchap hielden. Dit zijn regte *ſpatia imaginaria*! duyſend Engelen op het puntje van eenen naaldelik heb een geheel andere Ziel als den Dr. mijne is nergens als in mijn Lighaam, en en ſal noyt bekennen, dat ſy *dikmaals is*, daar mijn *Lighaam*
b §. 363. *niet en is.* b Sy is daar ſy denkt, maar niet daar waar aan ſy denkt. Sy beſpiegeld wel eens de indrukſels mijner *geheugens*, *inbeeldinge*, en *gemeene ſin*, die de Dr. de *dry inwendige ſinnen* noemt, §. 368. En my als Schilderyen zijn, van't geen ik wel *geſien*, *gehoord*, *getaſt*, *geroken*, *en geſmaakt* heb, maar voorts en kan ſy uyt mijn Lighaam niet, voor ik dood ben. Sy ſag wel de *groote William* tot die wondere uyttogt heen varen, maar mijn oog droeg ſig verder, en gaf beſcheyt wat van verre daar omging aan haar, die op het hooft van *Hellevoet-ſluys* in mijn Lighaam ſtaan bleef, en de groote God om zegen innig aanriep.

Is

Is den Dr. nu van ander ſtof opgelegd, dat hem ſijne *Ziel-reysjes* minder belemmerd, daar wil ik hem dan graag geluk op wenſchen, al ſoud' hy ſelfs een tourtje met *'t manneken in de maan* doen, om te vernemen, of daar ook menſchen wonen, en of dat dikke niet bernende Ligham met haar *geleerde glans*, §. 670. dat wy toeſtaan, ſoo wel *voedſel* gebrek heeft, als de brandende Son, en ſterren: [c] of in 't onbekende *Zuyd-land*, daar hy even wijs van daan ſal komen, en de taal niet doorleeren kan. [d] Want de Dr. ſal my ſeggen, [e] dat ſijn Ziel wel ter plaats is daar ſy om denkt, maar niet en verneemt wat 'er omgaat, als ſy haar vijf ſinnen niet mee en heeft, dog dan vind ik ſijn Ziel te meer *in ſpatiis imaginariis*, en wil ten leſten denken, dat de ſijne van 't ſelfde ſlag al ſal weſen als de mijne; en dat het met die *denk-plaatſen* vaſt in ſijn werk gaat gelijk met de verbeelde *denk-tijden*, waar in de Ziel een te rugreysje kan doen na *'t Paradijs* by moeder *Eva*, of in de *Arke* by vader *Noach*, of met *Iſraël* in de woeſtijne, zijnde daarom niet een dag te ouder, hebbende *Abraham* ſoo min geſien als den Dr. ſchoon hy in de 50 Jaren Oud is, en beter waant te weten op deſe nieugevondene gronden, hoe *Paulus* in den *derden Hemel* geweeſt is, als die groote *Apoſtel* ſelve. *Immers wandeld den*

c §. 362.
d §. 729.
e §. 729.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

menſch als in een beeld! immers woelen ſy ydelijk!

Na-yver der regtſinnige over de Philoſophie.

§. 7. Nu dat gaat'er ſoo mee heen. Middelerwijl kan ik niet verſwijgen dien billijken *na-yver*, die de regtſinnige ten allen tijden gehad hebben over de *Philoſophiſe afſpinning* der weeldrige *verſtanden des vleeſches*, door welke de menſchen *te vergeefs opgeblaſen zijnde, intreden in 't geen ſy niet geſien en hebben.* *Siet toe*, ſeyde die hoogverligte *Apoſtel*, niet onbewuſt, wat men *voor*, *in*, en *na* ſijn tijd van dat volk te wagten had: *dat niemand u als eenen roof en vervoere door de Philoſophie: ende ydele verleydinge, na de overleveringe der menſchen, na de eerſte beginſelen der wereld, en niet na Chriſtum.* Volgens *Tertulliani* oordeel zijn de leeringen der menſchen, en valſcheden van het vernuft der wijsheyd deſer eeuw voortgeſproten, het geen de Heere dwaasheyd noemt, terwijl hy het *dwaſe deſer wereld* tot beſchaminge ook van de *Philoſophie* uytverkoren heeft. Dit is de ſtoffe van *de wijſheyd deſer Eeuwe*, een *ligtveerdige uytlegſter* te zijn van de Goddelijke natuur en ſchikking. Hier door hebben deſe *natuurlijke menſchen den geeſt niet hebbende* de natuurlijke kragten tegen de Saligmakende genade dwars aangeſteld, en de *vrye wille* tegen de *genade*, haar *reden* ſtellende tot een voorligtinge haarer gevoelens, en onder de Loftuytinge der nature ſig verſchuy-

Col. 2: 8. 18.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ſchuylende als vyanden van de genade. Te regt noemden de *Oudvaders* ſulke *Philoſophie dieren van eere*, *Aardsvaders van ketters*, *Vitters van de Goddelijkheyd*, als door welkers redeneringe men in den aanvang der eerſter kerke ondermijnd heeft de leere van de *dryeenigheyd*, en andere onbegrijpelijke geheymen. Doe men daar na in het *Pausdom* de grollen van *Ariſtoteles* heeft gepaard met de Schriften van *Paulus*, ſoo is niet ten onregt meer als eene ſcheel oog hier over van regtſinniger verſtander op-geſlagen. Men hoorde een aantal *termen* en *barbare School-ſpreekwijſen*, *diſtinctien*, en *mugge-ſifteryen*, die een waarheyd omſlingerden met ondoorſienelijke ommeſlagen, en egter als *Vorſſchen-gequaak* de Heylige Tale van God overſchreeuden: heeft men ſig te regt ontwindeld van die vlegten der duyſterniſſen, wat is'er uytſinniger als van de bane der H. Ondekking weer weeldrig af te ſtappen tot de verſinning der toomeloose verſtanden? 't is wat anders het Schepſel met het ganſche Al, en desſelfs beweging te doorſnuffelen, 't is wat anders na een *Philoſophiſe* gedagte den ſin der H. Schrift te paſſen, en te weerpaſſen, al of daar het rigtſnoer was van het geen ons te gelooven ſtaat.

§. 8. Daarom ſal ik nimmer tot die gedagte overſlaan, dat een *Philoſooph* van de meyninge des H. Geeſt in het woord des Leven- Die geen-uytlegſter der H. Schrifture is.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Levendigen Gods, volgens sijn *Philosophise* en *natuurlijke wijsheyd* kan en moet oordeelen. Indien hy selfs soo veel werks vind, en sig naulijks wagten kan, om sig van dwalingen te hoeden, boven dien wel veelsins inbeeldende een wondere wijsheyd in sijn borst te dragen, dat middelerwijl tot een Sot-huys van ydele overleggingen gestigt is, (*haar uytgevende voor wijse zijn sy dwaas geworden*) hoe sal men dan vast gaan, op een uytleg, die sijne natuur-bevatting over de H. Schrift maakt de doling is wonder vrugtbaar, de eene ongerijmtheyd sleept'er een menigte agter aan, en is men maar eens spoor byster, waar en vervaart men allengskens niet? gaf dit voor-regt van *Philosoophs* te zijn, een geluk van even daar door een *Propheet* van God te worden, of ten minsten ware de natuur-kennis een geheyligd ligt aangesteken van des Heeren geest in den herten-boesem van een verstandig wijsgeer, dan geleek het nog wat, en men kond'er op vast gaan, als op een ligt, dat tegen ligt niet strijdig was; maar nu een *Philosooph* de redeneringen van sijn eyndig, duyster, veelsins verdorven, en miswijsend oordeel te werk stelt, en navolgd, hoe kan hy gelooft worden, die op die gronden, selfs sonder geloove wil uytleggen, wat de onbegrijpelijke God van sijn ondoorsoekelijke geheymen, tot der selver

Rom. 1: 22.

open-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

openbaringe, getuygd heeft? ſtaat het hem niet fraey yets te ſeggen ſonder reden, hoe ſal hy het maken, als hem in de geheymen der genade ſoo veel ſaken ontmoeten, daar geen ſterfelijk menſch oyt reden van geven kan, om dat ſy boven ſijn begrip gaan? ſal hy met *de Heer Roël* het daar mee goedmaken, *ten minſten begere ik, eer ik geloove te kennen dat, en wat de ſaak is, die my word aangediend om te gelooven? en verders, men moet in die dingen, tot welke wy in't verſtaan geraken, ſoo lang ſtil ſtaan, tot God ook de reſt ondekke, maar het oordeel, of geloove moet noyt uytgeſtrekt worden boven het begrijp?* 't is my al genoeg, ſal ik *gelooven*, dat ik verſta, *dat* de ſaak *is*, om dat het God geſegt heeft, al weet ik niet *wat*, of *hoedanig* deſelve weſen mogd, om dat dit my verſwegen is, en buyten mijn bereyk ſou heen gaan, indien het my verder ondekt wierd. Of ſal men wel billijk agtſlaan, *dat wy niets toe en ſtemmen, voor al eer wy klaar en diſtinct een ſaak begrepen hebben*? dit ſal ons niet ondienſtig zijn, want daar is geen grooter vyandin der wijsheyd als *ras-geloovigheyd*, of *ligt-geloovigheyd*, met welken de doling inſluypt, en het oordeel tot voor-oordeel omſlaat: maar indien wy hier in weer al te keurig zijn, en geen waarheyd willen toeſtaan, voor derſelver klare, en nette gedagten ons ſoo naakt voor-

ko-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

komen, als ik bewuſt ben, dat tweemaal twee vier is, ſoo ſullen wy wel ſeker de meeſte waarheden aan den ſpijker hangen, leven in een geduurige vertwijffeling en opſchorting onſes oordeels met de oude *Academici*, en te minder bequaam worden, om den ſin van de H. Schrift navolgens die *natuur-kennis* uyt te leggen, die al *twijffelende* verkregen, *niet min twijffelende* opgeſcherpt, ſelfs weer *twijffelende* verloren word. Moedig *Philoſooph*, wie gy zijt, maak eerſt uwe natuur-wijsheyd onfeylbaar, dan ſal ik ſien, of ik uwe woorden als Godſpraken ſal aannemen; ſoo niet, roem dog in geen eygen-wijsheyd, want ſoodanigen roem is ydel: dikmaal meynd gy yet klaar en net te verſtaan, dat nogtans na waarheyd niet de minſte ſweem heeft. Hy doold, die agt te weten, het geen hy niet en weet; en hoe menigmaal gebeurd dat onder de ſtervelingen? ja dagelijks: ſoo leerd de ondervindinge, de reden wederſpreekt het niet, want wy ſijn menſchen. 't Is waar, het geen in de *Philoſophie* waragtig is, kan in de *Theologie* niet valſch zijn, want waarheyd ſtrijd nimmer tegen waarheyd, maar Philoſophen hebben menigmaal gevoelens, welke haar de regte en geſonde Philoſophie niet en leerd, laat-dunkende nogtans ſelfs *daar in* wijs te zijn: ook gebeurt het wel, dat

yet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

yet volgens de gemeene natuur-ſchikking valſch, en de God-geleerdheyd egter waragtig is; *uyt niet komt niet voort*, egter Schiep God ſoo een *Al* uyt een enkel *Niet*, een *Maagd* word noyt ſwanger ſonder toedoen des Mans, egter de H. God-baarſter hadde noyt Man bekend &c. Indien wy dan tot den uytleg van deſe geheymen de *Philoſophie* als *uytlegſter* byroepen, ſoo ſal die ons liever van het eerſte tot een Werelds-eeuwigheyd na *Ariſtoteles*, of een voorgaande ſtoffe tot *Socinus* heen wijſen, en in het laatſte na de Joden verſenden, die, dat ſwanger worden van Maria door den H. Geeſt, uytſpotten. Veel beter ſal ſy niet afraken van de geheymen der *H. Dryeenigheyd*, der *Menſch-werdinge Chriſti* in de vereeniging van de Goddelijke en menſchelijke nature, der *algemeene opſtandinge* van de *ſelfde* Lighamen in de jongſte dag, en diergelijke waarheden, die wel niet tegen, maar boven het natuur-bereyk heen gaan. *Act.* 17: 18.

Schepſel-kennis egter leerd ſchoone betragtingen.

§. 9. 't Sal beſt zijn, dat de *Philoſophie* haar dienſtbaar agte aan de *Theologie*, en haar Minnaars opleyde niet tot dingen die te hooge zijn, om van eygen-verſinning een afgod op te rigten, maar om haar alle eygen-waan af te ſchaven, en aan God als, gevangene op te geven. Mits kan dan die ſchoone *Schepſel-School*, *ſoo* veel heylſame ſtemmen tot roem van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

van meer als eene volmaaktheyd des schēp-
pers dus uytgalmen; ô menſch, ſiet wat een
alwijſen God, [a] onuytputtelijk in *almagt*, [b]
eeuwig in *goedheyd* [c] uwe aandaght voorderd,
om *uwe oogen om hooge te heffen*, [d] tot de
aarde te ſpreken, [e] die Hy aan een *Niet*
hangd, [f] en te *verblijden* over die groote wer-
ken, [g] ſullen de *Hemelen* ſijn eer *vertellen*, [h]
en ſoud gy doof ſijn om te luyſteren, of ſtom
om na te ſtamelen? ſal Hy ſig *taſtende* doen
vinden, [i] en ſoud gy te luy zijn om de hand
uyt te ſteken? ſal Hy niet *verre van een ye-*
gelijk van u zijn, en ſoud gy Hem verre uyt
u gedagten weg bannen? ſchou u eygen ſelfs
aan, wie zijd gy? Leem, ſtof, en aſſche, met
een *Adem in de neuſgaten*. [m] Vrees, [n] buk,
kniel [o] voor ſijn aanſchijn: *gedenk aan uw*
Schepper: [p] vertrou op ſijn voorſorg. [q] Hy
ſal 't wel doen; u herſcheppen, uyt graf op-
wekken, een *nieuwe Hemel*, en *nieuwe Aar-*
de maken *&c.*

a Pſ. 104: 24. 139: 14. 147: 5.
b Ier. 27: 5. Rom. 1: 20
c Pſ. 145: 9.
d Iſa. 40: 26.
e Iob 12: 7. 8.
f Iob 26: 7
g Pſ. 149: 2. 92: 5. 6.
h Pſ. 19: 1: 2.
i Act. 17: 27.
m Pſ. 144: 3. 4. Iſa. 2: ult.
n Ier. 5: 22. Pſ. 33: 6.
o Pſ. 95: 6.
p Eccl. 12: 1.
q Pſ. 147: 9 Matth. 6: 26.

§. 10. Dat's daar. Nu ga mijn *Leſer*
verder tot het werk ſelfs, en oordeele on-
zijdig. Komen hem beter Schriften hier
over in de hand als het mijne, hy bediene
ſig ook daar van, en vergelijkeſe met een,
of hy hebbe de vryheyd, om het mijne aan
een kant te ſchuyven alſoo 't hem luſt, en
hy ſijn meeſte belang vind. Die den druk
van *Hero-Nauta* by der hand heeft, ſald'er
beſt mee door raken, terwijl ik my daar van

Den Leſer tot het werk ſelfs ingeleyd.

bedien-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

bediende, en den Dr. als de ſijne niet ontkennen kan, ſoo hy maar aan ſijn eygen voorreden daar voor aan geſet gelieve te gedenken.

§. 11. Mijn Leſer ſy hier beneven alvorens overtuygd, dat ik my hebben moeten perſſen, om mijn ſtijl buyten mijn gewoonte te buygen na den eyſch van het werk. Ik ben altijd van gedagten geweeſt, dat'er niets minder by Gods-geleerde waarheden voegt, als der ſelve ſpots-gewijſe verhandelinge, terwijl dat met de eere des Hooggedugten NAAMS, en onſe ſchuldige eerbied ontrent het ondekte geheym des *alleen-wijſen* Gods ſoo min paſt, als dat de wel-gelukſalige wetgeleerde *Davids* op den ſchendigen ſpotter-ſtoel in den Raad der guyten een eygen plaats hebbe. Als wy ſelfs met alle vermogen, in den meeſten ernſt, op de geheyligſte wijſe ons ſetten om te ſpreken van des Heeren geopenbaarde woorden, dan hebben wy nog ſtof van d'alderdiepſte vernedering, dat ons hert en tong in vele ſoo ſtruykelt, en te ligt en gewigt weegt door gebrek van betamelijke agting voor de Goddelijke Openbaringe; waar heen ſal dan de Spot-ſtroom weg-drijven, als het ydel, en verleydend oordeel met een onſteutelijke *Snel-vloed* heen-ſlingert, en mee-ſleept de ongebondene toeknikkers, die weeldrig heen gieren door wispelturigheyd

En van de ſtijl wat nader onderrigt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

heyd hares onvaſten, en vleeſchelijken ver-
ſtands. De Scherſende pen van den D^r
heeft het minſte genoegen niet konnen ge-
ven aan ſijn beſte vrienden, wel aan ſijn
mee-doenders, want die agt ik ſijn vrien-
den ganſch niet te weſen, om dat ſy zijn
vleyers, en meeſte verraders zijn, hoewel
't haar anders dunkt. Had die *geleerde Heer*
alleen hier maar den duyvel voor de gek,
dat is dien verdoemden geeſt wel over-
waardig, die anders wel velen kan, dat de
wereld hier over met *duyvel-praat* vol is.
Nog kan ik lijden, dat menig weet niet
word uytgeſpot. En wat ſcheelt het ons
ſoo veel, al moeten de geleerder mannen
van een geleerd man 't een of 't ander ver-
dragen? maar nu de H. Schrift ſoo oneer-
biedig behandeld word van een *Leeraar*,
en *onderrigter der onwetende*, dat ſteekt het
hert van onſen hervormden Gods-dienſt.
Ik haal hier geen ſtaaltje by, om niet te
vroeg te ſeggen, dat wat later te pas komt:
't is meeſt in die laſterlijke gevolgen, die
hy uyt onſe *Engelen-Leere* trekt, en tegen
de Schriftuur maakt, als met welke die regt
over een ſtemt, *ſiende 't gemeen gevoelen niet*
gemakkelijker te weerleggen, dan dat hy *'t na*
[a] §. 552. *de letter* nam.[a] Mijnenthalve ſeg ik rond
uyt, dat ik nog lot nog deel en begere in
ſoo een maniere van doen, en egter gedron-
gen ben na den *dwaſen* opſtel van ſijn on-

voor-

voorſigtig boek reden te voeren, om dat ik het te grondiger omwerp. Gy ſult niet vinden, dat ik ſonder *ernſt* ben, ſelfs als ik ſijn *jok* ophaal, in dingen, die den aldermeeſten ernſt wel waardig zijn. Scheen 'er wat jok in, als ik flus ſijn ziel in *dry plaatſen* gelijk vond, of als ik hier na ſijn *letterkind* eens om en 't om keek, of als ik ook wel ſijn ſpot-reden een andere dray gaf, dat kon ſoo niet voorby, om dat ik te werk ging na ſijne malle inbeelding. Voor God, en ſijn Woord heb ik het hoogſte ontſag, maar die daar ontrent niet na waarde beſig zijn, heb ik de grootſte agting niet, al zijn ſy *Doctoren*. Dat ik nu van den *Doctor* ſprekende doorgaans *hy* of *hem* ſegge in plaats van *ſijn E:* of aan hem taal voer ſlegts met het woord *u* of *gy*, in plaats van *U: E:* dat moet my niet gerekent worden of 't gebrek van opvoeding was, en ik niet en wiſt hoe dat het behoorde, maar 't is om den trant der gemakkelijker ſchrijf- en denk-ſtijl, ſoo dat ik aan *ſijn E:* verſoeke my ten goede te houden, en niet te letten op de ſchorſe van eenige omſtandigheyd in ſtijl, woorden, rang, maar het gewigte der redenen. Gave de God des Hemels aan my ſijnen indagtigmakenden Geeſt, tot nader bevatting van ſijne geheyligde waarheden, en aan de Heer *Bekker* haaſt een oog om op te ſien hoe ver hy verſeyld is, op dat hy in tijds weer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

keere, en berouw hebbe over alle die onſtigtingen door ſijn pen veroorſaakt. Daar toe wil ik mijn ſugtingen paren, by ſoo vele van ſijne regte, en alderliefſte gunſtgenoten, tot den *Vader der ligten*, op dat ſijne ſalige geheymſtralen dog te regt mogten neerſchieten op het verſtand van dien afdwalenden *Herder*, die de *wolf* niet en kend, waar tegen ſijn toevertrouwde *ſchapen* te waarſchouwen zijn, en te verder verrukt word door ſijn ingebeelde meyning, dat den Duyvel hem niet en ſoude *ongemoeyt gelaten* hebben, indien die geeſt van ſijn *beſtaan geweten* had, daar het tegendeel waaragtig is, en hy ſoo plomp niet en moet geagt worden, dat hy ſig ondekken ſal, als ſijn verſchuyling hem het meeſte nut doed, gelijk hier in wel waarlijk ſijn grootſte belang is, dat hy juyſt niet altijd vaardig ſta, om ſig te ondekken aan die hem uyttarten.

Dr. BEK-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Dr. BEKKERS PHILOSOPHISEN DUYVEL.

§. 1.

GElijk men de duyvel ten grooten eer doed; indien men hem meer bewind en bedrijf toeschrijft / als door de Goddelijke schikking hem gegunt is / soo dunkt ons niet ten onregt / dat die aldermeest met sijn krijgliſt mee-werken / die hem seggen der na soo zwart niet te zijn, als men hem afschilderd. Sloop het eerste dry diep in verstandelooſe hersens / 't gaf te meer aanleydinge tot de raal van het tweede. 't Waren wel eer Sadduceen, die seyden / dat'er geen Engel, geen Geest is, [a] 't zijn nog Hobbesianen, en Spinosisten, die in onse dagen daar thuys zijn / aangestookt van de duyvel selfs / hoewel hy sig wonder verschuyld / en niet minder sijn sig op Sin-tooveren verstaat / als ten dage der Galaters. Indien men Dr. *Bekker* onder dat slag van Spits-broeders in een gelid sijn rang wees / men soude ongelijk doen aan een / die sig inbeeld / dat hier met een de dulle doling van Spinosa, die God en Wereld onder een vermengd, ten kragtigsten weersproken word; dat sig noyt yemand kragtiger tegen d'Atheistery stelde, nog de Goddelijkheyd der H. Schriftuur bet beveyligde, nog de waarheyd van den Christelijken Godsdienst meer verse-

Dr. Bekker is geen Atheist.

[a] Act. 23: 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

kerde, nog des Allerhoogſten eere beter voorſtond, dan die gene, die ſig op alſulken wijſe als hy doed tegen 't algemeen gevoelen ſteld, dat de wereld van de magt, en kragt des duyvels heeft.

Des te ſchadeliker is ſijn Opſtel.

§. 2. Mag ik uyt de borſt ſpreken / des te ſchadelijker agt ik ſijn opſtel. Had een geſlagen Ongodist die mope eperen uptgebroed / 't ſou ebenwel een ſchoon koeſter-ſootje geweeſt zijn in den ſchoot der Betooverde-wereld, maar dat een Doctor van de H. Godgeleerdheyd, een Amſterdams Predikant hier ſijn pen toe leende / geeft bepliger baan / om uptſporig door een dwaas beloopen / hem in ſijn hert te doen ſeggen / daar is geen duyvel / want waar toe ſoud hy daar in de hel geſloten zijn? hoe weet juyſt die man dat? wie is'er opt geweeſt / en dan uptgekomen? drayd een predikant de H. Schrift ſoo / ik heb de bryheyd onſe niet te gelooven / die na de letter ſoo bedrieglijk ſpreekt: wat weet ik / hoe dan andere dingen zijn op te datten? te meer; zijn Schrijf-ſtijl is aanlokkelijk / ſtout genoeg / wel paſſelijk door een man / wien geen moed in de hielen ſinkt, om tegen den duyvel in 't veld te treden, en te ſeggen / in den Naam des Heeren der heyrſcharen heb ik deſen Goliat dus aangegrepen, laat ſien wie dat hem helpen ſal? hem ontbreken geen opgevingen: hy is ook in 't gemeen gevoelen geweeſt; het dunkt hem volle tijd te zijn, nu hy ſoo ver op ſijn dagen, en 57 Jaar oud is / om met eygen oogen uyt te ſien, uyt de borſt te ſpreken (wie weet wat daar al meer in ſit?) dolingen in leer en leven weg te ſchuymen. Leerſame, te regt geleerde, en Godvrugtige lie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

lieden hadden genoeg te kennen gegeven eensdeels voldaan te zijn, en anderdeels verder voldoeninge op 't overige te verhopen/ hy band den duyvel uyt de wereld, hy bind hem in de hel, op dat de Koning Jeſus des te vryer heerſche.

§. 3. Dog hoe hy dit popje te netter blanket / hoe de dogters der Philiſtinen, der onbeſnedenen, te meer opſpringen van vreugde, nu dit reeds te Gath, en op de ſtraten van Askelon geboodſchapt is. Laat hem gaarn bekennen, § 779. Dat men het Pausdom niet te leelijk ſchilderen en kan, maar toeſten/ wat billijke weer-fleemen hem ſelfs te wagten ſtaan / daar de Gereformeerde kerk, waar onder hy ſoo een voorname predikſtoel betreed / niet ſonder ſmeur ſal afraken. Dat Pausdom, ſoo dol over onſe affſchepd/ ſoo geſet tot ons nadeel / ſoo laſterſugtig over onſe hinkingen / ſoo opgebend tot onſe naam te boeken / dat daar ganſch niet na ſweemen kan! wat tierde die ſtiefmoeder / als'er een geſpuys van ketters van haar ſchoot mee af liep / die niet uyt ons / maar uyt haar ſelfs uytgebroed voort-ſwermden! wat genoegde haar het mis'verſtand tuſſcheu de affſetſels van Lutherus en Zuinglius! wat maakte ſe gebaar / als na een tweeſtrijd in den buyk onſer Kerk-moeder een Roſſen Eſau te voorſchijn quam/geteelt voor 't Eſauwijtiſche ſaat/ dat Iacobus Arminius, ook een Amſterdams Predikant daar na Profeſſor tot Leyden, uyt Italien mee-ſleepte! wat ſcherts-men daar nog heden / over de twiſt-appels gewurpen in de ſchriften van Hoornbeek en Coccejus, Voetius en Burmannus, Mareſius en Wittichius! nu weer op nieu over de gedagten van

Te opſprakelijker voor 't Pausdom.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Roël! maar wat sal men voor gejuyg moeten hooren / nu men den duyvel uyt de wereld band, en geweld doed aan de H. Schrift / die willende doen spreken na een gedigtsel van een eygen uytvinding! indien (soo 't waar is) nu in Amsterdam selfs Predesters getierd hebben / mijne beminde Catholijken, de Geusen hebben u het Vagevyer ontnomen, nu souden sy ook wel gaarn de hel wegdoen, maar geloofdse niet, 't zijn Ketters.

Te nadenkelijker voor de Protestanten.

§. 4. Met des te meer na-yver / en te scheelder oog word dit werkje aangesien van wel-meenende yveraers. Het eygen geweten heeft den Dr. reeds te voren veroordeeld / seggende / de dank van sulken arbeyd mag my volgen als ik dood ben, maar by mijn leven soo verwagt ik des niet veel. Ik meen ook / dat hy sijn loon en dank al weg heeft / en geen / als van ongebondene en staat te verwagten / terwijl hy van de waarheyd niet als ondank verdiend heeft. Sauls waarsegster heeft soo net niet voorspeld als dese / die een werk ondernam / *sorgelijk om te wagen*, dat / wien't om gunst of voordeel te doen is, soo niet en moet schrijven, als hy doed / die alle voor-oordeel heeft afgelegt, en blootelijk de Reden of Schriftuur volgd. Het *Synodus* van *West-Vriesland* te Edam, 1691, kon daarom niet stil-staan / genoodzaakt dat heyl-loos boek / en gevoelen te ver-oordeelen met dese nadzuklelijke spreek-wijsen: Na dat eenige debatten in de vergadering gehouden waren, heeft de Synode ganssch geen behagen genomen in d'andwoord van Dr. Bekker: vorder gecommitteerde voor haar gemaakte extracten bedankt, en de bekommering en gehoudene besongies

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ſongies en oordeel des Eerw: Kerken-Raads van Amſterdam, dewelke het boek van Dr. Bekker eenparig verfoeyen: als hebbende het ſelve uyt eygene lecturen, en conform d'extracten van Amſterdam, ook bevonden vol *onware* en *ergerlijke* ſtellingen en ſpreekwiiſen, aan loopende *tegen de H. Schrift* en *Formulieren* van eenigheyd, als mede tegen de *Conſtante leer*, welke ſederd de tijden der Apoſtelen in de orthodoxe kerken deſes aangaande eenparig is geleerd. Derhalven oordeelen, dat men de *ſchandalen* binnen en buyten de kerk gegeven ſpoedig en efficaciter behoord weg te nemen. En 1. ten dien eynde, dat men het voorſchreve boek behoort te ſupprimeren. 2. Het herdrukken ſoo veel mogelijk te beletten. 3. Gelijk ook het verder uytgeven van dat boek ſonder approbatie. En wat de perſoon van Dr. Bekker belangd, wort ſijn E: gelaten aan de diſpoſitie, en aan de behandeling van de Eerw: Kerken-Raad en Claſſis van Amſterdam, om daar mede te handelen na kerken-order, en als ſy tot wegneminge der ergernis ſullen bevinden te behooren. 4. Worden de gedeputeerde gelaſt, alle Officien aan te wenden tot ſupprimeren van het gemelde. 5. Word verder den Kerken-Raad van Amſterdam verſogt en gelaſt, om de handeling by de ſelve, ten reguarde van Dr. Bekker aangevangen, ſonder eenig tijd-verſuym te voleyndigen, immers deſelve handeling uyterlijk te voltrekken voor den eerſten September toekomende, &c.

§. 5. Dagt het den Doctor, dat ſoo veel het gebruyk der Reden hier belangd hy minſt voldoen ſal, die *Des-Cartes gronden* ganſch verwerpē, waar na hy geeſt en lighaam van malkander, en

Ook die Des-Cartes gronden niet en verwerpen,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

beyde van den Schepper onderscheyd, hy onderbind nu / dat hy van haar ook geen dank heeft / die daar op bouwen. Die van het eerste slag epschen hier maar bloote aanschouwers te mogen zijn / om de laatste te sien scherm-slaan op die gronden waar in sy met die man t'eens zijn / waar van 't haar toe komt te toonen hoe ver die misbruykt worde. Schoon sy wel geleerd hebben / hoe men het onstoffelijke van het stoffelijke, geest van lighaam dient van een 't onderscheyden / niet willende toestaan / dat dit eerst een weet is geworden door het nieu gestigt van Des-Cartes, soo sy niet swijgen konnen / wat gevolgen sy uyt die wijs-geerte lang te gemoet sagen / en op haar hals halen het gedrang der liefhebbers van die Philosophie, staande voor haar gronden / onthemmende de gevolgen / mits stapte Dr. Bekker door de druppelen heen / ter zijden van de pieken / die alleen op hem dienden gedoeld te staan. Laat ik regt uyt seggen / dat hier in het meeste kerk-belang ware / indien men / wat gronden men ook had / elk zijn talent sag aanleggen tot smoring van dat onkruyd / dat soo ligt niet t'overwinnen sal zijn / om dat het in den ykker van de verdorven wereld nog vry genoeggelijker gehoesterd / als selfs ontfangen wierd.

Maar daarom egter des Dr. Bekkers duyvel niet en helpen.

§. 6. Maar sal men dan den overwonnen duyvel van Dr. Bekker niet helpen, als men tegen sijn overwinnaar de Pen in de hand neemt? moet men afwagten / dat hy voor hem selve twiste tegen die / die hier sijn Altaar omgeworpen heeft? het laatste sal vrugteloos zijn / om dat sijn Altaar gestigt / en niet omverlepd / door een / die sig inbeeld / ik soude

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

de hem den eenen steen op den anderen niet laten, mogt ik na mijnen sin begaan. Sal hy twisten / als men na sijn sin hem ber van menschen tot in de hel weg-band, en opslupt / daar hy wel graag niet de naem maer de daat wil hebben van soo veel bedrijfs / dat juyst niet het gemeen gevoelen, maar de onfeylbare openbaringe ons daar van ontdekt? het eerste / namentlijk voor den Duyvel te pleyten, sal niemand beoogen / die tegen Dr. Bekker in het veld treed / al soo min als het Christelijke Synodus, doe haar E: E: sijn boek veroordeelde. Sy sullen maar billijk van hem bergen / wat regtsinnig mensch Godsaligheyd geagt heeft / soo yemand God van herten vreest, dat die ook den *duyvel vreese*; of *twee Goden* gelooft / d' een goed, en d' ander quaad? sy sullen niet twisten voor den Altaar van den duyvel, maar om het omverwerpen van den Altaar van Jehovah, in dat schendig verdrayen van dat onfeylbare woord, dat geen de wereld niet meer betooverd, maar waarlijk ontooverd heeft. Dat mag ik egter wel belen / dat men met sagtmoedigheyd te werk ga / bedugt niet te min of dit den Doctor wel voor groote vriendschap sal aannemen / het geen hy dan in sijn Voorreden volmondig belooft heeft.

§. 7. De man en verwagt soo veel aanloop tegen het eerste Boek niet / terwijl hy daar sijn gevoelen niet en verklaard, nogte dat van andere wederlegt, maar alleenlijk een verhaal van allerley gevoelens doed. Dan van de *Heydenen* soo Oude als Nieuwe, en haar eenparig geloof van maar eene opperste Godheyd, oorsprong van alles, goed en quaad, door de Sijn eerste Boek.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

geheele nature verſpreyd; van de Platoniſe denk beelden, [a] Ariſtoteliſe verſtandigheden; [b] van minder-goden, middel-geeſten, wete-velen, [c] Helden, [d] bygeeſten, [e] na-geeſten, blijf-zielen, [f] Huys-goden, [g] bygeborene, [h] nagt-ſchimmen, [i] Ziel-verhuyſing, Ziel-ſuyvering, hollen poel, [k] met ſijn vier rivieren, ſnel-vlood, [l] pijn-vlood, [m] vyer-blaker, [n] gekerm; [o] van de Gods-pleging, wicchelary, Raas-kalſters, [p] ſterren-giſſers, autaarkijkkers, ingewand-wicchers, vogel-ſchouwing [q]; voorteeckens, vogel-ſnap [r], lot-giſſing, [ſ] Droom-bedieders, dood- vyer- lugt- water- aard-beſchouwing, hand-kijkers &c. van Toovery, [t] &c. Dan van de *Joden*, en haar gevoelens van Geeſten, Engelen, duyvelen, duyvelinnen, lugt-duyvels, Sammaël, Ziel verhuyſing, Toover-pleging, kabbala &c. dan van de *Muhammedanen*, en den Alcoran, met hare gedagten ontrent Engelen, Geeſten, en voorgemelde dingen. Voorts van het *Chriſtendom*, in de 600 eerſte Jaren, uytgenomen de eerſte Eeu, en de gevoelens van Tatianus, Clemens, Iuſtinus, Irenæus, Tertullianus, Origenes, Athanaſius, Auguſtinus, Hieronymus, Lactantius, Theodoretus &c. met het beſweren der geeſten ten deelen gelaakt, ten deele geloofd, en gebruykt. Van de *Manicheenſe* twee eerſte beginſels, het eene goed, het andere quaad. Van het *Paaps* bygeloof ontrent Engelen, duyvelen, Zielen, Spoken, Tooveraars, beſetene, en verſcheydene middelen hier tegen by hen in 't gebruyk. Van de Proteſtante gevoelens / die met den anderen niet alle over een komen. Men moet rond uyt ſeggen / dat ſchoon den Doctor, met

[a] Ideæ.
[b] Intelligentiæ.
[c] Dæmones.
[d] Heröes.
[e] Genii.
[f] Manes.
[g] Lares.
[h] Penates.
[i] Larvæ.
[k] Tartarus.
[l] Ocianus.
[m] Achiron.
[n] Pyriflegeton.
[o] Cocytus.
[p] Furiæ.
[q] Auſpicium.
[r] Augurium.
[ſ] Sortilegium.
[t] Magia.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

met de eere van een groote *boek-Wolf* geagt te zijn weynig gediend is / §. 248. hy ebenwel meer als een boek by een gestapeld heeft / om dat alles by een te setten: dog soo niet of 't verdiend hy wel ons tegenseggen / gelijk wy daar na sullen aantoonen §. 18. 42. 46.

§. 8. 't Mag voor eerst soo niet door-sleuren sonder dat wy wat nader onse bedenkinge over dit sijn eerste boek in 't algemeen hier ter neer stellen; de stoute Voorreden, het moedige eerste, en laatste hoofd-stuk in de latere druk / de versotte liefde voor dit sijn Letterkind in een veers † aan sijn Liefste Frouk Fullenia, toond niet weynig / waar die man t'huys is / en hard-nekkig opgeset blijft. 't Lust hem verder te speuren, *waar't van* komt, dat men onder 't Christendom, en bysonderlijk de Protestanten, soo veel groote dingen van den duyvel seyd. 't Zijn al voor-oordeelen in gedruk in de eerste kindsheyd door het vervaard maken met bulle-backen; ‡ daar na door vertellingen van duyvel, Spook, en Toovery; voorts in de Scholen met het leeren van Heydense boeken; in de Academien daar leerd men het voor-oordeel niet eens afleggen / men hangd daar aan Meesters / en men doed de Schrift spreken na eygen bevatting; de sigtbare kerk en was noyt sonder dat gebrek, datse menschelijk gesag inruymde, en by overlevering leerde. Heel wel! die man toond met wat half hy geploegd heeft / niet alleen van Reinhold-schot, Antonius van Dalen, en de France Daillon, met welke hy voor den dag wil komen, ‡ maar ook soo daar yemand meer is, die 't gemeen gevoelen tegenspreekt: ligt heeft hy gedogt / dat het meer sou

Toond waar den Doctor thnys is.

† Van den $\frac{6}{16}$ van Oost-maand 1691.

‡ §. 776.

‡ §. 310.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

sou stooten / indien hy de Hepl-loose Thomas Hobbes hier by met namen genoemt had. Hebben de gronden van Des-Cartes hem derwaarts heen gelepd? komt dat van twijffelen, en sijn oordeel over alle dingen op te schorten? van Philosophise denkbeelden om dan daar na de H. Schrift te wringen in dupsend bochten? is dat lieden en Schrift te volgen? spraak de God der waarheyd soo na het dwalende begrijp van het gemeene volk? van de betooverde wereld? is 't dan daar me goedgemaakt / dienvolgende moet ons t'onkennen genoeg zijn, daar wy ergens geen genoegen in 't bewijsen nemen voor dat gevoelen dat den geest, en bysonderlijk den quaden sulken kragt toeschrijft? * laat de H. Schrift hier voor bewijs strekken / 't geld niet / de Philosophie moet haar uytlegster zijn / die dat niet toe en staat / gaat swanger met voor-oordeel / bygeloove / doling. Is 't dan wonder / indien hy aldus met de H. Schrift omspringd / dat hy de eevarenthepd van alle eeuwen / waar in hy selfs niet geleeft / veel min oog-getuyge van 't bedrog geweest is van valshepd beschuldigd / terwijl 't onkennen hem genoeg is / en alle getuygenissen van de Schrijvers antrend het bedrijf des dupbels by hem geen bewijsen / maar als bestemoers-beuselingen / en mis-vertellingen geagt zijn?

* §. 310.

Reeds al vereeld in sijn doling.

§. 9. Ik sie dan geen raad met den Doctor die soo een klaar en distinct begrip van sijn weg-gebannen dupbel heeft / dat hy alles ontkend / beginsels der bewijsen na sijn gevoelen wringd / en te opsetteljk dit troetelschrift sijn wijf soo in den arm boud / of

't zijn

't zijn vierde kind was / maar haar alſoo dienſtig als den adder van de Ægyptiſche Cleopatra. Hoort'er hem eens van ſnorren:

—— —— —— Nu ſeg ik daar beneven,
Dat dit, mijn kint alleen, de dry ſal overleven,
Die God ons ſamen gaf, want ſoo ik 't wel voorſie,
't Groeyt tegen d' onluſt op. En wat belangd de drie,
't Sal hen door broederſchap in 't dagelijks verkeeren,
Als wijſer, 't Chriſtendom uyt vaſter gronden leeren,
En bygeloovigheyd, deugds hinderpaal, en ſchrik,
Verbannen door de vrees des grooten Gods. Dies ik,
Wat ſeg ik? gy en ik beminde ('k mag 't gelooven)
Al wierd mijn letter-kind van yder een verſchoven,
Wy brengen 't gaarn in huys, tot dienſt van u en my,
Daar houd het goed en bloed, van ſpook en duyvel vry.

Ik kan wel ſeggen / dat my de moeyte niet geluſten en ſoude / om aan ſoo lieven vader dat moye kindje, dat kleen ſnapperken, dat men nog ſoo jong alle talen doed ſpreken / en ſoo veel gekakel in de werelt voerd / ſwart te maken / die ſijn klepers wel vinden ſal / wat ſchoonder jong hebd gy? maar terwijl hy'er ſoo een ſin in heeft / ſoud' hy 't wel al de wereld in 't hert ſetten / en gramſteurig zijn op die dat maar eens loens aanſag.

't Moeſt

'T moest egter eens onkleed zijn/ op dat men dat naakt beschouwende / goe tijds sijn vader weer t'huys sond / eer het een ander bevuyld. Laat hem dat vry dan in sijn huys voor een Teraphim setten naast de schim van Prophyrius, die hem sijnen Daniel uytlegd / als een bygeboorne raad vragen uyt sijne gebeelde hersen-kamer / als een afgod van eygen-versinning op het puyn van sijn omgewo penen duyvel altaar opregten / 't ware te wenschen / dat dit wigt sijn vader alom als een verschoveling thuys quam / en dit kabouter-manneken met naakte billen selfs uyt Italien weer na huys liep. Dr. Bekker sal seggen / dat dit wat na schersen gelijkt/ en buyten het voor-beding van sagtmoedigheyd heen stapt / een ander sald'er op dienen/ dat die soo een sin in sijn eygen werk vind/ en de H. Schrift niet weynig schersende behandeld / nog wel tien-maal meer verdiend heeft.

Dr. Bekkers gevoelen by een getrokken.

§. 10. 't Is best dat wy dat daar laten/ en in 't kort de spillen vertoonen / daar 't geheele gevaarte het meeste om heen drayd. Daar sijn geesten, denkende selfstandigheden, Zielen, Engelen, [a] maar buyten Gods woord niet bewijselijk, dat'er Engelen, dat is, nog andere geesten, behalven onse Zielen zijn. [b] Nu sy zijnd'er / maar en hebben *geen vermogen*, nog om op een Ziel, [c] nog om op een Lighaam te werken; [d] segt ons de Schrift, dat veelmaals een Engel op menigte van Lighamen werksaam was, dat is niet hy, maar God, die het werk vast doed, [e] en haar daar in benoemd in een verbloemden sin, als teekenen der Goddelijke Majesteyt. [f] Een van haar/ *duy-*

a §. 332.
b §. 391.
c § 415.
d § 416.
e §. 423.
f §. 430.

duyvel of *satan* bekend heeft gesondigt/ g maar daar spreekt Petrus en Iudas niet van/ doelende op de verspieders van Canaan. h Het geen men bysonderlijker van den val der Engelen kalt, is uyt der Jode oude droomeryen opgehaald, en den verdigtselen der Alcorans gelijkmatig. i De Schriftuur spreekt op andere plaatsen ook soo breed van den duyvel niet, als men wel meend. k hier op verwringt hy een aantal Texten. l de duyvel in de hel geketend heeft geen heerschappy over de boose menschen/ het geen des *menschen verdorventheyd* veroorsaakt/ word den duyvel als eerste quaad-stigter toegeschreven. m al wat'er op des duyvels naam geset word/ 't is niet als 't werk van boose menschen, al werkt hy vorders niet bysonderderlijks in hen, ja al is 't, dat hy niet eens weet wie datse zijn. n hy is door de eerste sonde in net Paradijs oorsaak van alle quaad; bedwingd God dan seker algemeen verderf, dat is soo veel als den duyvel binden, om dat hy sijne werken bind. o of nu door *Raad* of *quaad exempel*, of op wat andere wijse de sonde van Eva uyt den duyvel is/ segd hem de Schrift niet/ p want soo als het Moses hier verhaald, soo was 't de slange die het dede, en die 't egter niet doen en kon. De versoekinge Christi in de woestijne agt hy maar een indruk op de sinnen door bragt der *inbeeldinge*: q God wilde, dat hier sijn wel-geliefde Soon in eensaamheyd geweken, sig den duyvel eens *verbeelden* soude, als den genen, die den menschen soo veel ramps had aangebragd, wiens werken hy nu tegen ging. *Davids Satan* was een upt sijn hof-gesin. r van den twist des Eerst-Engels *Michaëls* met den duyvel is niets van te maken.

g §. 511.
h §. 406.
i §. 402.
k §. 488.
l §. 490.
m §. 509.
n §. 514.
o §. 526.
p §. 550.
q §. 555.
r §. 561.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

§. 572. ken. r De Hex van Endor heeft *selfs* al 't spook gemaakt: t onse geleerde hebben haar tegen
r §. 587. 't Pausdom d'een dus, d'ander soo voor en naar hier afgemaakt, en willen hepdens we-
u §. 574. sen / om door al niet paaps te zijn u, die duyvel liever laten Propheteren, dan de Zielen des Propheets tot weynig eere voor geleerde mannen, dat onder andere Abraham paling, een Linnen-perster tot Haarlem geweest, dat bedrog
w §. 575. ondekt heeft. w De Text van de dienstmaagd
x §. 588. met dien waarseggenden geest x moet dus ook ontcijfferd worden. *Iob* en *Paulus* sijn niet Lighamelijk van den duyvel geplaagd geweest.
t §. 592. t *Daimones* is qualijk van onse Oversetters duyvel vertaald; 't zijn der Heydenen Afgoden, die na hun gevoelen van wege de hoogste Godheyd scheydsluyden en bestekmeesters der
y §. 623. menschen waren. y De Schrift noemdse, niet om datse waarlijk zijn, maar om datse van Joden en Heydenen gelooft wierden. De *besetene*, beduyvelde, waren met dese Daimones beset/ zijnde sekere siektens, die de hersenen belemmerden, en daar door de inwendige sinnen, bysonder d'inbeeldingen krenkten, by tijden sig verheffende als de koorts, met stuypen, d'een swaarder dan d'ander, tot raserny, en dolligheyd overslaande,
z §. 638. z men behoeft hier t'Amsterdam slegs dikmaal in 't dolhuys te komen, om
a §. 653. dergelijke menschen te sien. a Het uytwerpen der duyvelen was maar krankzinnige weer by haar verstand te brengen. Christus liet de menschen van die tijd in hare meening / en behielp sig selfs met die dolingen, om de tegensprekers met hun eygen woorden den mond te stoppen. Doorts solt den Doctor de Schrift om/ en om: ontbend toovery, spokery,

weten-

wetenſchap, magt, rijk des duyvels &c. alles met de uyterſte verſtouting/[b] Gods allerhoogſte eer, en ſijn woord kan niet beſtaan, ſoo't niet waar is, dat hy ſchrijft. 't Bewijs van de Goddelijkheyd des woords uyt de mirakulen der Propheten, en Apoſtelen bald om der/ als men een hex/ tooveraar/ of duyvel ſoo veel kragt/ en waarſeggen toeſchrijft. Het natuur-beſtier Gods word te hoop gedaan/ ja Chriſti mirakulen, en Godheyd omgeworpen/ als men den duyvel ook Goddelijke namen, eygenſchappen, werken, eere toewijſt.[c] Voorts ſpreekt die groothertige man aldus/[d] die booſe geeſt ſoo ſchrander, ſoo nagaande, ſoo over al by alle dingen op ſijn ſcherpſt, hoe heeft hy't minſte niet geweten van dit mijn beſtaan, of noyt gemerkt in al dien tijd dat ik met alle kragten beſig ben, om hem de kroon van 't hooft te rukken, en ſijnen troon in't vuur te ſchoppen? nogtans heb ik hem niet onvoorſiens op't lijf gevallen, maar lange gedreygd — hoe laat hy my met vreden dus begaan? ik ſie, nog hoor hem niet, ik ſchrik voor ſchim nog ſpook. Wat doe ik dan? ik ſtelle den Heere geduuriglijk voor my — Pſ. 16: 8.

[b] §. 762.
[c] §. 765.
[d] §. 774.

§. 11. Maar dat ik nog verſwegen heb/ en voor al wil gaan beſien/ is ontrend die *dry mannen* verſchenen aan *Abraham*, daar den Doctor niet anders als dry menſchen van maakt/ ligt uyt de gemeente van Salem, van God geſonden/ † welker repſe hy nameet/ ‡ hy oordeelt/ dat die een vertooninge der allerheyligſte dryeenigheyd, of een voorbeeldinge van's heylands menſchwerdinge hier van ter baan brengen, ſy die ten toon ſtellen,

Dry mannen verſchenen aan Abraham. Gen. 18: 1.

† §. 470.
‡ §. 471.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

§.463. len, en de vyanden met ons doen lacchen, ‡ of hy 't wel heeft/ en sijn voorwendsels klem hebben staat ons 't ondersoeken/ overstaande/ of hier de dry, of de tweede aanbiddelijke persoon alleen met twee geschapene Engelen verschenen zijn/ nadien hy geen van beyde aanneemt. Ik durve my egter wel voor het laatste verklaren/ en uyten/ dat ik met die Godsgeleerde het eens ben/ die geen verschijninge Gods in het O. T. anders als van den Sone in voorspel van sijn menschwerdinge aanmerken/ terwijl my haar redenen voldoen/ tot het my anders bewesen word/ en ik voor by-ga/ om dat dit hier weer niet te pas komt: 't mogt zijn/ om dat den Doctor meynd/ dat wy onse vyanden daar mee doen lacchen, maar dan is 't sijn werk niet met een enkel seggen/ maar voldoende bewijsen te toonen/ dat sy goede gronden van lacchen hier over hebben/ want sy doen dat wel meer. Tot de saak selfs dan. Dus verre verstaan wy den anderen dat Jehovah verscheen, dat segd Moses te duydelijk/ [a] dan dat dit yemand ontkenne; ook/ dat d' onsigtbare God verschijnt door een sigtbaar teeken sijner tegenwoordigheyd; [b] al verder/ dat Hy hier verscheen in die dry mannen, en nader in een van die dry, en dat Abraham voor haar staande/ stond voor het aangesigte des Heeren. [c] Maar daar komt het verschil op upt/ of het dry levendige menschen waren, Propheten, of boden van God daar heen gesonden/ gelijk den Doctor wil; of andere Lighamen voor die tijd maar te werk gestelt tot dese verrigting? 't is het Philosophisch voor-

a Gen. 18: 1.

b §.469.

c §. 470.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

voordeel / waar door die man alle werkingen der Engelen op Lighamen of Zielen ontkend / en daar op de gantſche Schrift omwringd. Zijnd'er nu Texten / die van Engelen by Iakop, Daniel, Zacharias, Joſeph, Gehazi gewagen / ſy waren daar ſlegs by inbeeldinge, d of aan andere by bloote vertooninge aan 't gehoor of geſigt. meeſt is hy verlegen met die gene, die by 's Heeren graf, en t'ſijner Hemelvaart vernomen zijn, en kapt het dus af / als God mirakel doed, ſoo doed hy mirakel, daar is geen verklaringe van te doen. d met de dry mannen by Abraham, waar van *twee* Engelen genaamt zijn / dunkt hem raad te weten / om 'er door te ſlaan / drijvende / dat het dry levendige menſchen waren. Ik wilde wel eens een Text in de geheele Schriftuur ſien / dat als God aan de een of d'ander een Propheet ſond / ‡ opt geſegt is / daar na *verſcheen* hem de Heere. Quam het opt te pas / 't was immers noodig / dat het verdrukte Abrahams ſaad in Ægypten dat geluk had / dat men ſeyde / als Moſes tot haar verloſſer quam / Jehovah verſcheen, neen / die man moeſt met teekenen haar doen gelooven / dat hem de Heere in den braamboſch *verſchenen* was. e De HEERE was doe ook niet ver te halen nog te ſoeken, die alomme tegenwoordig is, gelijk my dunkt / dat den Doctor wat te oneerbiedig geſegt heeft / f en in den brandenden braamboſch, dat is / in ſijn kerk aldaar met ſijn goedgunſtigheyd woonde. Zijn ſy mannen genaamt / 't is om de gedaante waar in ſy verſchenen, g gelijk de Doctor tot een reden geeft / waarom die Engelen /

d §. 460.

‡ Iud. 6:8.

e Exod. 3: 5.

f §. 467.

g §. 463.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

die by Jesu graf en Hemelvaard gesien zijn mannen gesegt wierden. Spraak Abraham een van de drie als 't hoolt van dit gesandschap
h §. 464. sig vertoonende aan, h hy sept geen Heere, *Adoni*, eenen naam, diemen eerenthalven aan de menschen geeft, of den Doctor moest een andere Hebreeusen Bibel hebben als de mijne zijn / maar *Adonai*, welk woord met een *kametz* onder de letter *Nun*, Gode alleen toegeschreven word / 't en zy dat om den *Accent* de *patach* wel in een kametz veranderd / gelijk wy vinden / hoe die andere twee Engelen by Loth *Adonai* genoemt zijn met een
i Gen. 19. 2. *patach* i, en om des accents wil staet 'er van de selve / dat selve woord met een *kametz* k;
k ℣s 18. gelijk ook om de selve reden / van den Engel verschenen aan Gideon l, *Adonai* staat /
l Ind. 6: 15: die maar *Adoni* te voren beha d was m.
m ℣s 13. Dunkt het nu yemand / dat tusschen dit spreken van Abraham, het schrijven van Moses, en het kippelen der Hebreeuse letters vry veel tijd verliep / en die laatste soo seer niet en sagen / wat punct jupst Abraham in het woord *adonai* uptspraak / maar alleen hoe het betaamde God te benoemen / dan sal ik den Dr. sijn *Adoni* toestaan / mits beding ik voor my / dat Abraham daar na niet en kon onbewust zijn / dat hy met Jehovah sprak / die hy bleef *Adonai* noemen / vers 27. 30. 31. 32. maar wel dat hy in het eerste onwetende dese Mannen voor menschen aansiende / soo gulhertig een maaltijd bereyde / die de groote God tot voldoeninge van sijn Vriend, en liefhebber met een heylige neerklimming heeft gelieven by te woonen / sig onder, en na het eten nader

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ondekkende wie Hy was/ en wat Hy beloofde, ook niet langer verbergende Sodoms ondergang/ daar Abraham om sijn neve Loth vry wat belang in had. En dus vind ik my van de moeyte ontslagen om de andere tegenwerpinge van dit *eten* op te lossen; hoewel ik daar ook raad toe weet. Want konnen die gedaanten waar in Engelen verschenen/ gaan/ staan/ spreken/ kleederen aan hebben/ van plaats vervaren/ en souden sy geen spijse konnen verslinden? *Christus* na sijn opstandinge had ook geen eten meer van doen/ Hy at egter; en beweeg dat hy de selfde was uyt sijn maniere van brood-breking: daar niet alleen uyt/ maar ook uyt sijn litteekenen, en andere sekere preuven/ soo dat het geen in desen opsigt van den Dr. word voorgeworpen gantsch niet om 't lijf heeft/ wel seggende hoe Petrus sig beriep op het eten en drinken van Christus [n], maar verswijgende/ wat gebo- [n] §. 464.
den, en betuygingen van die selve Heyland voor die selve Apostel daar by verhaald zijn [o]/ dienstig tot het selfde bewijs. De [o] Act. 10: 40. 41.
doling Abrahams, of Loths, dat sy mannen voor Engelen sagen/ was Gode soo weynig ongerijmd te wijten/ als dat de oogen des Emmaus-gangeren gehouden waren/ dat sy Jesus niet en kenden/ of als de missag van Manoah, die ook spijse berepde/ en *niet en wist* dat het een Engel des Heeren was [p], [p] Iud. 13: 16.
dit is waar die at daar niet/ maar die had behagen/ om op een sonderlinge wijse sig wonderlijk in sijn doen aan te stellen/ tot meerder indruk van sijn seggen/ dat sijn naam *wonderlijk*, en sijn boodschap geloof-

waardig was. Vraagje nu / wat reden 't hebben konde, waarom God lichamen aan Engelen gaf, om Abraham sijn Soons geboorte, en Sodoms ondergang te voorseggen, wien hy te voren al door verscheydene gesigten t' sijner *gemeensame samensprake* gewend, en van de grootste beloftenisse versekerd had? Wat raekt dat ons? Ben ik gehouden de wegen des Heeren, en sijne handelingen na te speuren / en een moey-al over al beschheet af te doen? Loth was dit verschijnen soo gewoon niet als Abraham, en had wel een ongewoone hand-leyding noodig / om met sijn huysgesin van dat Sodom als afgescheurd upt te gaan.

De Text Hebr. 13:2. daar by opgeslagen.

§. 12. Daar kan meer toe gesegt worden / maar ik meen dat daar wat by te laten / hoewel ik niet voorby kan de woorden des Apostels, die de Dr. toestaat / dat hier op sijn oog had: vergeet de herbergsaamheyd niet, want hier door hebben sommige *onwetens Engelen* geherbergd q. 'k En mag dat voor geen menschen opvatten / die van Gods wegen als boden waren afgestuurd / want ik vind als het woord Engelen op sijn selven staat / sonder bepalinge wie, aan wie, van wie hare sending was / gelijk hier ter plaats / die geesten dan bedupd worden / die by uytnementheyd die naam voeren. Voorts / Abraham en Loth konden niet onwetende zijn / dat het Propheten van God waren / sy ontfangense als soodanig / hooren / en gehoorsamen haar last / immers Loth, diese wel eerbiedig onthaald / en op haar aanseggen Sodom uytstapt. Maar wel zijn sy onwetende dat het Engelen waren /

q Hebr. 13: 2.

ren / want van daar komen die toeberepdſels van eten, drinken, voetwater, dak en herbergſaamheyd. Engelen in huys te ontfangen is wat grooter als een Propheet, die maar is van gelijke beweginge als wy, al was 't een Elias, die nimmer en ſtierf / of een Eliſa 1, voor welke men haaſt met de groote vrouwe van Sunem een beſtek van / al is 't maar een kleene / Opper-kamer gereet heeft / met bed, tafel, ſtoel, en kandelaar, dat valt voor een Engel ſoo niet alle daag voor / die een herberg in 't minſte niet van doen heeft / maar hier ebenwel onder dak quam / om Loth tot beter weggaan uyt Sodom te bewegen / en te gelepden. 't Is waar dat Gode ſelfs in huys in ſijn verſchijninge te ontmoeten wyp grooter / en meer eer is als een paar ſijner tien duyſendmaal tien duyſenden dienaars ſ, en dat den Apoſtel dit als een kragtiger reden den Hebreen tot herbergſaamheyd kon hebben voorgeſtelt / maar dat gelt my op de Engelen Loths niet / die my maar als geſchapene voorkomen; en genomen het gelde daar pemand immers / ſullen wy den H. Geeſt wetten voorſchrijven van ſpreekwijſen? Paulus kon de Heere hier in benoemt hebben / ſoo wel als Moſes Hem by Abrahams herbergſaamheyd uytdrukkelijk genoemt heeft / maar hy ſpreekt alleen van Engelen, terwijl dat van Loth, als zijnde overnagt daar het herbergen meeſt te pas komt / het aanmerkelijkſte was. Segt die Apoſtel van ſommige, tot dat geluk geraakt / dat doen my geloven / dat Engelen wel meer aan andere de eere hares hyſijns gegeven

1 2 Reg. 4: 8-10.

ſ §. 466.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

hebben / en wel meermalen verschenen zijn als 'er de H. Schrift van te boek set: hoewel ik het niet vast en weet / maar my dzingen geen redenen om het tegendeel te seggen / immers geene om te besluyten / dat van het doen der Engelen niet sekers uyt de H. Schrift te halen is, maar dat het alles diend, wat men daar af leest, om Gods bedrijf ontrent de menschen kinderen, na menschelijken aart van spreken, op eene hemelstatige wijse te verbeelden.

Grondmisslag van Dr. Bekker.

§. 13. Nu niemand verge my al sijn ongerijmtheden aan te teekenen / 't sou van ten langen aassem zijn: sy verraden haar selfs hoe geschikt sy ook voorkomen. 't Is tijd / dat ik regt uyt des Doctors grond-misslag aanwijs / die al de wereld kan tasten / dat daar door als in eene slag sijn gebaarte sal omstorten. Die man wel eer mee in sijn kindsheyd na den bullebak verwesen / op School, d' Academie, in sijn Predik-dienst nog al met de voor-oordeelen door allemans taal benesteld, is nu ouder en wijser geworden / dat nu volle tijd was / en heeft ontrent de geesten aan Philosopheren gevallen / bindende uyt natuurlijke redenen niet bewijselijk buyten Gods woord, of 'er behalven onse
a §. 391. Zielen zijn / of geen zijn. a Ik ondersoek hier ontrent dit laatste niet / of sijn redenen voldoen / en seg slegs ja; maar dan en kan ik my niet begrijpen / hoe die goede man daar heen verseyld komt / dat hy / uyt Gods woord alleen geloovende dat'er Engelen, of Geesten zijn / daar van weer te rug stapt / en sig op sijn reden verlaat / om uyt te leggen wat sy zijn, en hoe der haar werkingen heen gaan; selfs

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ſelfs bekennende / hoe ſal men buyten ondervindinge konnen weten hoe verre, dat hun verſtand en wille, en dienvolgens hun vermogen ſtrekt[b]? het dunkt hem egter dat het te vinden is: het gene ſy op andere ſchepſelen werken, moet men door vergelijkinge der ſelve met onſe Ziele, den eenigſten geſchapenen geeſt ons van ſelfs bekend verſtaan; die heeft een eygen Lighaam, ſonder welks behulp ſy op geen ander Lighaam werken kan. Hoe kanſe 't dan afgeſcheyden doen? hoe kan een Engel die noyt Lighaam heeft gehad? jupſt dagt den Dr. niet / dat hy even te vooren / een bekamelijke taal voerde / die men tot beſcheet ſeer billijk kon omwringen / wy mogen ſoo wat giſſen, dat het Gode even ſeer paſte onlighamelijke geeſten als geeſteloſe Lighamen voort te brengen; maar wie maakt ons ſoo *koen*, dat wy den Schepper ſijne rekeninge maken, om *d'evenredigheyd* ſijner werkingen, en werken uyt te meten[c]? die man egter is ſoo koen; wy moeten dan de Engelen als denkende ſelfſtandigheden begrijpen, die aan d' eene kant van geen eygen Lighaam voorſien, aan d' andere wederom ook met geen Lighaam belemmerd zijn.[d] Dat ſy onlighamelijk zijn / ſta ik toe / dat ſy niet anders doen als denken / en op geen Lighaam werken konnen / om dat ſy'er ſelfs geen en hebben / moet den Doctor bewijſen / of ik en geloov' 't niet. Kan mijn Ziel op geen Lighaam werken / als eerſt door haar eygen / wat gevolg geeft dat aan een Engel / die met geen eygen belemmert is? De Schepper / die ſoo wel beraden my een geeſt in ſchiep / en raad wiſt / hoe die op

[b] §. 397.

[c] §. 393.

[d] §. 332.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

mijn Lighaam soo geswind kon werken/ is die radeloos geweest/ om een ander slag van geesten/ bequaam tot het werken op allerley Lighaam/ voort te brengen. Hebd gy in den Raad Gods gestaan/ als die vader der geesten die kragtige helden gemaakt heeft? Arm mensch! gy staat met de mond vol tanden/ als gy verlegen moet seggen over het gheym der schepsels/ die gy nog al siet/ hoord/ tast/ siet dit sijn maar *uyterste* eynden sijner wegen, en wat een *kleen stuksken* der sa-
a Iob 26: 14. ke hebben wy van hem gehoord? a en gy weet soo net wat een Engel is/ en doen kan/ die nopt u verscheen/ of nimmer liet weten/ wat gy van hem maken suld! of soude dit werken van een Engel ook al tegen Gods alleen-bestier strijden/ wanneer die gedien-
f Hebr. 1: 14. stige geest f gehoorsaamd de stemme sijnes woords het en kan u niet onbewust zijn/ dat
Ps. 103: 20. de Opper-oorsaak van Zielen/ en Lighamen/ gedierten en levenloose alle daag sig als van tweede oorsaken bedient/ niet die behoevende/ maar bewegende/ 't en zy gy met Spinosa 't Al God noemt/ waarom dan ook van sijn Engelen niet? denkt maar op u
g §. 453. eygen woorden/ g hoe God met de Engelen leeft, en sy met Hem: wy die met ons eygen Lighaam, en duysenden daar buyten soo belemmerd zijn, hoe souden wy 't begrijpen konnen? en ook wat raakt'et ons? waarom hebje dan sulken gevallen/ om de H. Schrifture soo om te sollen/ als die van de verschijningen, werkingen, boodschappen der Engelen meld? en te seggen/ dat Engelen benoemd en vertoond worden, om de staatsy te verbeelden, die soo hoogen Majesteyt, en soo grooten Rig-

ter

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ter past, [h] gelijk een Koning sijn Hof-dienaars heeft [i]? of God geen staatsy genoeg had / en die ontleenen moest van een opheff te maken van werkeloose Engelen / daar van roemende als dienaars, die nogtans van het minste vermogen op een Lighaam of Ziel zijn / en niet een stroo verleggen kunnen! of is 't maar om ter genoegen van de voor-oordeelen / dwalende meeningen / en sotte inbeeldingen van het gemeene volk te spreken? dat vind ik al weer niet / hoe dit den God der waarheyd soude wel voegelijk zijn. Besiet'er nog dit af. God vloog op eenen Cherub, [k] den David ter hulpe. Hoe vind dit den Doctor? wat reden is 'er om te denken, dat de vyanden op eene andere wijse van de Engelen verslagen worden, als God van hen gedragen word? [l] 't is beyde oneygentlijk. Maar hoe te verstaan? soo hy se behoefde / d' Engelen souden in stee van lijf-dienaars hem gelijk als op de handen dragen? dat is 't oogmerk niet: 't is de hulpe Gods op den Cherub soo toegebragt / als op de vleugelen des winds door tempeesten [m] / was dit laatste een middel Gods / 'teerste volk / dat onderbond David meer als eens [n] / dit erkend hy / en doet ons gelooven / dat 'er geen Schepsel soo veel vermag als een Engel, om dat'er niets soo na by Gods Thron opt oppast [o] / en wagt houd. [p] Is 't dan al verders / dat de Engelen geduurig-lijk met God omgaande, en voor God staande, buyten twijffel veler dingen kennis hebben, die geen mensch weten kan [q], seer groot van verstand zijn [r], en van sterkte en kragt meerder dan wy [s], soo weet ik niet rond te schieten / dat den Doctor segt / de Engelen we-

h §. 430.
i §. 419.
k Psal. 18: 11.
l §. 422.
m Ps. 12:
n Psal. 35: 5, 6.
o Ps. 103: 19. 20. 68: 19.
p Dan. 4. 13. 17.
q §. 418.
r §. 412.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

weten niet, waar God sijn volk heeft, die God geduuriglijk om boodschap send, en agten 't voor geluk, datse door dit middel als
e §. 506. van terzijden yets daar af vernemen e: dat een Engel op geen Lighaam of Ziel werken kan hangd die man eerst en lest in het hoofd / daar vlegt hy al sijn krinkel om / die met gemak te ondzagen zijn / om dat hy 't nimmer bewijsen sal / want de Philosophie en kand'er hem niet doo2 helpen / en de H. Schrift is vlak tegen hem. Onschiet hem dit / sijn grond stukt daar heen / sijn gebou slingert om / en niet eenen steen kan op den anderen eenigsins staande blijven.

Wolken-Colomne Israëls.
a §. 477.

§. 14. Van den Engel aan 't volk Israël belooft vield'er vry wat meer te seggen a, by aldien sig den Doctor tegen de meeste uytleggers onser gesindheyd, die Gods Soon daar by verstaan, aanstelde; maar nu hy met weynige te kennen geeft, wat hy daar over in de Schrift heeft aangemerkt, en wel bysonder / dat men hier kan vinden den *Engel* van Gods
b Iesa. 63. 9. 11. *aangesigte* b, Gods Soon, dien Engel des verbonds c, soo en kon ons dese stellinge niet
c Mal. 3:1. § 479. genoegen / dat sulks schijnt, dat hy die *Wolke*, daar besteld ten teeken, en met een ten middel sijner tegenwoordigste werksaamheyd (soo te spreken) tot hoede van sijn volk den naam van *Engel*, dat is, bode geeft d. Dat lees ik nerd § 479. gens / maar wel uytdzukkelijk vinde ik den
e Exod. 14: 19. Engel, en de Wolke onderschepden e; Ende de *Engel* Gods, die voor het heyr Israëls ging, vertrok, ende ging agter hen, de *Wolken-Colomne* vertrok ook van haar aangesigte, ende stond agter hen. Soo onderschepden als Jehovah van sijne Verbonds-kist was / dat selfs

selfs sijn Eygen Naam daar aan niet eens gegunt is / gelijk wy tegen de Socinianen aanwijsen [f] / alsoo wel vinden wy op een wolke niet voegelijk die Naam van Engel van Gods aangesigte, die sijn volk heeft behouden door sijne liefde, verlost door sijne genade, opgenomen, en gedragen alle de dagen van ouds [g], maar op den genen / die van de wolken sijnen wagen maakt [h], op de vlakke velden rijd [i], voor het aangesigte sijnes volks uyttoog, daar henen trad in de woestijne [k], en van de wolke altijd onderscheyden word / als diese uytbreyde [l], en met welke HY sijn volk leyde [m], hoewel daar niet altijd benoemt met den naam van Engel [n], om dat dit niet geduurig noodig is. Gods Naam is in het midden van Hem [o], dat is niet van de wolke, gelijk den Doctor uytlegd [p] / maar den Engel, die haar behoeden, die daar in sijn stemme had / die niet en moeste verbitterd worden / die Jehova, den Sone Gods / die in de wolke nederquam, en sijnen NAAM uytriep [q]; dese Engel soude voor haar aangesigte gaan [r], door het sigtbaar teeken der wolke / die my nergens Engel benoemt schijnt. Het gesmeek van Moses was om het gunstig megaan Gods / dat noemende sijn Aangesigte [s], die niet en weygerde flegs een geschapenen Engel / (ik lees daar alweer geen wolke Engel benoemt [t]) te laten voorgaan / en selfs als Rigter daar by te zijn ten dagen des besoekens, ook om Cananiten te verdrijven / maar dat Moses niet genoegen kon / als 't met toorn toeging.

f Num. 10: 35.
g Ies. 63: 9.
h Ps. 104: 3.
i Ps. 68: 5.
k ℣s. 8.
l ℣s. 105: 39.
m Ps. 78: 14.
n § 478.
o Exod. 23: 21.
p §. 477.
q Exod. 34: 5.
r Exod. 23: 23.
s Exod. 33: 15.
t Exod. 32: 34. 33: 2.

§. 15. Hy heeft 'et euvel breed met den Heer *Daillon*, als die hem 't gevoelen van maar

Den Heer Daillon van den Doctor aangehaald.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

maar eenen duyvel of geleerd of gesterkt heeft / en niet veel dank behaald van welmeenende / die tot haar herten-wee de jeukerende verstanden der *France* gevlugte sien sorgelijk afspinnen de webben van een Philosoophisch spinrag in de geheymkamer van de dryeenigheyd, mensch-werdinge Christi, werking der genade, ontleend van Socinus, Pelagius, vrygeesten, waar tegen de Synoden soo veel werks vinden / wahende aan de posten van Jerusalems Tempel-deur. Die man is wel eer in Xaintonge Predikant geweest / en om de religie, nu tot London, geblugt / schreef hy voor haar een verdedig-schrift, waar in hy een stukje van de *Daimones* inlast / als met welcke Griekse naam upt het Heydendom is overgewandelt by Joden en Christenen het gevoelen van veele boose Engelen / en haar bewind in de wereld. De *besetene* waren by hem ook dolle, krankzinnige, en sieke menschen; en gelijk hy sig van Philosophise redenvoering hier in niet bedient en heeft / soo heeft hy den duyvel ook soo in de hel niet verbannen / of hy beleyd de versoekinge Christi door den selven / die ook de Satan van Iob, de sifter der Apostelen, de verleyder van Eva, de overste deser wereld, de God deser Eeu, de Vorst der magt des lugts is / en in Judas invoer / Ananias herte verbulde / altijd veel quaad stigt / als een Leeu rontom gaat, sig tegen Josua den Priester stelde / met Michaël over het Lighaam Moses twiste, het geweld des doods had, van Christus overwonnen is door dat dierbaar lijden / en van welke die verlost worden / die door het Euangelium bekeerd zijn.

sijn. Was'er pemand / die van den Doctor tegenspreken verdiend / 't was immers dese man / als die soo veel magt en bewind aan maar eenen duyvel toeschreef / en op dien wyp meer pasten de redenen ons tegengeworpen / die vele dupbelen stellen / en dien renen voor soo groot niet en groeten / als ons pen Doctor valselijk nageeft dat wp doen. Schuuwt de beschepdene Doctor die man te noemen / daar hp hem niet aan en staat / 't is om geen ondanck te behalen van hem / die hp als een Schild voor sig om dat die ook een Predikant is / heeft gelieven te gebruyken / met een beter glimp / als dat hp genoemt had den Engelsen *Bidel*, welke Socinaan ook maar van *een* duyvel wist / en sijn bedrijf in veel menschen / teffens soo hp meende / aandrong / dog om de alom-tegenwoordigheyd van den H. Geest upt sijn soo verschepdene gaben bewesen / te bestrijden ; maar die van de geleerde *Cloppenburg* gegeesselt is / niet met den dupvel in de hel te verbannen / maar aan te wijsen dat een wel een voornaam helhooft is / dog menigte van onreynige geesten, als sprinkhanen des afgronds tot sijnen dienst heeft / gelijk dat Gods woord leerd / en den Doctor ontkennen sal / om dat hp de Schrift na sijn bevatting verwrongen heeft.

§. 16. Wat konstje heeft hp *Thomas Hobbes* wel aardig afgeleerd / hoewel soo ver jupst niet uptspattende als dien suffer van Malmesbury, die geen geesten erkende / maar in sijn Leviathan hp na op eene wijse geredeneerd heeft / dat hier op upt komt / het woord Engel beteekend gemeenlijk een bode Gods, of

Die nader aan Hobbes gelijkt: en met Spinosa yets gemeen heeft.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

of yets waar door sijn magt of in een Droom of in een gesigte ondekt word. De wolk Israëls was een Engel / en dat Jacob i den droom voorquam waren maar teeke nen van Gods tegenwoordigheyd. De Heydenen hadden haar ingebeelde Dæmones, d Joden versierden hare goede en quade Enge len. De woorden Satan en duyvel zijn hen geen eygen namen / maar handelingen van boosaardige / en het rijke der duysterniſſe nie anders / als een samensweering van bedrie gers / die het ligt des Euangeliums teget gaan / met die booſe vyanden in den acker die de leere der Heydenſe ingebeelde Daimo nes in de kerk inboerden. De beſetene in den Euangelio gemelt zijn hem ook al dolle en val lende ſieke menſchen / die Chriſtus oneygent lijk beſtrafte, gelijk de koortſe, winden, Zee, en op die wijſe de ſiekten noemde / als de Joden gewoon waren. Hy wederſprееkt de verſoekinge Chriſti door den duyvel, en kan mee al niet begrijpen / dat'er ſoo een hoogen berg is / daar men alle Koninkrijken van de wereld van daan ſien kon. Ik dee meer by / 't zijn maar ſtaaltjes / ik laatſe daar / en misgun den Doctor ſijn ſchranderheyd niet / dat hy van een vrygeeſt, daar hy egter in allen niet mee eens is wat weet te ontleenen / maar bekommer my niet wepnig / als ſoo een ſpog des Leviathans den betooverde wereld dus in een nieuwe vergulde kop word ingeſchonken van een hand / daar men't ganſch niet van behoorde af te wagten: welken ſwijmel-beker niet wepnig de herſenen bedwelmen ſal / van die God ſoo graag als duyvel onkennen ſullen.

Ik

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Ik swijge van dien verbloekte *Spinosa*, tot wiens dulle doling Dr. Bekker immers niet verdallen is / terwijl sijn ampt / en geweten / maar meest de weerhoudende genade hem van ongodistery te rug hield. Hem sijn egter niet onbekend met wat reden-wissel die hepploose bedrieger zijn gesleep tragte diets te maken / dat de gemeene gevoelens van Joden en Christenen niet anders als versierselś der inbeelding waren / en lasterde / dat sy den Satan als een ander God den waren God tegenstelden. Hy maakt veel haasten en oogen / als hy den val onser eerster ouders tegenspreekt / en kan niet begrijpen / soo sy van een duyvel bedrogen zijn / wie doch dien duyvel eerst tot sijn val bedrogen hebbe. Onreyne geesten agtede hy maar droomen / maar sijn Philosophise denk-beelden soo wis / als de dry hoeken eenes drychocks twee regte evenaren. God dong die waan-wijse / en afgevallen Jood in sijne argistigheyd. Wie soo op sijn Philosophie staat / siet toe dat hy niet en valle.

§. 17. Gelijk wy den Doctor voor geen Hobbesiaan, veel min een Spinosist groeten / terwijl wy maar aanmerken / met wat mope kalveren hem gelust heeft te ploegen / soo moet hy ons sulken ongelijk niet doen / dat hy ons een gevoelen sou toedigten / daar wy gansch niet thuys zijn. Soo hy dat dee / hy ware sig selven noch ongelijker / en benadeelde te meer sijn ouder troeteling van over 20 Jaren / dat hy *Vaste spijse* genoemd heeft / en doe noch daar in geloofde / dat Job en Paulus betooverd waren. Hy kan hem egter hier van soo niet bedwingen / om gelijk hy

Den Doctor moet ons geen gevoelen toedigten, daar wy niet thuys zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

in sijn voorreden opstoof/ en wp tegenspzaken/ §. 6. Wel stoutelijk te seggen/ siet daar dan nu *twee* goden, den eenen goed, den anderen quaad. Vreest God, eert den Koning, seyde Petrus, maar dese leere wil, dat men God slegs eeren, maar den *duyvel vreesen* sal. a

a §.768.

Wat Protestant was opt soo uptsinnig? die met de oude *Satanici* van Epiphanius gevoeht onder ketters/ den duyvel soo groot, soo magtig, soo alle quaadsligtende aan de menschen, vzeese/ eere diene? die hp in tegendeel aan de regtveerdige/ wijse/ almagtige bestiering Gods soo hetend/ dat niet een hayr van onsen hoofde vallen kan sonder den wille onses Hemelschen Vaders. Of wat verstaat gp dooz dit vreesen? den duyvel een kaars te ontteken? een Offer te halen? een voetval te doen? die post mozd ter quader trou op onse rekening gebzagt. Wat dan? te sitteren en beven dooz dien hel-hond/ en dooz een schaduw van een maan/ of wp schijn/ of spook/ of duyvel in't verschiet sagen? dat laten wp dooz een goddeloose, die vlied waar geen vervolger is/ en wiens geweten hem steeds gelijk een modder opwerpt. Is het een sozgvuldig aandoen van de geheele wapenrustinge Gods? dat is geen duyvel vzeesen/ maar staan in't geloove, sig manlijk houden, sterk, nugteren zijn, waken. Legt den Doctoz soo een Christen-postuur in't geestelijk harnasch als doodig upt tegen de verduyvelde menschen, die mag ik ook niet vzeesen/ soo min als den duyvel: en vind'er dat upt/ dat het hervozmde Christendom soo wel de vzeese dooz d'een als d'ander afleerd/ dooz die stem van dat eeuwig Euangelium,

vreest

vreest God, geeft hem Heerlijkheyd.

§. 18. 't Is daarom dat wy also min als den Doctor *Ditheisten* zijn / die twee goden gelooven, of *Manicheen*, die d'een goed, d'ander quaed stelden; hy selfs kan immers niet ontkennen / dat het gevoelen der boose Engelen lang voor die Persiaanse kettery in de kerk geweest / en ganschlijk niet uytgeboend is / door die getrouwe Leeraars, die dat gebroed tegenspraken. Indien dat een Manicheen dwaling is / dat door de gevallene Engelen het beginsel der sonde in de werelt gebest is / soo is den Doctor een van de grootste Manicheen, die aan *eenen* duyvel het eerste stigte van het quaad toeschrijft / en het doen het gene boose menschen doen, om dat geen mensche quaad doed, dan uyt die verdorventheyd, die Oorspronkelijk *van den duyvel* is, [a] Hy heeft *aldereerst* het vyer ontsteken. Als ik nu by doe / dat hy door sig selfs / of door sijn onrepne geesten al meer de ontstekken vlam opjaagd / sal ik dan een Manicheer zijn / en den Doctor niet? neen. Dit was de grond niet van het misnoegen der vaderen tegen dat ketter-gebroed / maar om dat *Manes* twee met den anderen *mede eeuwige beginsels* stelde, *onderscheyden*, en *strijdig tegen een*, en twee naturen en substantien als twee soodanige beginsels van goed en quaad, soo Augustinus, die selfs een Manicheer geweest was daar af getuygd. De *Cerdonianen*, seyden dat'er *twee goden* waren, een goed, en een aan alle onbekend, de vader onses Heeren Jesu Christi, en een quaad, en bekend, Schepper van alles, die in de wet gesproken, in Propheten verschenen, en dikmaal gesien *; Epiphanius verhaald dat Marcion stelde een

Wy sijn geen Manicheen.

[a] §. 569.

* Theod. Hær. 1. 246 Epiph. Hær. 42. Chrysost. Hom 6. in Philipp.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

opperſte, onnoemelijken, onſienlijken, goede God, die niets geſchapen heeft, maar een anderen ſienlijken God, en Schepper; voort een derde, die tuſſchen dit ſienlijke, en onſienlijke is, den duyvel. En/ ſegt'er Athanaſius van †/ de ketters verſieren haar behalven de ware vader van Chriſtus, een anderen God, en die wel *ongeboren*, *quaad ſlighter*, en oorſaak der boosheyd, die ook *Schepper* zy van geſchapene dingen. Wat gelijkt dat/ na het geen de Proteſtanten van duyvels bedrijf ontrent de ſonde/ en ſijn werktuygen in de wereld ſtellen? maken ſy'er *een wereld-Schepper*, een *Weygever* af/ die in het O. T. door Propheten geſproken heeft? 't is niet trou gehandeld/ dat den Doctor in ſijn hooft-ſtuk der Manicheen dit verſwijgt †/ en de vaderen van die tijd verdagt maakt/ dat ſy wel yemand een gevoelen hebben *opgedigt*, dat ſoo boos niet en was, of qualijk verſtaan, of niet wel verklaard. Wat is dat anders als haar Leugenaars te noemen/ daar hy ja ſal opſeggen/ want't en ſcheeld hem niet/ wie hy oneerbiedigh in het hayr vliegt.

‡ Orat. 1. c. Gent.

† §. 240.

Gods Monarchie en word van ons niet te kort gedaan.

§. 19. 't Zy'er dan ver van daan/ dat wy de Godtelijke *alleen-heerſchappy* te hoyr doen/ dat wy in tegendeel ſijn wijsheyd, almagt, regtveerdigheyd, getrouwigheyd, heyligheyd, in ſijn al-beſtuur aanbidden/ en den duyvel vaſt-ketenen aan 't alomtegenwoordig beleyd der ondoorſoekelijke voorſienigheyd. Die *eerſte* oorſaak kan ſig wonder wel van de *tweede* bedienen/ met een ſchakel der uytvallen/ die nopt buyten ſijn voorbepaalden Raad afwepen. Komt ons dat dagelijks in het bewegen der ſienlijke/ en ſtoffelijke saken voor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

oogenschijnlijk te voor / daar de eerste beweger sijn eeuwig meester stuk soo overvloedig in ondekt / wy sien 't ook in 't bewind / dat die Opper-Majesteyt over de Zielen, voornemens / en raadslagen der menschen voerd / zijnde niet minder magtig / om de Engelen, of goede, of quade, derwaarts heen te wijsen / daar 't Hem wel-gevald: de Koning Jesus heerscht in het midden sijner vyanden. strijt het tegen de alleen-heerschappy Gods niet / dat'er *over-duyvelde* menschen zijn / die tegen sijn Koninkrijk storm loopen / 't sal d'er wel mee konnen bestaan / indien hy den geketenden hel-hond vry wat bot geeft. Waren de Pharôs, Sanneribs, Nebucadnesars, Nerôs roeden van sijn toorn, stokken in sijn hand, bijlen en hamers tot sijn eygen Tempel-schending, en is 't Hem meerder moeyte / de onreyne geesten het woelen toe te laten / of te bedwingen tot sijne alwijse eynden? ik meen wel vast / dat het te grooter eer is voor een seeghaftig Koning / dat hy sijn rebellen dwingd voor hem tegen haar eyge-selfs aan te werken / en hy ten laatsten de uyterste straff' kan oeffenen aan sijne vinnigste tegen-loopers. Dit is de eere van Christus, dat Hy Koningen verslaat ten dage sijnes toorns, en soo wel duyvelen als verworpene menschen in haar aanloop afslaat / tot hy haar alle by een ten jongsten dag in de Hel verbannen / en opsluyten sal. Hebd gy soo plomp geweest Domine Doctor doe gy over 20 Jaren met uwe vaste spijse de wereld opkropte / en daar in geloofde dat Job en Paulus betooverd waren [a], dat gy toen den duyvel als een God gevreest hebd / wat

a § 593.

ſcheeld ons dat / die hem niet anders als een verwaten ſchepſel / een verdoemden Engel / een Gods-gevangen verfoepen? wordt de duyvel geduriglijk alleen genoemt / en maar tweemaal van ſijn Engelen in 't gros, eens van
b §. 503. eenen Engel des Satans gewaagd b, gy weet wel te ſeggen / als gy *Diabolos* op menſchen draagt / dat het woordt duyvel als van eenen geſeyd, niet noodſakelijk maar een perſoon beteekend, die ſoo genaamt zy; want gelijk de Kanaaniter, d' Amoriter, een geheel volk, of geſlagte te kennen geeft, ſoo kan 't hier ook wel
c §. 490. zijn. c 't Is geen Eenen duyvel / die ſoo veel doet / dan ſoude dit een merkelijk nadenken geven, of ſulken Schepſel alleen al die dingen
† §. 511. verrigten kan †, maar vele. Neemt gy aan u ſelven de ſtoutigheyd om de H. Schrifture te verdraaien / op booſe menſchen al die namen van Overheden en magten, geeſtelijke boosheden in de lugt, Overſte deſer wereld, Overſte der magt des Lugts, te paſſen / en de God deſer eeuwe, die de ſinnen verblind, den buyk te noemen / om dat die Titels den duyvel t'onwaardig is / en tegen Gods eernamen ſtrijden / ſoo dat men de Godheyd des Meſſias uyt ſijn namen beweſen te hoop doet / gy geeft geen vaſte reden / dat gy dan Gods eer bewaard / als gy heplooſe kerkverdrukkers, verduyvelde menſchen / het ſaad der ſlange met die namen ver-eert; en gy en wilt niet verſtaan / dat die namen aan den duyvel gegeven / niet tot ſijn eer / maar blaam ſtrekken / als een tegen-God wel van ſijn ſlaven gedient / maar als een hooft-rebel van ſijn Rigter geboeyd / dat hy
d §. 522. niet al kan doen wat hy wil d, hoord u niemand looche-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

loochenen, dat de mensch als een ondergod op aarde, dese aardse schepselen regeerd, als van den Schepper self daar toe gestelt, maar dat men sulken regeringe met regt mag dienstbaar noemen, want de mensche kan verder niet doen, dan de natuur hem geeft e; sal soo een ondergod van nature / een kind des duyvels zijn: waarom sal sijn helschen Vader diergelijke naam niet mogen voeren / die hem niet sigmagtig, onbepaald, onafhangelijk stelle / maar een regeringe toeschrijve / die men met regt mag slaafs noemen / want de duyvel kan verder niet doen / dan de natuur hem geeft / (dat meer egter als denken is) en Gods heylig bestier hem toelaat. Indien de *sonde geheerscht* heeft tot de dood f, en des menschen algemeene boosheyd tegen God sig aanset / maar egter sijn alleen-heerschappy daar door niet benomen word / als die kragtiger en beter oordeelde van quaad het goede te doen voorkomen, als niet toe te laten, dat'er ook het quaad zy, gelijk Aurelius van Hippo g wel schoonder aanwees; ja indien de duyvel dat hypertje eerst gestoolt heeft / sullen wy Gods Rijk en eer verhoren / soo wy seggen / dat de regtveerdige Rigter tot billijke straff' de slaven der sonden in de duyvel-strikken overlaat? of dat Hy sijn gunstelingen met vuysten doed slaan / op dat sy met Paulus wel drymaal bidden, haar niet en verheffen, te kragtiger met Iob ter toets mogten staan / en de algenoegsame heyl-Son gelegenheyd hebben / om sijn flonkerende naam / en genade-stralen aan haar schemer-blikkende geloofs-oog t'aanminnelijker neer te schieten? Ontknoopt gy my / Heer Doctor die

c § 355.

f Rom. 5: 21.

g Augustinus.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

knoop eens / hoe God behoudens sijn eer / Rijk / en alleen-gebied den duyvel / doe al een verwaten Schepsel / hun toestaan / dat droevige neerstorten onser eerster ouders / en waarom het nu onbetamelijker die Hemel-Majesteyt zy / dat een aantal gevallene Engelen nog dagelijks de sinnen verblind der gener / die verloren gaan? zijn sy Gods-gevangene / de boose menschen zijn geen vry-gelatene des Heeren / maar soo wel dan een haak in den neus, en een gebit in den mond versien / dat sy niet al doen konnen wat sy willen / als de duyvelen met eeuwige ketenen der nare duysternisse. Hier hoe voorbarig dan die taal was [h] / dat die sulke dingen ernstelijk gelooft, die men doorgaans aan den duyvel en sijn volk pleeg toe te schrijven, en soo als men gemeenlijk by *geleerde* en by *leeken* daar van spreekt, niet en kan bewijsen, dat Jesus is de Christus, of dat'er *geen meer goden zyn als een.* By aldien ik dit den Leser niet op 't klaarste doe begrijpen, over 't gene, daar ik nu van schrijven wil soo is al dit werk, dat ik hier beginne *te vergeefs* bedagt. Ja wel te vergeefs, och was het nopt bedagt!

h §. 3:

Nog de deugden Gods. a §. 768.

§. 20. Dit alles stond dan op geen vaster schroeven / als dat hy tegenwerpt [a] / dus word Gods *goedheyd* ons onnut gemaakt, nadien 't genot van sijn gaven door den duyvel steeds belemmerd word. Of dat om der sonde niet meer voorbiel / al doed het geen duysbel / dat het Schepsel ons onnut, en der ydelheyd onderworpen is. Segt hy daar al verder / dus word der wijsheyd die van boven is te kort gedaan, indien 't selve ook van onder uyt der helle komt, 't is even of Jacobus

bus van geen tweederley wijshepd in sijn Send-brief † / waar van de eene aards, natuurlijk, duyvels b, benoemd word / en wy gevoelden dat de onepndige wijshepd des ondoorsoekelijken verstands hon verdwaasd worden / door dese diepsinnige, hoog-geleerde, seer voorsienige Doctor Satan c, gelijk dese man al te scherpende als een andere Ismaël in het huys Gods segd / dat hem onse eygen Leeraars roemen; neen. Salomo was maar een gek by hem: hy kend Lelien voor Rosen, en heeft soo goeden neus niet als een verken. Hy verstaat sig op de Sangkunst als een Esel op de Luyt. d Dat zijn beter loopjes! nog eens / dus word verydeld Gods *regtveerdigheyd*, indien hy 't quaad niet en straft, of 't moet de duyvel doen, soo ver hy Schepselen daar toe gebruykt. Dat dit Heylige Rigter in alle straffe den Satan gebruykt / hebben wy nopt gesegd / dat hy de boose menschen gebruykt om andere menschen te plagen / bekend den Doctor selfs / en staat toe dat de duyvel dan in haar hert vaard, dat is / volgens sijn uytleg / dat de verdorventhepd van den duyvel oorspronkelijk in haar gaande word / is dan Gods regtveerdigheyd niet verpdeld? wat nog? Dus word ten laatsten *alle vreese* Gods verkleend, en 't geloove verswakt, terwijl de brosse mensch meer voor den duyvel vreest, dan op den goeden God betroud. e Daar weet de H. Schrifture raad toe om swakke te sterken / en Jesu gebed / dat geloove niet op en houde. Men versiet sig van te blanker wapenen / als de vyand soo na by is / en men neemt te vryger sijn slag waar / om op den Heere te vertrouwen /

† § 720.
b Iac. 3: 15.
c § 552.
d § 715.
e § 715.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

wen / als de nood soo aan de man komt.

Nog de mirakulen van Christus, Propheten, én Apostelen.

§. 21. Even soo ongegrond is het voorwendsel / dat men den duyvel grooter werken toeschrijft, of door sijn kragt aan een Tooveraar of Hex, dan oyt Moses, of Propheten, of Apostelen, of Christus de allergrootste Heere selfs bestonden om te doen.[a] Wie doed dat? Heydenen, Joden, Munammedanen, Papisten? wat raakt ons dat? oude besjes / pratemoers / spinrocks-volk? wie prijst dat? neen: geleerde zijn hier soo dom / en ongeleerd. Waar in? als sy van de Ægyptise Tooveraars / en haar weerga redeneren / dat den duyvel op de schikking der lugt / Lighamen / sinnen van den mensch bedriegelijke uytvallen werkt. 't Is geen wonder / sy zijn soo diepsinnig niet als den Dr. wiens Philosophisen duyvel niet anders kan doen als denken, onmagtig om op een Lighaam te konnen werken / om Lighamelijke dingen te begrijpen sonder middel van het Lighamelijke / die geen vijf sinnen en heeft. Sy konnen soo na by niet sien / dat de reden / waarom die Ægyptise vagabonden geen luysen konden voortbrengen / dese was / om dat men die *digt* voor oogen moet hebben, sal men sien dat het luysen zijn, soo na en derf 't bedrog niet komen[b]: sy denken / dat'er geen half uur van daan was / als hare staven draken, en van Aarons staf verslonden wierden / als sy Vorschen deden ophomen / en dat'er nu luysen genoeg te vangen waren / om met een geswind / als 't maar met geguychel te doen was / die met geheele hand-vollen over Moses, en sijn broeder in de grabbel te werpen.

[a] §. 763.

[b] §. 759.

Hoe

Hoe het zy / want het en luft my al dat spotdrijven van den Doctor met geen weerspotten om te wringen / wy en geven den duyvel / laat ik den Atheist seggen / geen plaatse / om de woorden van den H. Geest soo onbeschaamd te sifren / als die man doed / die een geheele Kameel inslikt / om sijn eens opgenomen gevoelen al om voor te staan. Voor de rest weet den Doctor ook wel / dat den Apostel spreekt van de werkingen des Satans, in alle kragt, ende teekenen, ende wonderen der leugenen c, maar dat alsoo weynig de mirakulen van Christus, Propheten of Apostelen van benadeelen / als de leugen de Euangelise waarheyd of Simoni Magus den Simon Petrus in sijn strikken hon inknippen. Altijd waren de mirakulen van Godgedrevene rupm te onderkennen van het bedrog eenes Elymas, en quinkslagen van Apollonius Tyanæus: zijnde onder andere dese duyvels-werken geset tot nadeel der waarheyd / en afleydinge der menschen van God / en sijn woord / de Ægyptise tooveraars DEDEN ALSOO met hare besweringe, SOO DAT PHARAOS HERTE VERSTOKTE, ende hy en hoorde na haar (dat is / na Moses en Aaron) niet gelijk als Jehovah gesproken hadde. d Voors kan de duyvel niet meer konsten doen / als sijn eygen natuur daar toe magtig is te verrigten / zijnde ganselijk buyten sijn bereyk doode levendig te maken / sieke met den woorde genesen / onbepaald na sijn boose sin Schepselen te bestieren / 't een Lighaam te vernietigen / een ander te Scheppen / en wat al van die weerga is. Wat men voor de rest dan verteld van Lappen en Finnen met

c 2 Thess. 2:9.

d Exod. 7: 22.

met haar windige knoopjes; van het rijden op een besemstok / of stinkende bok te schoorsteen uyt na de duyvel-school; van oude verschrompelde hexen, die haar in katten en weerwolven verzinnen; die in eyerschalen over zee varen en roepen met punten van naalden; en duysend diergelijke grillen / daar geloov' ik niet meer van als ik wil. Nu dat bestemoer wel somtijds duysraasshald / is wel over-sot / valsch / en te bijster belacchelijk / maar geen reden / om alle getoover te ontkennen / en de H. Schrift te ontzenuwen / die'er wel te degen af meld. Tusschen niet met ai, en al te veel is het geen tusschen beyden is voor het seekerste aan te nemen: byzonder als de H. Schrift ons derwaarts heen wijst.

Nog de menscheyd Christi.
a § 767.

§. 22. 't Is al te onnoosel dat den Doctor aldus redeneerd a / soo verre haar de waangeloovigheyd; de duyvel moet by Christus niet alleen in Godheyd vergeleken zijn, maar in de *menscheyd* ook: want anders weet ik niet waar af dat vuyle spreekwoord kome, *de duyvel en sijn moer*. Altoos, gelijk men leest dat Christus *broeders* hadde, alsoo genaamd, soo komt hier ook als 't naut, de duyvel wel te voorschijn met sijn *broer*. Op wiens reekeninge staat soo een vuyle taal? op die van onse geleerde? dat is niet waar / die verfoeyen die onbesonnen woorden. Op profane menschen? ja haar tong is aangesteken van het vyer der helle. Maar dat heb ik nooit gedagt / dat het in het minste eenige swaem heeft na Christi menschheyd. Wie sal den oorsprong van de ydele spreek-woorden over al in naboorschen? dit egter gelijkt hier niet na / maar eer na het Joods-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Joodse raas-hallen van *Lilis*, by haar de egte duyvels-moer / gelijk den Dr. in den *Thisbi* van *Elias* beschreven vind [b] / dat in de 30 Jaren, in welke sig Adam van sijn wijf Eva onthield, duyvelinnen tot hem quamen, die van hem beswangerd wierden, waar door hy duyvelen, geesten, nagt-spoken, en schrikgeesten teelde.

§. 22. In tegendeel is 't mijn beurt tot last van den Doctor te bewijsen / dat het algemeen geloof niet en verdiend / als een spot voor spotters met vingers te worden na gewesen / nog de H. Schriftuur, dat men haar dus wringe / en omsla / tot soo veel hertenwee der kleenste, soo jammerlijk geergert. Dat wy Engelen, of duyvelen Godsdienstig eerden / dan mogt hy als een anderen *Elias* in sijn yver den Baal beschimpen / maar nu dat immers by ons soo niet en leyd / soo gelijkt het eer na lasteren, als wederleggen. 't schijnt hem egter ernst te zijn / en ik mag 't wel lijden / dat hy na een verhaal van een toover grol uyt vier geleerde mannen voor Heraclitus, en Democritus aldus segt [a] / ik moet schier *lacchen* in 't midden van den meesten ernst. Lacchen egter, dat de *droefheyd* dus verkropt, daar na te meer verswaart, wanneer ik wederom als tot my selven keer, en al de swarigheyd eens overwegen ga, dit 't Christelijk geloof voor dat gevoelen lijd. Maar dat mag ik niet helen / dat men soo oneerbiedig met de *H. Schrift* te werk gaat / uyt welcke alleen onse leeringen, formulieren van eenigheyd, en Catechismi, van de verleydinge by-sonder / en listen des Satans, tegen wien wy soo nedrig Gods bewaring afsmeeken / soo wel

Krinkels in de H. Schrift gevlogten door Dr. Bekker.

[a] § 767.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

wel als tegen de wereld, en het verdorven vleesch, gegrond zijn. Doorziet hy / dat het hem wat tegenseggen hebben sal / hy
b §. 527. springt'er dus uyt b / dog soo moest de Leser weten, dat ik ongehouden ben *alle* swarigheden op te lossen: en na dat hy een aantal Texten uyt de H. Schrift had opgehaald / segt hy al-
c §. 510. dus c / soomen slegt vlak weg op die spreekwijsen toetast, die de voorverhaalde dingen op den duyvel passen, soo salmen onvermijdelijk eenen God van hem maken, diergelijke noyt geweest is. Neen / daar moet een Philosooph komen / die sal ons leeren met sijne waanwijse inbeeldinge / om dat een Engel maar een denkende selfstandigheyd van hem begrepen word / dat alles wat daar van in de H. Schrift staat / maar verbloemender wijse moet worden opgevat.

Den leser gewesen tot d' Heer Abrah. Heydanus. de Orig. Error. 2: 4.

§. 24. De *Heer Heydanus* doorsnuffelende onlangs der *dolingen oorsprong*, vond die wel in de versinningen van den mensch / maar beschrijft daar neben den duyvel en *auteur*, *uytvinder*, *Constenaar*, *boumeester* van alle dwaling, en hoe bedriegelijk, hard, boos het menschen-hert ook zy / dat soo een algemeene, volstandige, hardnekkige *samensweringe*, waar in alle raadslagen alom even strak tegen God geset staan, niet wesen en kan, ten zy die menschen tot dat eene eynde ingeblasen, en gestierd wierden, door een die niemand anders *als den duyvel zijn kan.* Voorts ontset sijn E: sig over de goddeloosheyd der *hedendaagse Philosophen*, die in navolging van het oude *sadducensdom*, hoewel uyt de H. Schrift geleerd, het geen van Engelen en duyvelen gesegd word, niet anders uyt en leggen, als van de uytspatting der qua-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

uade geſtelde *inbeeldinge*, het geen het volk oor toovery, en beſetene houd: als wel NB. iets meer af van de *reden*, *en Gods woord* kan erſonnen worden. Niets (**vervolgt zijn E:**) rekt'er onſes oordeels meer tot veragting, en eſpotting van de H. *Schrift*, en tot ſijne inſtorng van *Atheiſtery*, in de gemoederen der menhen, waar door dit *allerſekerſte geloofs beginſel* nſeker, en twijffelagtig gemaakt, en de *Schrifuur* van het geheel gebag harer goddelijkheyd erooft word, als indien wy de *Engelen* en *duyelen* niet anders en ſtellen, als het *raas-kallen* an de *Phantaſy*, en ongematigheyd des tempeaments. Want indien ergens immers hier is eoorlooft *ſeker*, en *geruſt* te zijn, uyt de *krage der woorden*, uyt de klaarblijkelijke hiſtorie en *verhaal* der ſaken, uyt *alle* omſtandigheden, uyt het *algemeen* overeenſtemmen der uytleggers ten allen tijden, ſoo dat'er ganſch geen twijffel ſal overblijven, dat men de ware ſin begrepen heeft, indien men ſig niet met opſet tegen de igtende waarheyd tegenſet, het verſtand geweld doe, maar opmerke, en ſig leerſaam aanſtelle. **Ik deed'er meer bp/ maar't ſal daar na bet ter ſnee komen. Ik laat dat wat beruſten/en haal hier uu niet anders upt/ als dat ik hier een waardig ſchrijver aantrek/ niet om't gebag/ maar om dat het een is/ die ſig van de gronden van** Des-Cartes **wonder wel/ dog in ſijn ouden dag tot ſijn meeſte dank niet/ bediende. Dat ſtel ik nu tegen een.** *Twee* **ſchrijvers in de** Gereformeerde kerk, **bepde** Doctores Theologiæ, **Predikanten van waardige Predikſtoelen/ bouwende op de gronden van** Des-Cartes, **haar beroepende op** *Reden* **en** *Schriftuur*, **bepde wel bele-**

beleſen / wel bewuſt wat men by Heyde-
nen, Joden, Muhammedanen, Chriſtenen
van de geeſten gelooft / bepde ſchrander dat
oordeel / waar van de Eene in den Heere ge-
ruſt / hem de dank hier van nog na ſijn dood
volgd / terwijl de andere des niet veel by ſijn
leven ſig toeſegt.

De H. Schrift kon behoudens haar eer ſoo niet ſpreken als den Doctor haar omſlingerd.

§. 25. Wy maken in tegendeel daar deſe bevatting van; die ſchrift, die met ſoo veel ſlingerſlagen ſpreekt / is Gode onbetamelijk. Sijn oogmerk was nimmer om der dolingen voedſel daar in op te diſſchen / maar wel die uyt te mergelen. Sal de God der waarheyd met ſoo veel ingebeelde bullebakken ſijn kerk doek-huyven, als die ſoo nadzukkelijk van het bedzijf der goede, en der quade Engelen gemeld heeft? dat verſinners van vzemde Godsdienſten tot vaſtſtelling van haar ſtep-gerende regeer- of naamſugt pets bedagten tot bedzog van een wereld / die graag wil bedzo-gen zijn / maar ſal de *Armen*, en de getrou-we gerüyge een leugen gieters taal van noo-den hebben / om ſijn kerk te beſtieren? ſul-lende van God gedrevene Schzijvers met het dwalende volk taal voeren / om meer mis-verſtand te doen uytſpzupten? ſloot de H. Geeſt den Canon der H. Boeken met dat ſchzift toe / daar Johannes ſoo merkelijk van den duyvel en ſijn Throon gewaagt / en heeft Hy nergens ſijn kerk gewaarſchouwt / hoe ſijn woozden ſijn op te batten? heeft het Hem behaagd ſijn kerk dus lang te benevelen met ſulke nare gedagten, dat niet eens voorſien, en ſig niet eer haarer ontfermt / als nu in deſe latere dagen dooz het middel van Godverloochenaars? laat ik ſagter ſpzeken / want

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

want den Doctor is onder die rang niet / sal de Philosophie van Des-Cartes nu tot dat middel als een tweede Reformatie zijn aangelight / en als een God spraak ons aansegggen / dat God wel van soo een duyvel spraak / maar dat'er geen als in de hel is / en geen verder bedrijf heeft als 't eerst aansteken van het vyer der goddeloosheyd? ik weet wel / dat de mond der waarheyd veelsins met een geheyligde neerklimming / en by gelijkenisse aan een eyndig verstand taal voerd / maar men vind Hem sig selven weer in de een of d'ander plaats uyt leggen. Immers als ik al dat vlegten van knoopen in dat boek van den Doctor lese / en my voorbaar is met al het verhaal der Heylige historie dus om te springen / ten sal geen spreken van Bileams Ezelinne / geen daden van Simson, geen verhaal van 't Euangelium alleen zijn / dat ik met dupsend sulke vraagjes beklegten sal / maar selfs geen stuk des geloofs ongemoeyd laten: het welk hoe mor dat dat dieren sou voor een Papist, die de Schrift als een wassche neus belasterd / maar ook voor een ongodist, Socinian, of ander dwaelgeest, ik op het geweten van den Doctor indruk / wiens waardige graad en bedieninge hem tot sorgvuldiger wagt tegen dese uytsvorigheden hadden behoorden gestrekt te hebben / om soo niet aan de Schrift te peuteren †, waar over hy wel billijk van onregtsinnigheyd verdagt word. † §. 4.

§. 26. Flus spraak ik van de Heer Heydanus, daar ik doe sijn woorden afbraak / knoop ikse weer aan een / om dat se hier wel ter snee / en van nadruk zijn. Want indien ye- De Heer Heydanus weer aangehaald.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

mand ernſtig overdenkt, en goed gewigt weegt ontrent het geen door de geheele Schrift verhaald word, van *goede* en *quade* Engelen, van haar *oorſprong* en *afval*, van haar *bedryf* en *boosheyd*, van ſoo vele *verſchijningen*, van de *verſoekinge* der eerſter ouders, en J. Chriſti, van haar *veelheyd*, uytwerpen der ſelve uyt de Lighamen der *beſeetenen*, en verhuyſing in de ſwijnen verkregen door arm geſmeek, van haar ſamenſpraken, en hoe ſy de geheele wereld doorwoelen en verleyden, haar veranderen in Engelen des liges, en het rijk des Antichriſt oprijſen in alle kragt, en teekenen, en wonderen der leugenen; ſoo yemand, ſeg ik, dat wel wikkende, anders agte waarlijk geſegt te zijn, als hiſtoriſcher wijſe van ſekere perſoonen, en verſtandige ſelfſtandigheden, die in der daad zijn, en andere zijn als die menſchen, dieſe geſegt worden te verſoeken, verleyden en dooden; waarlijk die ſtigt ſig in Gods woord een *doolhof*, die hy op eygen uytleg ſteunende inſtapt, en ſig ondoorgankelijk maakt &c. Verders/ wat is dat anders als de H. Schrift in een geduurige allegorie te vervormen, dat gy als rontom *beguycheld* daar niet en leeſt, het geen gy leeſt, maar gedrongen word ganſch wat anders hier voor te verwiſſelen, en het geen u van een *anderen* duyvel te verſtaan is, te nemen van u ſelven, als of 't alleen in, en van u gewrogt wierd. Het welk indien in 't een geoorlooft is, waarom ook in het ander niet? waar door dan de waarheyd van de geheele H. Schrift in gevaar verſlingerd word. Den *Doctor* ſal 't dwars voorkomen/ dat ik weer de Heer Heydanus noem/ en ligt uytvallen/ dat een Linnen-perſer van Haarlem wijſer was dan ſoo een geleerde,

en

en dat men de boeken der overledene tot kerkgesag opneemt / gelijk de Papisten de beelden of Zielen van haar ingebeelde Santen; maar ik sal voor hem laten al te wijs te zijn / en my niet bekommeren / dat een Amsterdams Predikant het eenvoudig verhaal van den Tollenaar Levi, van de Visschers uyt Galilea, of van den loodsen tenten-maker te Tarsen in Cilicien geboren, die geen konstige verdigte fabulen zijn nagevolgd, opt sal uytkrabben. Middeler-wijl sal ik my soo wel de vryheyd nemen / om met die voor den dag te komen / die het gemeen gevoelen voorspreken / als die geleerde Doctor doet met die / die dat tegenspreken.

§. 27. Was 't dan een saak van soo veel belang / dat men ook de woorden van Petrus, en Iudas soo moeste verwringen / om voor de Engelen die gesondigt hebben te verstaan de *verspieders van 't Land Canaan* ‡, de oversten der stammen, de hoofden der kinderen van Israël, die haar woonstede, dat beloofde land der woninge / afstappende samen met haar waardigheyd, quaad gerugt te rug bragten / waarom sy in het graf, met de ketenen des Doods ‡ sijn neergesmeten? moest men daar over soo veel werks hebben om te passen / en weerpassen / woorden te sijften / om daar een sin niet in te vinden maar te maken? ja soo moest men wijs zijn? ik heb altijd gemeent / en en ben noch heden niet wijser gewoorden / dat men van een algemeenen uytleg, die 't allen eeuwen in de regtsinnige kerk over een Text gedaan is / soo ligt niet moet afwijken / of daar moeten billijke redenen zijn. Hoe? is dat niet te veel op kerk-gesag

De plaatsen, 2 Pet. 2: 4. en Iud ℣s 6, ontwrongen.

† Num. 13: 2.

‡ § 403.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

geſtaan? neen. Mag men dan nopt van een menſchelijke uytlegginge over een Text in de kerk aangenomen afſtappen: ja/ maar dan ſeg ik moetend'er billijke redenen zijn/ die de balance doen overſlaan door haar ſwaarder gewigt. Die ſie ik hier niet. Voegt het d'er ſoo net op/ 't voegt op de gevallene Engelen nog netter. Gy ſegt/ Engelen bereekend boden, maar deſe geeſten, waren van God nog niet uytgeſonden toen ſy vielen. Hoe weet gy dat? ſy en behoefden juyſt niet aan menſchen geſonden te worden/ Engelen hebben meer werk. Hadden ſy niet gevallen/ ſy ſouden geſonden worden/ ſy waren van deſelve natuur/ als die ſtaande gebleven zijn/ en ons door het woord Engelen geduurig voorkomen: Iudas mogt haar by voor-uytſprong ſoo wel Engelen noemen/ als den Doctor meent/ dan Canaan op die wijſe de woonſtede der verſpieders geſegt is. Gy meend/ dat u de rang des verhaals daar toe oplepd; altoos in Petrus niet/ die'er van ſpreekt door hy dat van de ſondvloed aanhaald: en in Iudas is niet bedenkelijk/ dat hy in die korte ſendbrief van een ſaak tweemaal ſal ſpreken. Hoe het zy/ het voldoed my niet. In tegendeel als ik op de ſpreek-rang des N. T. let/ ſoo vind ik/ als ik het woord Engel[a], of *Engelen*[b] op ſig ſelfs ſien ſtaan/ dat is'er die benoemt door/ die ook heylige[c], uytverkorene[d], Engelen der Hemelen[e], Godes[f] van den Sone des menſchen &c. be-eernaamt zijn. Of wel quade Engelen[g], zijnde onder dien Engel Satan[h], Engel des Afgronds.[i] Lees ik dat Grieſe woord als bo-

a Ioh. 5: 4. 12: 29.
b Matth. 4: 11. 13: 39. 49.
c Matth. 25: 31.
d 1. Tim. 5: 21.
e Matth. 24: 36.
f Matth. 22: 30.
g 1. Cor. 4: 9. 6: 3.
h 2 Cor. 12: 7.
i Ap. 9: 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

boden, soo staat'er een bepalinge by / wiens sy zijn[k], wiese sond[l], wiese ontfangt.[m] Hier vind ik nu by Petrus en Iudas dat woord sonder een van dese bepalingen: wie kan ik 'er dan voor nemen / als die de H. Schrift in gebruyk heeft alsus te benoemen? 't is anders een misselijk gissen / daar verspieders van Canaan voor te verstaan. Waren sy by de Lxx Oversetters nog Engelen genoemt geweest / dan had het eenigsins zijn bedenking / om dat de Schrijvers des N. T. haar taal meer als eens navolgen. Dat vind ik ook niet; en late dat hersen-gesinger voor den Doctor, en den Heer Daillon graag over / terwijl 't ons al valter eerst bewesen diend.

k Act. 12: 15. l Luc. 7: 24. 9: 52. m Iac. 2: 25.

§. 28. De Doctor heeft wonder net voorspeld / dat nu hem dit van Petrus en Judas ontsehiet, hem nog wel meer mogt *ontvallen*. † want nu weet ik niet waar hy de *ketenen* van sijn verbannen duyvel soo nau toe sal vinden / als hy'er in sijn ganschen opstel van opgeeft. Sijn Text uyt de openbaringe Iohannis ontleend kan hem hier toe niet genoeg helpen. Hy bewijst / dat de Satan Gods gevangen is, uyt sulken vryheyd, als God hem laat voor eenen tijd. [a] dat binden en onbinden op den duyvel dus gepast, kan niet anders dan by wege van gelijkenisse verstaan zijn. Maar dan is binden soo veel als *bedwingen* of bepalen, dat hy niet kan doen al wat hy wil. Want eenen geest en passen eygentlijk de ketenen niet. Tot hier toe heeft'er niemand wat tegen. Den *Afgrond*, daar hy in gesloten en verzegeld blijft, in eygentlijken sin, en sulks als sekere plaats, en gelijk onder d'aarde aangemerkt, wil hem alsoo weynig voegen. Dus moet het dan soo

Mat Apoc. 20: 1, 2: 7. † §: 488.

a § 522.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

veel te seggen zijn, als dat hem sijn *magt om quaad* te doen benomen word, gelijk eenen quaaddoender, die in 't eerste gat op 't allernaust gevangen sit. Sulks hy in den Afgrond opgesloten blijven moet, wanneer het Gode belieft, dat hy de volkeren niet meer verleyden sal, dat is, de verleydinge der sonde, welke van den duyvel in den hof van Eden sijnen oorsprong nam, op die wijse niet meer duren sal. b

b §. 523.

Dit mag soo niet door / sonder ons tegenseggen. Bewijst hy upt dese verbloemde spreekwijsen van Iohannes het verbannen van den duyvel in het allernauste gat, dat hy al die dingen in *sygener persoon* niet bedenken of verrigten kan c, het geen de Schriftuur plaatsen ons beschrijven, hoedanig dat hy is, wat hy vermag, en wat hy doed, hoe sijne manier is, en wat lot of loon hy heeft d / soo moet den Doctor my toestaan. 1. Dat dit van de verleydinge der sonde van den duyvel in Eden oorspronkelijk ten onregts gevat word, als die in het nauste gat niet geset is; 't wel waar zijnde / dat die niet altijd eben oberstroomende uytwerksels over de aarde heeft / maar egter nimmer upt de wereld in den afgrond gebannen word / blijvende sonder ophouden heerschen in de kinderen der ongehoorsaamheyd. 't Is de draak, de oude slange, duyvel, Satan, die hier gebonden voorkomt. e

c §. 511.

d §. 510.

e Ap. 20; 2.

Immers den Doctor kan dit voor de verleydinge der sonde niet nemen / want dan ontschiet hem dese Text / die hy dog voor het verbannen des duyvels bespaard had. 2. Dat'er wel gewaagt word van den Opper-duyvel, die voor een duysend-jarige tijd na den afgrond moet / maar ik lees hier van de Engelen sijnes aanhangs / of andere quade

gee-

geesten, niet / die jupst haar opper-hooft niet over al naswieren / en middelerwijl als *Legio* in de wereld haar bewind hebben / die een Doctor wel ontkennen sal / maar daar nee en wint hy het jupst niet. Want of hy segt / hoe loopen die soo dik, dat'er de wereld vol af is — sonder eens de hel, daar sy in gevangen zijn leeg te loopen †? dat is niet bewesen / of spotten moest bewijs zijn. Hoe † §. 669.
konnen geesten loopen? een wereld verbulen? een Hel leeg loopen, terwijl die haar als sekere plaats niet en voegd? konnen duysenden van zielen ‡ op een kleen plaatsje zijn, waarom ook geen dupbelen / die geen boksvoeten, Satyrs hoornen *, of ketenen meesleepen / daar sy plaats mee bullen / en den anderen in de weg loopen. 3. Dat'er een tijd was / in welke de Satan soo nau in 't gat niet en sat / maar in eygener persoon de meester speelde, siet / vers 3. op dat hy de volkeren niet meer verleyde en soude. wanneer dog? in't Paradijs doe hy moeder Eva verleyde: dat staat'er niet: die dat seyt sal het my bewijsen moeten, want het niemand vry staat al te seggen wat hem lust f. 4. Dat'er een tijd volgt na duysend f §. 531.
jaar, in welke de Satanas uyt sijne gevangenis ontbonden worde. En hy sal uytgaan om de volken te verleyden. g 5. Dat daar op weer g Apoc. 7. 8.
een tijd komt / dat de duyvel die haar verleyde, geworpen wierd in den poel des vyers, en sulphers. h Den Doctor geheugde aan sijn h Apoc. 19.
eygen seggen ‡ / de Schrift by *gelijkenisse* sprekende bewijst niet, in desen heeft men slegs op het *oogmerk*, niet op de omstandigheden te sien. ‡ §. 484.
't Is soo / in dese Text van Johannes is en oogmerk / en omstandigheden voor ons.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Neemt hier nu soo veel bloemen uyt het Loof-
werk deses Schriftuur-plaats, geen van al han-
den Doctor dienen / sy zijn alle tegen hem
voor ons zijn sy duydelijk / die wel seker der
duyvel als een verdoemd / gevangen / van
God verlaten / geboeyd / gekneveld schepsel
aanmerken / maar die door het Souverayn
bestier Gods wel eens uytgelaten word / om
de aarde te verleyden / niet verder egter als
aan sijn ketenen gegunt word / blijvende al-
tijd soo nau daar in benepen / dat hy niet kan
doen al wat hy wil. Let maar op het loopje
van den Doctor selfs: raakt de ganssche straat
of stad in kolen het word sijn werk geagt, die
§. 509. den brand in't eerste huys gebragt heeft.
Maar salmen oyt de blamme de naam van
den brandstigter geven / en als sy gebluscht
word / of verder doorslaat, seggen / dat dier
onderlaat gebonden / en weer onbonden is /
die in het eerst aansteken reeds in het aller-
nauste gat geset was? ik lees hier by Johan-
nes niet van een losmaken der verdorventheyd / eerst in het Paradijs ontsteken / my
komt daar de verleyder selfs voor met sijn
eygen namen, daar hy gemeenlijk mee ge-
boeyt staat / en verscheydene stonden van sijn
binden en onbinden aangeteekent. Dat is
my genoeg / en klaarder toeschijnende / dat
de boose geesten bewind hebben in de verdere
verleydinge / die soo gedurig tegen de ge-
regtigheyd geset staat / als dat sy'er gansch
niet van weten / of'er in het minste niet mee
bemoeyen souden om haar onsteken vyer
verder op te blasen / niet meer dan sy die
in de boeyens sitten, en niet en weten wat
k §. 722. 506. buyten omgaat, en gebeuren sal. k Sy zijn
my

my in de Heylige Schrift te klaar onderscheyden van het werk / of uytwerkſels haarer verleydinge / dat den Doctor ſelfs bekennen moet / en daarom veel Texten verdrayd heeft / geloovende in den Euangelio dat hy wil, en weer niet geloovende dat hy niet en wil, liever ſig ſelfs als den Euangelio geloofde, gelijk wel eer den Biſſchop van Hippo, *Aurelius Auguſtinus*, tegen de Manicheen heeft aangemerkt.

§. 29. 't Luſt my niet op al wat den Doctor uytſlaat dus lang te reden-wiſſelen / om dat het reeds al om verleyd / en 't zijn eygen werk word ſijn uytgeſtroepde warneſten ſelver op een effen Keed' te helpen. Ik ſchepd'er egter ſoo niet plots uyt. Die man is dapper beneſteld / als hy het Moſaiſch verhaal van de *val onſer Ouders* niet wepnig uyt het lit ſet. Had hy met Spinoſa, of Iuliaan den Apoſtaat 't ganſch onkend / dan kon hy'er ſig wel kort hebben afgemaakt / want het ſeggen van Chriſtus a, en Paulus b, kon hy eenewees ſoo glat met die liſtigheyd overboord geſet hebben / als hy'er meer andere heeft doen heen ſpringen. Dat ſchaamde hy ſig en ik en ſie niet / of hy wel veel beter doed. Want ſchoon hy alom toeſtaat / dat des menſchen val door den duyvel geſchiet is / onbewuſt evenwel of door *exempel*, of *Raad* geweeſt zy / ſoo laat hy my eens ontvouwen uyt ſijn eens begrepen gronden / hoe die booſe geeſt, die geen ſlang doen ſpreken / niet anders dan denken, en op geen Ziel nog Lighaam werken kon / onſe ouders van het toppunt haarer opregtigheyd / en geluk heeft neergeſtort? is 't door *exempel*, hoe hebben

Als ook Gen. 3: 1- van den val onſer Ouders.

a Ioh. 8: 44.
b 2. Cor. 11: 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

sy dat konnen sien? hoe heeft hy dat haar doen weten? hoe hebben sy / soo't haar al vertoond was konnen lust krijgen / in die afschouwelijke afval? is't door *Raad*, wat wist dien plompen duyvel van een lusthof, van een boom, van het verbod, ja selfs of'er menschen waren? heeft hy'er kennis van gehad / eer hy van God afviel / hoe kon een geest sonder vijf sinnen kennis hebben / en begrip maken van al dat Lighamelijke? of wat middel te werk stellen / om dien listigen Raad moeder Eva in te boesemen? weet Dr. Bekker niet *hoe* het gewees sy / dat geloob'k best / want hy is door sijnen Philosophisen duyvel verder verseyld / als hy opt wel te voren gedagt had. Wat is die man vol muysen-nesten nu sijne bergen van grootheyd soo veel vraagjes gebaard hebben[c]? had hy by sijn vorige beginsels gebleven / (dat het ganssch verhaal wel na de letter op de slange maar verbeeldender wijse op den duyvel moest verstaen zijn[d], gelijk Moses en Paulus, van de slange, Christus van den duyvel, Iohannes van de oude slange, welke genaamt word duyvel, en Satanas, gewaagt) en sijn overleggingen ter nedergeworpen, met alle hoogte die haar verheft tegen de kenniss Godse[e], 't had hem beter geraden geweest / als dat hy het *Mysterium* over den hekel van sijn Spitsvinnigheden tot splissing van't minste hayrtje afgeregt / en soo een onbeschaamden taal gevoerd heeft[f]: Want om voor vast, en ongetwijffeld aan te nemen, dat een geschapen geest, en die van God verworpen is, op der menschen Ziel, of Lighaam werken kan, hier voor is al getoond hoe veel dat daar aan vast is. Heeft de

c §. 530: 547.

d §. 549.

e 2 Cor. 10: 5.

f §. 551.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

le Satan uyterlijk sulken praat met de menschen
il gevoerd, doe de wereld eerst begon, hoe en
leest men dat niet meer? dit hegt hy aan het
begin van dat Hoofdstuk g, daar de ver- g xviii.
soekinge onses Heeren door den duyvel
schriftmatig, en na reden moet worden h Gen. 3:
uytgelegd, na dat hy eben te voren het 1.
bewijs, dat het verhaal van Moses h ver- i §. 549.
bloemder wijse was / tot dese verhandelinge k §. 550.
uptschoof i / ons biddende daar toe verder te
gaan. k Nu ik die enden soo aan een daar
geknoopt sien / dunkt my / dat het kloen
wel te binden is. Ik vind dat de man daar
heen wil: dat'er alsoo min slang als duyvel
hier by of ontrent was zijnde de eene soo wel
als de andere tot dese verrigting onmagtig /
maar dat God gewild heeft, dat Eva haar den
duyvel eens verbeelden soude (gelijk hy het
komen van den Satan tot den Saligmaker in
de eensaamheyd dus omdraayd l / en wy we- l §. 557.
derleggen sullen / §. 35.) laat ons sien.
Wat sal onse moeder haar verbeeld heb-
ben / dat den duyvel gevallen / van
God verworpen / en in het gat reeds
sat / of'er in moest / want dat is exempel?
of dat die by haar in den boom quam / als
een slange sig op beed' / tot eten aanmaande /
Gods wet uyt de sin preekte / want dat is
Raad? dan vind ik den duyvel geheel buyten
schuld / dan heeft hy m het vyer niet onste- m §. 509.
ken, dan kon sijn nijdigheyd in het verleyden
van den mensch niet blijken n, dan is hy geen n §. 402.
menschen-moorder nog leugenaar, en men be-
swaart dien armen gevangene te veel / dat
men hem het verleyden van onse ouders op
sijn rekening set / die niet eens en wist wat
in't

in 't Paradijs omging / geen Eva kende / en in het minste daar niet eens by te pas quam. Een guyt door eygen misdaad in den donkerput geset / sal geen brand-stigter zijn / als een tweede, op een verbeeldinge alleen van het exempel of Raad des eersten / die hem nopt en kende / en van sig hem nopt pet dede weten / die stad in kolen legt. Moest'er op soo een verbeeldinge van onse moeder soo een bloek over de slang gesproken worden / die immers / is sy listig / hier ganschonnoosel was? of is dat ook maar in inbeeldding geschiet? was dien armen duyvel, die het inbeelden van Eva niet beletten kon / en d'er niet eens van wist / al verder te plagen door het beloofde vrouwen-saad? 't is dan onse moeder alleen te wijten / die wel na haar dal niet te goed is / om soo een leugen te versinnen / soo'er geen slang ontrent was / dat dat dier haar bedrogen had; maar aan welke in den staat der opregtigheyd soo een ydele / sotte / sondige inbeeldinge uyt haar selve niet wel bedenkelijk is / als die na het beeld Gods sonder begeerlijkheyd geschapen was: en quam die al uyt haar selven door / om dat sy wel volmaakt / maar niet onveranderlijk gemaakt was / dan seg ik al weer / dat'er den dupbel gansch niet me te doen had / dat nog Christus, nog Paulus goede uytleggers van Moses waren / (dat verre zy te denken / veel meer verre te seggen) als sy dese verleydinge den dupbel selfs volmondig toeschryven; en dat den Doctor niet en weet / hoe de Satan sig in een Engel des ligts veranderde, als hy d'eerste ouders misleyde: 't en zy al door inbeeldinge.

a §. 521.

§. 30.

§. 30. Van 't getoover der *Ægyptische* drogwijsen spraken wy flus een woord. §. 21. t komt hier soo veel niet op aan / wat namen n verschepde talen men die gupten geeft / en joe het woord *Magia* in een goeden sin van Persise afkomst wel eer gebruykt is. Al wat den Doctor hier van uptwerkt is lang voor hy in de wereld geweest is van taalkundige geweten *: onse *Oversetters* hebben daar van niet onbewust geweest. Voor haar tijd heeft men over tooveren getwistredend. Hebben sy het selfde grond-woord niet altijd op de selfde wijs vertolkt / den omslag des samen-hangs / en Voor en na geketende woorden / die samen den sin uptmaken / heeft haar doen wel beraden zijn / om haar selven in de moeder-taal niet altijd te gelijken. Hebben sy nu en dan van Tooveraars gesproken / sy sijn 't alleen niet; worden sy van den Doctor wat uptgemaakt / en onwaardig gehavent / dat moeten sy van Papisten, Socinianen, en ander ketter gebroed mee al uptstaan. Dat sy nergens in gemist hebben / segt niemand / dat sy getrou handelden konnen wy alle daag nasien / maar 't is waar sy hebben haar alsoo weynig als wy ingebeeld / dat den duyvel op geen Lighaam of Ziel kan werken / sy hadden geen Prophetisen geest / dat als maar eben haaren beenen koud zijn / een Doctor soud seggen van den duyvel, over sulks laat hem soo gau zijn als hy wil *, hy en sal sonder gereedschap niet soo veel verrigten, als de mensche, die daar mede geboren is, en des selfs gebruyk en handeling gewoon is. En van 't Ægyptisch getoover, het word ons dan van Moses soo verhaald, als 't in *'t oordeel* van Farao en

't Ægyptisch getoover.

* § 748.

* § 746.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

en sijn knegten was, of immers soo 't *voor ooge*
§.760. *scheen*, al waren 't ook de sijne; en verder niet.
Soo moet men spreken / maar hoe onbeta
melijk / heb ik voor heen reeds aangewesen
§. 24. 25. 26.

Hex van Endor. a 1 Sam. 28: 7. b §. 587.

§. 31. Met de *Waarsegster van Endor* [a], het
ik niet te doen / terwijl de Doctor eerst in
sijn derde deel bewijsen sal dat het wijf selfs al
dit spook gemaakt heeft. [b] Verhaalde ik sius,
§. 10. Dat blaam hier over onse geleerde
van den Doctor nagaat / men moet sien
wie dat het sepd. Moeste men geen duyvel
hier voor nemen / om dat'er *Samuel* staat /
dat postuur door die deugeniester opgepoest /
al was 't geen dupbel / hon al soo min dien
naam boegen: hy sy dan wie hy geweest sy /
of dupbel of mensch / immers geen Samuel
in der daad / maar wel in naam / terwijl sijn
figuur in 't gesigt / en gehoor van Saul voor
quam: gelijk wy ligt soo ver 't een zijn.
Honden *honderd*, en meer menschen uyt hen
selven Sauls ongeluk voorgissen / daar uyt
volgd wel / dat de dupbel / die Gods geheym
niet voor-weet / daar te gemakkelijker na
slaan hon / ja ook / dat die Vodde dat spel
‡ Burman. Synops. Tom. 1. l. 1. c. 46. §. 62. alleen sonder dupbel had konnen spelen ‡ /
maar gansch niet / dat sy het jupst alleen ge-
daan heeft. Wy staan toe / dat de regte
waarheyd hier niet voorspeld en is / en agten
hier toe onnoodig het aftekenen der plaatsen
en dagen der Philistijnse, en Israelitische Le-
gers / al of'er den Doctor een Gidse selfs in
geweest was / (welk laatste ook soo eubel
vast niet en gaat / en wy oversaan / als dup-
ten dit besoek) maar wy ontkennen met re-
den het gevolg / dat / indien hier soo veel

leu-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

leugens op de mouw van Saul gespeld zijn/ 't geen waarseggen heeten mag/ want dat woord in onse moeder-taal niet en beteekend waarheyd seggen, dat van geen leugen-mond te verwagten is/ die niet als leugenen opwerpt/ met een vernis of 't waar was/ anders had hy by den mensch glad uyt. Stond de duyvel onder het gebied van een *wijf*, dat scheeld hem niet hoe hy dien/ als hy maar te verder heersche. Las hy *Saul* de biegt/ soo beloond hy sijn dienaars/ die hy eerst ophist/ dan verklaard/ eyndelijk verwyt. Is hy daar toe *wijs* genoeg? volgens den Doctors Philosophie gansch niet/ volgens de Schriftuur wel seker. Maar ik noem dat geen wijshеyd/ als in een ruymer sin/ gelijk Jacobus 'er af meld c; argliftigheyd is de regte naam/ die voegd hem beter/ samen met sijn werktuygen/ waar onder die slimme pry van Endor wel te vege d'er een was. c Iac. 3: 15.

§. 32. Die eens met een quade sleutel sigpdel bedient/ vind hem haast wat omkring hy ook soekt/ in 't slot verdraeyd. Was hem de Philosophise geest beschrijvinge de sleutel der Schriftgeleerdheyd, onbedagt hoe 't onpas die werkstellig gemaakt word/ nu is 'er niet een Text die hy onbemoept laat. 't Is hem in de weeg/ dat'er van Iob regt upt staat*/ ende de Heere seyde tot den Satan, siet hy zy in *uwe* hand, dog *verschoond sijn Leven*. Doe ging de Satan uyt van het aangesigte des Heeren, ende *sloeg Iob* met boose sweren Sal hy dit upt de weeg maken/ soo vraagt hy/ *wie* sloeg Iob, de Satan? dat staat'er niet, maar de *Heer*, die dat alleen doen kan. a 't Staat'er immers/ die uytging is deselve die sloeg aan wien Iobs duyvel. * Iob. 2:6. 7. a §. 603.

wien in 't eerst soo veel niet toegestaan was, Iob 1: 12. Maar tot welke nu de Heere seyde, siet hy zy in uwe hand, dog verschoont sijn Leven. De Hebreeuse *koppel-vau*, *ende*, wijst ons tot deselve dader, die het wel doen kon / want 't was in sijn hand of magt, bepaald om Iobs leven te verschoonen. Des Doctors uytvlugt hier tegen is my van soo veel gewigt niet / als de ronde taal des verhaals / Iob 1: 11. 12. Die hy met al sijn krinkels niet ontwringen sal: maar dog strekt nu uwe hand uyt, ende tast aan alles wat hy heeft, soo hy u niet in u aangesigte en sal segenen. Ende de HEERE seyde tot den Satan, siet al wat hy heeft zy in *uwe* hand, alleen aan hem en strekt uwe hand niet uyt. Daar op volgden de ongelukken / Jobs-boden, en de erbentenisse van dien vromen Lijder, de *Heere* heeft gegeven, de Heere heeft genomen: hier en onkende hy niet wat slagen hem de duyvel dede / alsoo weynig als hoe Sabeers, en Chaldeen hem beroofden / daar hy ook van swijgt. 't Is Godsaligheyd niet te sien op de bijle, roede, hamer, maar op den arm diese opheft / en neerlaat. Mogt de regtveerdige Rigter verduyvelde menschen gebruyken om Job te mishandelen / waarom ook den Satan niet? spring te rug op het geen ik daar flus seyd. ‡ Sabeers en Chaldeers waren wel weerloose jongers magtig [b] / maar de Satan vorderde aan. Hy en behoefde God sijn vuur niet t' *onthalen*, of in de schatkameren des winds in te dringen / als de Heere hem die tot sijn dienst *gaf*. Dat de Satan in 't uytwerken van eenig ding niet genoemt word ontken ik / want hy sloeg Job met sweren, en voor de rest he-

‡ §. 19.

b §. 597.

behelp hy sig met meer als een werktuyg/ meer als een slag, om Iob moedeloos te maken/ al heeft hy geen *Boks-voeten*, noch *Satyrshoornen*, dat den Doctor moet tegenwerpen aan die hem daar mee schilderen, want dat en raakt ons niet. Is den Regt-dag Gods met des selfs omslag ons verbloemd beschreven/ en niet te bedenken/ dat die Rigter den satan/ dien helschen brandrekel, eerst de wereld *door sal laten stenneren*, ende dat meer dan eens, en daar na noch onder sijn oogen laten komen, een *gemeensaam praatje* met hem maken, als offe groote maats te samen waren[d], want soo speelt'er/ soo slingert'er/ soo spot'er/ soo profaneert'er selfs den Doctor mee/ ik en kan ook niet vinden/ dat de H. Geest, die in het alderminste geen vrient is van de duyvel/ hem soo gereed in sijn Goddelijk boek sou laten setten/ daar hy niet eens te pas komt/ daar hy noch by noch ontrent was/ daar hy selfs niet eens van en wist. Is dat verwaten schepsel soo aangenaam/ dat men de *bloemen* des Heyligen verhaals uyt sijnen hel-hof plukte/ en het onfeilbare woord met dat swarte loofwerk verrierde? Sal d'er soo veel omswier noodig zijn/ om alleen maar te willen seggen[e]/ self de duyvel uyt'er hellen (soo te spreken) soude moeten toestaan, dat Job was een voorbeeld van standvastige godvrugtigheyd? De God der waarheyd heeft geen taal van nooden/ dat na spreukjes, en legenden sweem heeft/ het geen in dese beschrijving wel waarlijk zijn soude/ indien de gronden van den Doctors Philosophisen duyvel ter degen gelegt zijn.

c c §. 595.

d §. 507.

e §. 609.

Davids satan.

§. 33. Hoe staat het nu met *Davids satan*[a]?

a §. 561.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

De Toorn des Heeren voer voort te onſteken tegen Iſraël, ende Hy porrede David aan tegen haar lieden, ſeggende, gaat telt Iſraël en Juda. b Ik laat dat ſoo doorgaan / of *Iunius* en *Tremellius* in hare Latijnſe overſettinge uyt den Chronijk-Schrijver, doe ſtond de Satan op tegen Iſraël, en hy porrede David aan c, door dat Hy in de woorden Samuels, *adverſarius*, tegenſtander, wel of qualijk geſet hebben: Gods eer hon wel bewaard worden uyt die gronden / daar wy ſijn beſtier ontrent het quaad der ſonde op uytleggen / en wy vinden in de redenering des Doctors in deſe niet / dat van een waardig belang is. Maar / 't geen ons te beſien ſtaat / hier word den Duyvel weer uyt geſchoven / en door den Satan de een of d'ander raadgever in het hof des Konings verſtaan. 't Sta toe / dat 'er niet toe en doed / of de *Alexandriner Lxx.* in haaren Griekſen bybel *Diabolos* hier geſet hebben / 't komt 'er maar op aan / of ſy het *wel* deden / en deſe ſatan Davids de duyvel ſelfs geweeſt zy of niet? De Dr. meend neen / en hy vraagd weer / gelijk hy doorgaens gewoon is / een aantal twiſt-vragen d, of den duyvel om ſoo kleenen oorſaak uyt de Hel ſou gekomen zijn / in wat gedaante hy daar verſchenen is / of David geen vyanden op aarden had / dat 'er uyt de hel een komen moeſt, om hem quaden raad te geven e? De duyvel had meer op aarden te doen / als David aan te porren / de Doctor mag om ſijn *geſlenner* g grimlacchen / 't is evenwel om niet niet / dat de Satan op de aarde omtrekt, en die doorwandeld. h Hy heeft geen keten na te ſleepen / die en paſt eygentlijk een geeſt niet: den Afgrond, daar hy ingeſlo-

b 2. Sam. 24: 1.

c 1 Chron. 21: 1.

d §. 565.

e §. 566.

g 507.

h Iob. 1: 7. 2: 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

gesloten en versegeld blijft, in eygentlijken sin, ende sulks als sekere plaats, en gelijk onder d'aarde aangemerkt wil hem al soo weynig voegen. Dus moet het dan soo veel te seggen zijn, als dat hem sijne magt om quaad te doen benomen word, gelijk eenen quaad doender die in't ergste gat, op 't allernaust gevangen sit. i **De hel is dan niet ver te soeken. Laat hem God maar eenig** quaaddoen **toe / hoe haast han hy'er by zijn? hoe ras te** Jerusalem, **hoe digt by** David? **en evenwel niet ver van sijn hel / terwijl hem altijd** sijn magt benomen word **om verder quaad te doen als hy doed / waar hy ook heen trekt / en mag ik seggen / sijn** Philosophise hel **over al mee neemt? han den** Doctors Ziel te Amsterdam, te London, en Parijs gelijk zijn / soo veel plaats beslaan als de groote van den ganschen aard-kloot, **tot aan de Son en sterren, als sy dat alles met eene gedagte bevat** k / **'t is waar sy regt'er niet veel upt / sy sleept haar** vijf sinnen **daar niet mee / want die by na alomtegenwoordige Ziel is nog van haar Lighaam belemmert / en sal de Duyvel, die is dog een denkende geest, ver te halen zijn geweest / als'er een** David **tot het tellen des volks op e hitsen was? De** Doctor **sal my seggen / dat die helsche geest op geen** Lighaam denken **kan / om dat die selfs geen en heeft; maar dat is tusschen ons beyden in verschil / en moest my eerst bewesen zijn / terwijl 't my dog niet en blijkt / dat een geest sonder Lighaam geschapen / niet meer doen kan als een** menschen-ziel, **daar sy bupten haar Lighaam met denken heen sweef.** Slennert **by den aardbodem door / en gaat hy rontom**

i §. 522.

k §. 354.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

als een brieſſchende Leeu, (ſiet! dat is de *Laſteraar*, ſegt Dr. Bekker:) hy heeft maar eens te *denken* op deſe/ en gene plaats/ dan is hy'er geſ wind! dit ſeg ik niet dat ik ſoo een ſcherpſinnig Philoſooph ben/ maar om den Doctor met den Doctor te weerleggen. Laat ons dit overſlaan/ en nader ter ſaak ſpreken. My dunkt ter goeder trouwe/ dat indien den opſitter Davids een van ſijn hofgeſin geweeſt zy/ dat of Samuel of de Chronijk-Schrijver die ſoo wel ſoude genoemt hebben/ als des Satans Satan Joab: 't hon haar niet vergeten zijn/ terwijl men van minder ſoken nette aanteekeninge dede/ en de H. Geeſt, die door haar ſchreef haar dien hon indagtigh maken. Men hoefde hem niet te verſwijgen om ſijn aanſien, of om ſijn naam te ſparen/ die daar door ſou gebrandmerkt worden/ Ioab was van de meeſte agting/ wiens misſlagen op andere plaatſen by de ſelve Schrijvers wel herhaald zijn/ en de naam van David, die Koning/ en d'opperſte was/ als hy misdede niet verſwegen. Staat'er in't Hebreeuſch niet de Satan[l]/ ſlegs maar Satan, dat in't gemeen tegenparty te ſeggen is/ en op menſchen wel gevoegt is! die menſchen worden dan meeſt bygenoemd.[m] Den Doctor houd ſich ſelfs ook niet aan den grond-taal-artijkel *de* of *die*, wanneer hy voor *Diabolos*, geen duyvel, maar laſteraar ſomtijds ſet/ en het voor een menſch neemt/ ſchoon de Griekſe taal haar[n] daar voor heeft ſtaan/ ja niet duyſter opwerpt/ dat Iobs duyvel[o], die nogtans met dien voor-artijkel *Ha* ſteeds benoemt is/ een menſch was, en ſekerlijk we

l §. 566.

m 1 Reg. 5: 4. 11: 14. 23: 25.

n Matth. 13: 39. Eph. 4: 27. Iac. 4: 7. 1. Petr. 5: 8 Ap. 2: 10.

o §. 498.

ſul

ſulken Satan, welken David ſijnen vyand wenſcht Pſal. 109: 6. Waar geen *Ha* voor ſtaat) en in de mepninge des Doctors een goddelooſe, en geen / duyvel is. Op kond nu wel denken wat Satan aan de regterhand van Zacharias ſtond p / terwijl den Doctor over al den duyvel upt het O. T. upt boend / en ſegt / dat Satan in den Hebreeuſen Text noyt ſoo voorkomt, dat men't noodſakelijk op den duyvel paſſen moet q; van welke gedagten de Schrijvers des N. T. niet en waren / wanneer ſy haar ſeer veel van dat Hebreeuſche woord, bewarende dat in de Griekſe taal, bedient hebben.

p Zach. 3: 1. 2.

q §. 495.

§. 34. Van den ſtrijd *Michaëls* tegen den duyvel moeſt'er ook een woord geſegt zijn: maar den Doctor maakt'er niet met al af a / hoewel hy omber werpt al wat'er de uptleggers van gemaakt hebben. Ontkennen is geen kunſt / maar wat beter aan 't ligt te brengen is het werk van een wijs man / of ten minſten voldoende bewijſen te geven / dat men't nopt te deeg geweten heeft nog weten kan. Dit doed den Doctor geen van beyden / die al weer voor vraag-al ſpeelt / en honderde knoopen in bieſen ſoekt. Dat men van ouds af niet 's eens was / *wie* Michaël daar zy / de Sone Gods Chriſtus, of een Opper-Engel van die naam / is ten vollen bekend; maar die bewijſen / die den Doctor opgeeft b / dat het Chriſtus niet en is / voldoen my niet / 't ſoude te gering zijn voor hem die aller Vorſten Opperheer, en Koning aller Koningen is / genaamt te worden *een* van d'eerſte Vorſten, Dan. 10: 13. Indien dat te ſeggen was / hy is niet meer-

Michaëls ſtrijd tegen den duyvel.

a §. 572.

b §. 436.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

der als de eerste Vorsten; Dr. Bekker segt/ dat Michaël het hooft van allen is. Hoe noemt hem Daniel? de Vorst der Vorsten.[e] Segt gy/ daar lees ik geen Michaël: moet het u soo duydelijk voorkomen/ siet Dan. 12: 1. Ende te dier tijd sal *Michaël* opstaan, die *groote Vorst*, die voor de kinderen uwes volks *staat*, als het een tijd der benautheyt zijn sal — en te dier tijd sal u volk *verlost* worden, al die gevonden word geschreven te zijn in het boek. En vele van die, die in 't stof der aarde slapen sullen *ontwaken* &c. Wie staat'er voor de kinderen des volks? wie verlost haar? is dat Engelen werk? die konnen immers niet als denken? die sijn maar om staatsy te verbeelden *? dan moet het de Sone Gods selfs zijn/ de Vorst van het heyr des Heeren[d], de Vrede-Vorst[e], Zions Koning[f], de hoogste over de Koningen der aarde[g], die mag ik immers wel Archangel, Opper-Engel noemen: hy is het hooft van alle overheyd, en magt[h]; voortreffelijker geworden dan de Engelen[i]; Engel des verbonds[k], Engel sijnes aangesigtes[l], in wiens binnenste Gods naam is[m], ik salse verlossen door Iehovah hare God.[n] Maar hoe? voegd dat den Sone Gods wel/ hy en durfde geen oordeel van lasteringe tegen voortbrengen? verbloemder wijse/ ja. *Durven*, of bestaan is hier het selfde grondwoord.[o] Aanmerkt desen, die soodanig een tegenspreken van de sondaren tegen hem heeft verdragen[p]: hoe hy nopt weder en scheld[q]: selfs doe de Satan aan de regterhand van Josua stond, soo andwoorde dese voorsprake, de *Heere schelde* u Satan, ja de Heere schelde u[r]: siet soo seer op het woord niet/ maar op de saak die daar

* § 430.

a Dan, 8: 25.
d Ios. 5: ult.
e Iesa. 9: 5.
f Zach. 9: 9.
g Ps. 89: 28.
h Col. 2: 10.
i Hebr. 1: 4.
k Mal. 3: 1.
l Iesa. 63: 9.
m Exod. 23: 21.
n Hos. 1: 7.
o Rom. 5: 7.
p Heb. 12: 3.
q 1 Petr. 2: 21. 23.
r Zach. 3: 1. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

daar door gemeend word. Maar 't is wel de pijne waard / dat de Sone Gods tegen dat verdoemde Schepſel, in twee-ſtrijd komt: is Hem dat wel een genoeg? kan hy dat aan sijn een of ander Engel niet overgeven? neen. Dat was geen Engelen werk: dat ware Vrouwen-saad moet de kop / dat is: het geweld / van de helle ſlang, die Eva verleyde in eygener perſoon vermorſelen, ſelfs daarom ſterven. Maar genomen al deſe Michael was een geſchapen Engel, hoe kan die met den duyvel twiſten? hoe konnen die aan den anderen haar denkingen upten? ſels kijven? waar vonden ſy malkanderen? heeft Michael in het *allernauſte gat* by den duyvel gegaan / die van Moſes, nog ſijn Lighaam niet eens en wiſt? want neem nu de ſtoffe deſ gekijfs ſoo gy wild / of het eygen Lighaam van Moſes, of de Moſaiſche ſchaduwvet, of verſint een derde dat ik niet en weet / daar is ebenwel een voorval van eenig geſchil geweeſt / neemt'er ſoo veel bloemen af als gy wild / en ſtelt het aldernaakſte voor / het oogmerk is ebenwel van Judas tegen de Laſteraars der heerlijkheden een exempel aan te halen van gets dat gebeurd is; maar daar en kan niet een ſier van waar zijn / als men het na de Philoſophie van Dr. Bekker ſal opvatten. Wat is 't dan? een ſpreuke, weer / een legende, een Joodſe fabel? dat sy verre / maar een verhaal van een ſaak / die waarlijk voorgevallen is / en welker omſtandigheden veel betamelijker volgens onſe Theologiſche, als deſ Doctors Philoſophiſe denkbeelden worden uytgelegt: dien het konſt om ſeggen is, hoe die ſtrijd toeg

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

in sijn werk mogt gaan, en waarom dat soo vinniglijk gevogten is? —— met wat wapening kon Michaël voor, en den duyvel hem tegen staan? die dit met Pauli woorden/ Rom. 8: 38. 39. uptlegt/ dat is soo veel geseyd, dat al ware 't ook de duyvel uyt ter hellen, by manier van spreken, soo en mogt hy
[§ 524. Gods geloovige niet deren. [Aardige spreekwijs! wondere op-klimming/ van het geen nog pets mogt konnen deeren/ tot een duyvel die van Adams tijd af al in 't gat geseten heeft! verlegene Doctor, neemt het dan liever voor een mensch, een lasteraar,
[§. 493. 3 Ioh. vs. 9. 10. een Diotrefes [, maar siet toe/ dat gy hem niet gelijk en word/ op dat Michaël met u niet en twiste. Troost u daar niet mee/ dat ik u hier spijt toedrijf gelijk Diotrefes den H. Apostel in sijn ouden dag, ik spreek hier tegen geen onfeylbaar man/ die met een wondere eerbied de Schrift heeft uptgelegt/ veel min tegen het Euangelium, maar in yver voor de eere van Gods woord/ van u in alle bogten verkromt/ tot stijving van die onware, en ergerlijke stellingen/ billijk in het Synode onlangs verooordeeld.

Christi versoekin- in de woestijne. §. 35. Nu staat het te besien/ hoe 't *Euangelium* niet minder van den Doctor soo tastelijk gehavent/ en 't eenvoudig verhaal van desselfs Schrijvers sijn misselijken uptleg onderworpen geweest is. Daar was sonder eenige bewimpeling de versoekinge Christi door den duyvel by Mattheus, en Lucas wijtloopiger/ by Markus veel korter te boek geset. Dat daar door duyvel [a], versoeker, Satan, de verbloekte hel-hond moet verstaan zijn/ erkend die man [b]/ maar dat die by de

[a Matth. 4: 1. Luc. 4: 2. 3.
[b §. 499. 500.

Hep-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Heyland in de woeſtijn ſelfs geweeſt zy / ontkend hy wel dupbelijk. [c] Sijn grond is alom de ſelve / de dupbel is een Gods-gevangen / kan op geen Ziel of Lighaam werken / weet nergens af van 't geen in de wereld voorvald / en daarom moetmen ſig wel hoeden, dat men alles na de letter niet en verſta. Dit dient met voorwendſels geſterkt / men vindſe / al ſou men dte van Hobbes ontleenen ontrend den berg, het Tempel-dak, het vertoon der Koninkrijken der wereld / en beſlupten / liever ſeg ik, dat ik de Schrift in ſulke dingen niet verſta, dan die ſoo te verklaren, dat'er misverſtand uyt rijſen ſoud. [d] Ebenwel doed hy de Schrift bupgen of berſten / en vind hier niet anders in als een *verbeeldinge* des Heylands / ſiende, *ſoo als hem dagt*, den verſoeker komen, die hem dus en ſoo tot den afval ſogt te brengen. Gewaagd hy van uytleggers / die dit een indruk op de ſinnen noemen, by welke dit den Saligmaker door kragt der *inbeeldinge* vertoond zy [e], Dat deden zy / om dat ſy'er niet mee voor konden / hoe behoudens des Saligmakers eer / den dupbel op den berg, of Tempel-tin hun mede-nemen / Hem / die ſlag-vaardig / en niet onwillig meeging! maar ſy vonden hier ebenwel de dupbel ontrend / en merkten dien indruk niet van Chriſtus, maar den Satan bewerkt / en voorſpronkelijk. Indien wy dat eens nader inſien / en Chriſtus als uytwerker deſer verbeeldinge aanmerken / ſoo ſullen wy dit niet anders als valſch, ſondig, onwijs, en den Sone Gods waarlijk onbetamelijk vinden: immers hem bupten ſchuld van ſig in een Engel des ligts daar te hebben

[c] §. 552.

[d] §. 558.

[e] §. 555.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

f§. 521. 2 Cor. 11: 14.

veranderd[f], die van Christus selfs soodanig/ gansch buyten sijn kennis/ als een God word verheven/ en aangemerkt. Hoe kon de Heere een duyvel ontrend sig verbeelden, die in de hel geboeyd niet tot hem komen/ spreken/ mede-nemen/ alle Koninkrijken vertoonen/ en weer heen gaan konde? hoe sal hy sig een twijffel of hy Gods Soon is/ een versoek tot duyvel aanbidding, een raad tot neerstorting van de steyle tin hebben voorgesteld/ daar geen bedrog in sijn mond/ veel min in sijn hersens oyt plaats had? soo een spiegel-gevegt, gevolgd dan van een spiegel-overwinning, heeft niet veel bescheet van wijsheyd en den gene/ die niet en quam om een spiegel-verlossinge, maar 't ware heyl aan te brengen. Lagt hy den botten duyvel uyt/ als of hy hem als Gods Soon niet en kende/ alles beloofde/ tot neervallen aanporrede/ op eenen berg alles vertoonde/ en sal de Opperste wijsheyd sig hier van een voorstel doen? dat/ meen ik/ heeft meer klem/ als de opgeworpene quinksiagen van Dr. Bekker, die geen reden heeft te seggen/ dat wy van den duyvel een andere God maken/ terwijl dat noyt een regtsinnig Godgeleerde bestaan heeft/ en wy ons beklagen over het oneerbiedig verslingeren der geheyligder woorden/ door Philosophise redenering.

Hoe Crellius daar mee omsprong, en van Bisterfeld wederlegd is.

§. 36. De Sociniaan *Crellius*, dwars-drijvende tegen de Godheyd/ en eeuwig Soonschap des aanbiddelijken Heylands behielp sig onder een aantal sijner dwars-steken van dese tegenwerping/ indien Christus de opperste God ware, hy soude van geen duyvel

sijn

ſijn verſogt geweeſt, want daar is niet Gode onwaardiger, als ſig ter verſoekinge blak te ſtellen voor dien guyt en ſchender. En waar toe ſoude dit geſchiet zijn? is't op dat het blijke, dat de opperſte God duyvel-verſoek kon uytſtaan, en meeſter worden? wie kon daar aan twijffelen? hoe ſou de duyvel derren ſoo een ſtuk beginnen? laat hen onbeſchaamt en ſtout zijn, gy ſuld ook bekennen dat hy liſtig is. maar hoe kon het zijn, dat een allerſlimſte geeſt een Opper-God ſou tragten te verleyden tot ſoo een onwaardig ding als de duyvel—aanbidding is te bevleyen? of hopen in twijffel te brengen of hy Gods Soon was, die uyt het Goddelijke weſen gegenereerd zy; meenen wy dat een vyand ſoo geoeffend in dit ſlag van kampen, die men gemeenlijk een konſtenaar van duyſend drog-ſtreken noemt, dat ſoort van verſoeken gebruykte, dat tot bedriegen onbequaamſt was, en om dien alderſterkſte en allerwijſte Vorſt te beſtrijden ſulke nietige en belaggelijke wapenen voerde? ſou hy een menſch wel konnen doen twijffelen, die maar gering, dog niet ſot was, of hy een menſch zy? ſoud' dit niet eer enkel ſpel, dan verſoeking zijn? te meer belacchens waardig is te willen den Sone Gods, uyt het Goddelijke weſen gegenereerd tot twijffelen aanraden, of hy Gods Soon, of't niet zy? ſiet ſoo redeneerde die aards-ketter, wederlepd van de geleerde *Biſterfeld* bp na op deſe wijs: dit voorgeworpen ſteunt op de ſedigheyd, wijsheyd, en andere deugden des duyvels, die hy niet en heeft. Dit was God niet onbetamelijk dus verſogt te worden. Schoone eynden deden haar hier in op. Want het betaamde ten hoogſten de wil

Crell. de uno deo. l. 1: ſect. 2. c. 34.

en

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

en geregtigheyd des vaders, dat die gene, die door verscheydene verdrukkingen moeste volmaakt worden, en sonden versoenen, aanstonds even na sijn inhuldinge aan de swaarste versoekinge soude open staan. Het betaamde de nederigheyd en Goddelijkheyd van Christus sijn magt te ondekken, tot versterking der geloovige, dat hy haar uyt alle versoekingen verloste, die selfs versogt was. Dus wierd den duyvel beschaamt en uytgespot, die geen Majesteyt Gods, maar sig selfs ten toon stelde, en ondervond, hoe veel meer hem het worstelen tegen den tweeden Adam als den eersten koste. Soo heeft God dien hel-guyt konnen dwingen een mal stuk te beginnen, op dat hy met schande, en Christus met de hoogste roem daar van afrake. Dr. Bekker sal sig laten voorstaan / dat hy tegen Crellius hier beter sou doorslaan / maar moeten afwagten die andwoord / hoe han uwe mensch-God soo uytsporig in 't inbeelden zijn.

Besetene in den Euangelio.

§. 37. Wat is 'er nu te maken van de *besetene* in den Euangelio? men vind haar in de grond-taal, niet met duyvels, maar Daimones beset: dese waren niet anders als Heydense afgoden, mindergeesten. De Schrift noemdse / niet om dats 'er waarlijk zijn / maar om te betekenen dat gene, dat alleenlijk in der Heydenen inbeeldinge is [a], hoewel het niet en is, maar van Heydenen en Joden geloofd wierd. 't Waren boose of onreyne geesten, dat is / sekere siekten van raserny, en *dolligheyd*, de kragt der inbeeldinge verdorven zijnde. Noemdse Christus soo met sijn Apostelen, hy sprak gelijk men onder het volk gewoon was te spreken / zijnde sijn oogmerk niet,

[a] §. 625.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

niet, de menschen teffens van de dolingen te verlossen, die sy in hun spreken toonden. [b] N. b §. 646.
Orchard Predikant in nieu Engeland schreef het selve in den Jare 1676, het geen nu eerst door Sewel in duyts vertaald is / in sijn boekje / de leeringen der duyvelen &c. *Daillon* is daar ook t'hups. Soo ook Hobbes [c], en alle hedendaaghse Sadduceen, met welke het een schande is / dat Dr. Bekker, en die met hem tegen het gemeen gevoelen zijn / hier gemeen staan / en samen seggen / dat al wat men hier van leert maar overblijffels van het Heydendom zijn. Laat ik dit laatste eens opvatten / en / 1. aanmerken: Dat de leeringe der geesten niet van de Heydenen in de kerk, maar van de kerk in de Heydenen is overgewandelt. Sal ik dat soo al aannemen / om dat my dit *Vossius* [d] grondig aanwijst? neen / sijn *Lambert Pols* Shoolmeester in 't Aalmoesseniers huys [e] sal ligt hier in ook wijser zijn / en Vossius met sijn tienen op mogen. Ik sal met den Doctor selfs voor den dag komen / die hier in van sijn vooroordeelen ook ontslingerd is / daar hem allemans taal en Leeraren overlevering in benesteld hield. [f] Wy hoorden hem slus seggen / §. 13. Dat het buyten Gods woord met natuurlijke redenen niet bewijselijk is, dat'er Engelen, dat is, nog andere geesten behalven onse Zielen zijn. [g] Hoe wisten dan de Heydenen / dat sy'er waren? sy hadden immers Gods woord niet? de Peripatetici ontkendense? alle volkeren egter stemden dit toe? 't sal Vader Noach zijn / die haar by overlevering beschreef af dede; Loth, Hagar, en andere hebben niet konnen swijgen wat haar voorquam; de Joden in meer

c Hobb. Levith. cap. 45.
d De Idolol. l. 1. c. 6.
e §. 756.
f §. 592.
g §. 391.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

meer als eene verstropinge hebben met uytlandse omgegaan / en van haar gevoelen verteld; de Schrift des O. T. is meer als eens van een Heydensch wijsgeer gelesen; de dupvel heeft onder haar de Meester gespeeld door Spooken, spraken, Toovery: wonderen der leugen &c. Heeft dat blind volk haar als minder-goden, bestelmeesters, middelaars, ge-eerd / dienst gedaan / geofferd / sy stapten af van de overlevering der kerk, sy eerden het geen geen God en was / 't waren ingebeelde Godheden / maar geen ingebeelde geesten / om dat sy geen Goden / maar verstandige / en geschapene / selfstandigheden waren. Onder die laatste naam staan sy ook by de Heydense Schrijvers geboekt. Plato noemde den allerhoogsten God den *opperste Daimoon*. Sy spraken van *goede* en *quade* Daimones. Haar bygeloof heeft'er die doen Godsdienstig eeren / de quade allermeest / op dat die haar geen quaad deden; en om dat sy'er meest mee ophadden / is in latere tyden een gewoonte geworden / om door *Daimones* quade geesten te verstaan. Hier uyt volgt / 2. Dat de Schrijvers des N. T. haar seer wel van het woord Daimones hebben konnen / en mogen bedienen / als sy van quade Engelen spraken: dan voegden sy haar niet na de doling der Heydense duyvel-dienst, maar sy gebruykten een woord dat in de Griekse taal bekend was / waar in sy schreven / om in haar verhaal verstaan te worden. Hoe souden sy die anders benoemt hebben? *Diaboloi?* neen; de Doctor segt / dat 'er niet meer dan een boose geest is, welke de Schrift *Diabolos* noemt † ; en de boose geesten, die

† §. 511.

die onder den voorſeyden eenen duyvel ſtaan, worden noyd duyvelen, maar de *Satans Engelen* genaamt ‡, die van hem en van de vervloekte menſchen, over welken Jeſus 't oordeel velt, op 't duydelijkſt onderſcheyden zijn.* Dit voor upt geſteld / ſoo let op dit / 3. Dat de Schrift de Afgoden, en Dæmones onderſchepden namen geeft; een duyvel word een Afgod, als hem eere beweſen word / maar alle Afgod is geen duyvel, of Daimoon. Beſiet nu de woorden Pauli, wy weten dat een Afgod niets is in de wereld h, daar ſtaat geen Daimoon, maar *Eidoolon*; doed 'er nu / het geen den Apoſtel daar na ſegt i / op / wat ſeg ik dan dat een Afgod (Eidoolon) yet is? of dat het Afgoden-offer yet is? ja [ik ſegge] dat het gene de Heydenen offeren, ſy den duyvelen (*Daimoniois*) offeren, en niet Gode. Een Afgod was niets: 't bedrpde egter pets / de quade geeſten namentlijk / voor halfgoden gedient / welker dienſt met den waren God te eeren niet beſtaan kan. Daar hebd gy nu de *Schedim* van Moſes in ſijn lied gemeld k / en van de Lxx vertaalders Daimoniois uptgelegt / op welke Text Paulus ſtet / ſamen op de *Sehirym* l, van de Lxx de ydele, ook wel Afgods-beelden, en *Daimonia* vertolkt / gelijk u den Doctor ſegt / en wy hem toeſtaan. Soo dat wy beſlupten / dat de Dæmones der Heydenen wel inbeeldingen waren / om dat ſy die als Goden dienden / maar in weſen en in der daed geen andere als goede of quade geeſten geweeſt zijn.

‡ §. 438.

* Matth. 25: 41.

§. 499.

h 1 Cor. 8: 4.

i 1 Cor. 10: 19. 20:

§. 612.

k Deu. 32: 17.

l Lev. 17: 7.

2 Chron. 11: 15. Iſ. 13: 21.

§. 38. Laat ik nu onſe Nederlandſe overſetters des bybels ontſchuldigen van die blaam/

Onſe overſetters onſchuldigt

§. 615. blaam / dat sy den Text na dien sin hebben
willen schikken, (is't niet over al, 't is ten
§. 619. minsten in d'een of d'ander plaats) dat de *duyvel*
in spel komen mogte: met de duyvelen soo ge-
§. 620. reed zijn, om hem in den Bibel plaats te ma-
ken. Dat sy het woord Daimonia en Dai-
moon in het N. T. wel 63 maal, (ik tel 65
maal / nu dat doet'er niet toe) gevonden,
altijd duyvelen vertalen, behalven eens goden,
Act. 17: 18. Die goede / eenvoudige lie-
den / hadden juyst den Philosophisen nieu-ge-
slepen bril van den Doctor niet. Sy dag-
ten haar wonder upt te slooven / als sy de
grond-woorden dien uptleg gaven / als men
van ouds die ingebruykt had. Sy konden
niet droomen / dat men door de tsitterende
Iac. 2: 19. Daimones van Jacobus gemeld / Heydense
† §. 628. Papen, moeste verstaan †: dat lasen sy in den
Text niet; sy volgden soo maar even haar
neus / en hadden soo veel overtuyging upt de
Euangelise historie, dat / die Dæmones en
quade geesten waren onder haar hooft duyvel
of Satan, sy die mee al duyvels noemden /
denkende doe soo wel als nu den Doctor doed /
dat den Turk, Frans-man, Canaaniter, wel
een geheel volk te kennen geeft / en 't ook soo
‡ §. 490. zijn kan met Diabolos. ‡ 't Sie daar soo
veel quaad niet in. Hebben sy / Act. 17:
18. Goden geset / dat kan den Doctor niet
stooten / die de *Daimones* als were-vele, mid-
del-goden, half-goden der Heydenen aan-
merkt. Moesten sy haar selfs gelijk zijn /
* §. 635. en hier ook al duyvels voor in schuyven * /
dat konden sy niet / om dat de Athenienser
menigte dat woord daar in een ruymer sin
nam / en Paulum als een boodschapper van

een

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

een nieuwe Godsdienst aanmerkten. Grondwoorden lijden niet altijd deselve vertolkwoorden / talen verschillen / en die dan nog al de upterste trou in 't vertalen aanwenden / konnen elk een niet genoegen ; terwijl menschen-geboelens den anderen doorgaans minder gelijken als hare aangesigten. Den Doctor gelijkt sig selfs ook niet altijd in het vertolken: het woord Diabolos neemt hy somtijds voor Lasteraar als 't in sijn kraam te pas komt / soo springt hy om met meer als eene Schriftuur-plaats. 't Is waar onse oversetters deden dat ook wel / maar dan stond dat woord in 't getal van velen, met soo een verband daar by / dat het regt upt op menschen sag. 'k En ben wel niet mal Oversetters / maar 'k en sie niet / dat sy verdiend hebben behekeld / en bespot te worden. Ik ben een Zeeu van geboorte / en eerste Predikdienst / en geheuge nog wat resolutie haar Ed: Mog: de Staten van die Provintie eens namen / in droefheyd en misnoegen over den tweedragt, en oneenigheyd, died'er in eenige kerken doe ingeslopen waren / soo door het schrijven en uytgeven van boeken als den anderen op Predikstoelen tegen te spreken ‡ Art. 3. Alsoo de nieuwe Oversettinge van de H. Schriftuur, begrepen in de boeken des O. en N. T. mitsgaders de uytleggінge aan de kant gestelt, is een seer voortreffelijk en nuttig werk, soo willen en begeeren wy, dat die allesins daar voor sal worden gehouden, en gereputeert, sonder die tot verkleyninge te wederleggen ofte te citeren ; en soo evenwel yemand in het uytleggen van eenige plaatsen in de H. Schrift, na de grond-text daar van

‡ 22 Iuny 1675.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

mogte dissentieren, soo sal het selve niet als modestelijk, en geensints tot onstigtinge, en dan nog soo weynig als het mogelijk is moeten geschieden. Den Doctor sal ligt seggen/ de Zeeuwen sijn niet wijser/ en haar barre Zee-lugt vergraagd haar maag meer/ als sy het verstand scherpt/ maar ik meen/ dat sy met haar Ziel al soo verre konnen wandelen als den Doctor en soo wel weten hoe het hoord/ als hy. Mynenthalve 'k en versaak mijn geboorte-land niet/ en wil wel goed rond, goed Zeeus zijn: liever als den Vlaming, of Braber billijke stof geven/ om op nieu tegen den *Dordsen* Bibel te swetsen.

De Daimones in den Euangelio zijn of den Opper-duyvel, of sijn Engelen.

§. 29. Dit moesten wy voor af seggen: nu staat het te wikken/ of de Daimones der besetene in den Euangelio duyvels waren. Speeld met het woord niet/ dat dan Opper-duyvel alleen dien naam eygen is/ dat benijd' ik hem niet/ wy sullen 's eens zijn/ indien gy toestaat/ dat hy ook wel *Daimoon* aldaar genaamt word/ en wy dan of hem of de boose geesten, de Engelen van sijn aanhang beteekend sien. Wy vinden alom uytdrukkelijk de qualijk gestelde, met verscheyden siekten, en pijnen bevangen wel bygevoegd/ maar ook onderscheyden van duyvel-besetene, maansieke, geraakte.[a] Sy wierpen vele duyvelen uyt, ende salfden vele kranke met oly, en maaktense gesond.[b] Sommige vrouwen waren van boose geesten, en krankheden genesen.[c] Dus onderscheyden wierden sy tot Jesus gebragt[d]/ onderscheyden van hem genesen[e], onderscheyden dit den Apostelen belast ook te doen[f]/ onderschey-

a Matth. 4: 24.
b Marc. 6: 13.
c Luc. 8: 2.
d Matth. 8: 16.
e Luc. 9: 42.
f Luc. 9: 1. Matth. 10: 8. Marc. 3: 15. 16: 17.

schepdene werkingen van den duyvel en de besetene aangetoond/ de duyvelen baden hem g, sy uytgaande voeren henen in de kudder swijnen h; daar *voeren* ook duyvelen uyt van vele, *roepende*, ende seggende, gy zijt de Christus, de Sone Gods, ende haar bestraffende, en liet hy *die* niet spreken, om dat *sy wisten* dat hy de Christus was. i Is dat altemaal taalboeren na de inbeeldinge der besetene/ of de geboelens der joden ontleend van de Heydense Daimones? wat gelijkt dat daar na? 't is wat anders dat wy omtrent Phantastijke menschen toegebende op haar sotte inbeelding mee spreken/ als dat de mond der waarheyd, die beter raad weet om ple hersens in haar plop te helpen hem daar mee bedienen soude. En genomen de Heyland had op die wijs met besetene gehandeld/ sy genesen zijnde/ moesten dan beter onderrigt zijn. Immers was't wel dubbel noodig/ indien dit al maar spiegel-werk geweest is/ den Joden upt te prediken die dolle doling der Heydense Daimones: dit ware sijn ampt/ als die der waarheyd moest getuygenis geven/ voor de eer van sijn vader, voor sijn eygen Koninkrijk, voor sijn kerk, daar hy als God-mensch hy was/ sorge te dragen/ het welk hem onboenlijk was/ indien hy de leere der Daimones stijfde. Heeft hy andere soorten van bygeloof, menschen-leering, geveynstheyd, en insettingen der oude soo statelijk geduurig tegen-gegaan/ en sal hy in haar gewortelt laten die geboelens/ daar het den Doctor soo druk mee heeft/ dat sy tegens Gods alleen-heerschappy, deugden en volmaaktheden, en andere gronden des

g Matth. 8:31.
h vs 32.
i Luc. 4: 41. Marc. 1: 34.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

waren Godsdienst strijden? of heeft het de Saligmaker te doen geweest met een waan, dat hy pets dede/ daar in het minste niet aan was? ten minsten moeste sy aan sijn leerlingen hier beter bescheet af gedaan hebben/ die met haar seventig gelijk in blijdschap hem seyden[k]/ Heere, ook de *duyvelen* sijn ons onderworpen in uwen name, en andwoord kregen/ ik sag den *Satan* als een blicksem, uyt den Hemel vallen; neemt dit ballen upt den Hemel verbloemender wijse op/ voor het onderworpen zijn der geesten onder de uptgesondene discipulen[l], en het verkneusen sijner magt in den *Hemel* der strijdende kerk, ik vind hier egter/ dat die Satan den Daimoon, of het hooft van die onderworpen geesten is; die selve/ die die dogter Abrahams agtien Jaren gebonden hadde[m], en verheerdelijk van den Doctor voor tegen spoed opgevat word/ meer geloovende sijn Philosophise denkbeelden/ als het eenvoudige verhaal der H. Schrijvers. Verwondert het die man/ dat men eerst in die tijd van soo veel besetene leest/ en juyst onder het God-geliefde volk[n], my niet/ als ik in agt neem/ dat gelijk den Sone Gods in de wereld geopenbaart was om de werken des duyvels te verbreken[o], sijn tegenstander dan ook bekend wierde selfs tegen sijn eygen danck/ op dat tot sijn meerder beschaming sijn neerlaag oogschijnlijk gesien wierde: en de geloovige te vryer toegang maakten met haar geestelijk oog op de overwinninge aan het kruys te bevegten; gelijk sy ook voor het genesen der andere siekten des Lighaams sijn opgelept tot het ware heyl der ellendige Zielen.

k Luc. 10: 17. 18.

l Jos 20.

m Luc. 13: 16.

n §. 631.

o 1 Joh. 3: 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Zielen. Segt gy/ dat dit duyvelen uytwerpen ook moeste voorsegt zijn van oude Propheten p, gelijk Iesaias van het opnemen onser krankheden, ik meen/ dat dit gedaan is nog door den selven Propheet; indien gy vergelijkt/ Ies. 49: 24. 25. met Matth. 12: 28. 29. 't Sal u van selfs daar toeschijnen. Behalven dat dit wel te deeg een blijk was/ van het vermorselen der slangen-kop, een treden op den fellen Leeu ende adder, een vertreden van den jongen Leeu, en Drake. Heeft de Heyland van dit uytwerpen der duyvelen aan Iohannes den Dooper niets laten weten q/ doe hy aan hem een lijst van sijn wonderwerken toesond/ hy heeft'er niets van het tegendeel opgeset/ noch ook niet/ dat de dulle en onsinnige tot het regt gebruyk van haar verstand gebragd wierden. Hy laat'er door sijne H. Schrijvers ons van weten/ die nu soo veel eeuwen met honderd duysenden minder dienen bedrogen te zijn in dat wonderwerk van Christus/ als eenen Iohannes. Heeft hy Herodes hier van een onderscheyden boodschap doen aanbrengen r/ ik werpe duyvelen uyt, en make gesond, ik kan niet denken/ dat het was om dien Vos te bedriegen met een ophef daar niets van aan was/ de mond der waarheyd heeft geen streken van noode/ om sig gesag te maken upt sijn onnaspeurlijke wonderdaden. Wierpen de Sonen of leerlingen der Phariseen ook duyvelen upt/ God gunde selfs aan verwerpelingen die gave wel/ Matth. 7: 22. de Satan niet tot verdeeldheyd, maar voorstand van sijn rijk kon wel daar op heen gaan, om was't doenlijk Christi daden te verpdelen/

p §. 635.

q § 636.

r Matth. 11: 4. 5.

r Luc. 13: 32.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

maar 't geen niet meer hem lukte als het tooveren van Ægypten, terwijl hy sig selfs, tegen sijn dank / verried en ondekte / in het quaad onthaal der seven Sonen van Sceva. Act. 19: 15, 16.

De Apostelen zijn hier niet bedrogen geweest, of sy en hebben niet willen bedriegen.

§. 40. Maar genomen nu al / dat Christus in de dagen sijnes vleesches hadde gedient geweest met de Joodse voor-oordeelen der Daimones, en haar / en sijn eygen leerlingen soo wijs gelaten / als sy waren, 't wierd immers volle tijd als hy na boven ging / omse uyt den dut te helpen. 't Is waar / in sijn afscheyd gaf hy haar het volle bescheet niet van den toestand sijnes Koninkrijks †, maar ten leed niet meer als tien dagen / of de Trooster de H. Geest verbulde hare herten / van welke toegesegt was / Hy sal u in alle de waarheyd leyden a: Gelijk sy daar na ook geen aards Koninkrijk meer in gedagten namen / maar het tegendeel leerden. Soo moesten sy met de *Daimones* eben eens gedaan hebben / indien sy ten onregt quaad sog hier van uyt Heydenen, en Joden gesogen hadden. In tegendeel hadden sy van haar meester een onderschepden Commissie op sijn weggaan ontfangen / om duyvelen uyt te werpen, met nieuwe tongen te spreken, kranke te genesen, en niet anders verstaan in haar prediken / en Schriften / als dat Daimones geen dolligheden / maar quade geesten / of selfs den opper-duyvel waren. Besiet maar eens Actor. 10. 38.

† §. 645. Act. 1: 6, 7.

a Ioh. 16: 13.

De Dottor heeft 't ook aangehaald b / en toegestaan / dat'er in de grond-taal *Diabolos* geboekt is: ik meen / daar vind ik den *Daimoon*, daar 't Euangelium van spreekt / geen

b §. 499. 630, 633.

Afgod

Afgod der Heydenen / geen inbeeldinge van 't geen niets is / geen enkel dulligheyd der herſens / maar den Opper-duyvel ſelfs / met de Engelen van ſijn aanhang / die Legio, of wel in minder getal benoemt ſtaan. daar ſtaat dan van Jeſus van Nazareth, hoe hem God geſalft heeft met den H. Geeſt, ende met kragt, welke [het land] doorgegaan is, goed doende, en geneſende alle die van den *duyvel* ‡ overweldigd waren. 't Zijn woorden van Petrus, die een ooggetuyge geweeſt is van Jeſu daden / en in die behend te maken geen konſtige verdigte fabulen is nagevolgd. Die nu al den H. Geeſt ontfangen had / die hem in *alle de waarheyd* leyde. Die wel wiſte wat een Daimoon, maar ook wat een Satan was / in wiens ſeve hy geſlingerd geweeſt is. Of ſal hy laſteraar gemeend hebben / gelijk den Doctor een ander ſeggen van Petrus ‡ dus omtorend? neen / dat komt niet te pas / dat wil de man ſelfs niet. Hoe keeren / en hoe wenden wy 't dan? is 't weer die overweldigd waren van de verleydinge in den Hof Eden oorſpronkelijk? dat leeſ ik al mee niet / ik vind ſieke, en bediene my al weer van de woorden des Doctors: Petrus ſeyde insgelijks van hem, dat hy was geneſende geweeſt (buyten ſiekte hadde hy beter geſeyd verloſſende) alle die van den duyvel overweldigd waren. c Boven dien / 't zijn woorden aan *Cornelius*, een Heyden, die nu overquam tot het Chriſtendom, die men de leere der Daimones niet en moeſt in — maar uytſpreken / en ſeggen / dat den Daimoon onder Chriſtenen behend *Diabolos*, dupbel is.

‡ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου.

† 1. Petr. 5: 8.

c §. 637.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Doed'er nog dat by/ hoe kan Petrus soo na-dzukkelijk dat woord *overweldigen* gebruyken? strijd dat tegen Gods alleen-heerschappy niet? dede daar die Apostel Gods eer niet te hoog? maakte hy daar van den duyvel geen anderen God? de Doctor sal neen seggen/ maar ongelijk hebben/ dat hy in ons niet delen wil die spreekwijsen/ die de H. Schrift ter neer stelt/ of sy moeten eerst samen in sijn Philosopheer-vorm vergoten zijn.

Immers siet men't niet in hare handelingen, of brieven.

§. 41. Hoe het is/ het komt eben uyt/ dat de Apostelen in hare ontmoetingen hebben weerbaren/ het geen haar Heer, en Meester voorquam. De onreyne geesten gingen uyt, roepende met grooter stemme, en wel onderscheyden van geraakte, en kreupele, die genesen wierden *: die wonderen dede Philippus. en voor de ooge der Samaritanen, en voor dien toover-guyt Simon. Sal den Doctor dit al opnemen voor geesten der krankheyd, dat voldoed het verhaal van Lucas niet/ die in sijn Euangelium den onreynen geest ook *Daimonion* noemt ‡/ en in dit boek sijner handelingen *Diabolos* ‡/ gelijk wy daar eben gesien hebben. Wild gy nog dupdelijker taal? God dede ongewone kragten door de handen Pauli, alsoo dat van sijn lijf op de kranke gedragen wierden de sweetdoeken ofte gordeldoeken, ende dat de siekten van haar weken, en de *boose geesten* van haar uytvoeren. a daar waren *besweerders* van boose geesten, maar de boose geest andwoordende, seyde, Jesum kenne ik, ende Paulum weet ik, maar gy lieden, wie zijt gy? en de menschе in welke de boose geest was sprong op haar, &c. b siet hoe

* Act. 8: 7.
Act. 5: 16.
‡ Luc 9: 39-42
‡ Act. 10, 38.
a Act. 19: 11, 12,
b vs. 15.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

hoe onderscheyden daar Lucas van handeld/ niet als een die figuurtjes en bloemtjes vertelde/ maar als een geschicht schrijver in orden stellende een verhaal van de dingen, die onder haar volkomene sekerheyd hebben [c], hebbende alles van voren aan neerstighlijk onderzogt [d], dus schreef hy soo wel sijn tweede als sijn eerste boek aan de voortreffelijke Theophilus. Of ik dan al meer hier te voorschijn breng/ hoe de Satan het herte van Anania en Saphira verbulde/ hoe Simon Magus, Elymas, de dienstmaagd van den waarseggende geest haar bedrogen/ wat Pauli, Petri, Jacobi brieven melden/ hoe Johannes sijn openbaringe ons naliet/ en die alle gesegt hebben/ wat de duyvel vermag, wat hy doed, hoe sijne manier is, wat lot of loon hy heeft, den Doctor haaltse selfs meest al aan/ en doedse spreken gelijk hy het bevat heeft. Maar hy neme't soo als hem goeddunkt/ hy sal't in eeuwigheyd niet goed-maken/ hoe doorslepen hy ook van hersenen/ en hoe grooten Philosooph hy wesen mag.

c Luc. 1:1.
d Act. 1:1.

§. 42. Want van *twee* een, of de Apostelen hebben het soo gemeend als haar woorden luyden/ en by de regtsinnige kerk gewoonlijk zijn opgevat/ of na de meyninge van Dr. Bekker: indien het eerste, wat ongelijk hebben wy dan? indien het laatste/ wat fatsoen is dat/ anders te spreken, en anders te meenen? immers dat en kan geen God-gedreven schrijvers wel-voegen/ die haar op waarheyd van woorden/ en saken moeten setten. 't Is soo/ geen schrijver of hy bedient sig/ wel van het bloem-werk der reden-en spraak-kunst/ maar hy maakt sijn

't Sou haar niet wel-gevoegd hebben om op een Heydense wijs te spreken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

belang / dat hy regt uyt verstaan worde / leggende sig selfs of hier of daar ten minsten eenmaal uyt. Nu vind ik voorgaans de schrijvers des N. T. op eene wys spreken; sy ontnemen de Engelen haar bedryf niet / wiens boodschappen / en gedienstigheden ontrent Jesus / en sijn kerk sy alom aanmercken; sy verbannen den duyvel soo nau in 't gat niet / of sy beschrijven sijn handelingen onder de menschen; sy eygenen meer werkingen aan de goede en quade geesten toe als een enkel denken; sy waren sulke Philosophen niet als Dr. Bekker, die evenwel toestaat / dat de Schrift altijd na waarheyd spreekt, al is 't dat-
a §. 501. se vaak verbloemde redenen gebruykt. a Sal de Schrift dan verbloemde reden gebruyken / als sy op een Heydense, en Joodse wijse van den *duyvel*, en *Daimoon* spreekt? sullen de Apostelen haar bloem-spreuken ontleenen van het leugen-spreken? dat hon haar minst passen / die uytgesonden waren om Heydenen te bekeeren van de magt des Satans
b Act. 26: 18. tot God: van de duysterniße tot het ligt b; die de geloovige van allerley slag van wapenen moesten voorsien / en waarschouwen tegen bygeloof. 't Is daarom wel aan te merken / dat de Apostelen den Heydenen veel dingen ontleerden; sy wederspraken den Afgod, met desselfs Offer-dienst c, het eeren
c Act. 14: 15. van het schepsel boven den Schepper d, het
d Rom. 1: 23. veranderen van waarheyd Gods in de leugen, de eere der beelden, de gruwelijke ontugtigheden, het vertreden van de wet der nature, en bedankten haar seer wel / over dien ingang die sy tot haar gemeenten hadden: sy tot God bekeerd waren van den Afgoden,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

goden, om den levendigen en waaragtigen God te dienen [c], maar en ontkenden niet / dat'er geesten, en *Daimones* waren / nog datse bewind hadden. Selfs doe'er Paulo een schoone slag voor quam om hier over te handelen / als de Athenienser wijsgeren van dreinde Daimonia tegenwierpen / soo heeft die groote Apostel niet geredeneerd ontrend de geesten, maar van dien Altaar met het Opschrift den onbekenden God [f], en dat de Godheyd geen Goud, geen Silver, geen steen gelijk was, welke door menschen konste en bedenkinge gesneden zijn. Was'er egter van Daimones yets te seggen / sy wederspraken de Offers, die men haar toebragt [g] / gelijk ik sus seyde / §. 37. En waarschouden de gemeenten / dat niemand u en overheersche na sijnen wille in nedrigheyd, ende dienst der Engelen. [h] Soud'er in de laatste tijden, bysonder onder het Pausdom, soo een dienst weer ingeboerd / en van Heydenen ontleend worden / sulken afval segt de geest wel *duydelijk* [i], 't sullen leeringen der Daimonia of duyvelen zijn, welker aanbidding met den beelden-dienst samen gepaart is. [k] Hier tegen set sig de H. Geest. Het welke soo pemand niet sien wil / willens sijn oog voor het klare Schriftuur-ligt toesluyt / het geen den Doctor gedaan heeft / als hy te veel op sijn Philosophise denkbeelden sig selven vergaapte.

c 1 Thess. 1: 9.

f Act. 17: 18. 29.

g 1 Cor. 10: 19. 20.

h Col. 2: 18.

i Tim. 4: 1.

k Ap. 9: 20.

§. 43. Neemt nu al verders / dat de Apostelen haar geset hebben op een taal by haar Meester gebruykelijk / en van de *Daimones* op de Joodse en Heydense wijse Predikten en schreven / waar van wy het tegendeel daar eben

De oude kerk was hier ook niet wijser.

even hebben aangetoond / hoe komt / dat haar naaste leerlingen / de alder-eerste vaders in de oude Christen-kerk niet beter onderrigt waren? en soo volmondig van goede, en quade Engelen spraken / die sy bewind, en werkingen toeschreven? immers die bewimpelen haar gevoelen in het minste niet / en upten haar selven klaar genoeg sonder eenige verbloeming. Dit siet den Doctor ook / en sig schamende de Apostelen die blaam op te leggen / brand hy in het eerste Christendom dat merk / dat het selve met'er tijd *eenige der Heydense* gevoelens ontrend dit stuk wederom aangenomen, en voortgeset heeft. [a]

a §. 187. Hier verboerd hem de steurnis / om dat'er niemand upt de oudheyd hem mee-spreekt / nog doorsag door alle de bloem-redenen der H. Schriftuur op werkeloose Engelen, en den verbannen duyvel sonder eenig bewind. 't Zijn rupm veertien of vijftien Vaders, welker woorden en gevoelen hy aantrekt / en dat om een reeks van 600 eerste Jaren / uptgenomen de eerste eeu daar in te betrekken [b] : 't heeft een oog door een weet niet, of'er wondere geleerthepd uptquam / door een ondersoeker der oudheyd, dat den Doctor met waarhepd gesegt heeft / met d'eere van een groote *Boekwolf* geagt te zijn ben ik weynig gediend [c], en door een die tusschen die beyde is / dat het maar gedaan word / om Eerwaardige mannen wat onwaardig te beegen / het geen ons nader te besien staat.

b §. 188.

c §. 248.

§. 44. Den Doctor komt door af met *Tatianus* upt [a] / die geleeft heeft ontrend Ao. 170. door sijn beheering een Orateur tot Romen, een man niet van de hoogste verdieping / en

Haar verdedigiug tegen Dr. Bekker.

a §. 190.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

en na de martel-kroon van ſijn Meeſter Juſtinus Martyr tot ketterij verballen. Deſe ſou de Dæmones wel niet vleeſchelijk, maar geeſtelijk ſamen-geſteld, gelijk *vuur en ligt*, aanmerken / van menſchen-Zielen dat beter uytkomt, onderſcheyden / maar welke laaſte, niet enkeler nature, maar uyt deelen toegeſteld zijn. Hier op houd den Doctor de andere Leeraars van dien tijd verdagt / van dat gevoelen niet vremt te zijn / ſchoon ſy niet uytdrukkelijk haar hier over verklaren. Ik geloof ja / dat die vaders niet en hebben gelooft / dat de geeſten niet anders konnen uytwerken als denken, en het blijkt daar / dat het woord Dæmones by haar in gebruyk was / niet om ingebeelde Goden der Heydenen / maar Engelen, het zy goede of quade, daar mede te benoemen / maar 't is den Doctor wel bekend / dat *Ignatius*, ouder geagt als Tatianus, en daar na de volgende vaders, de Engelen onlighamelijk genoemt hebben. Sy ſpraken d'er af / als van onſtoffelijke ordens, verſtandige naturen, maar ook van Luyſter, en heerlijkheyd, ontleend van ligt en vuur gelijk de H. Schrift uur haar daar in voorging / ſprekende van vuurige wagen, en paarden, (nu dat is donder en blixem ‡ by den Doctor) van Seraphim ‡, van Engel des ligts, niet om daar door haar natuur en weſen te bedupden / maar haar blugge werking, en eere by den Throon Gods / die ſijn Engelen maakt geeſten, ende ſijne dienaars eene vlamme des vyers. [b] Nu moet'er *Klemens van Alexandrien, en Juſtinus Martyr* aan / de eerſte ſegt / door Engelen deeld de Goddelijke kragt het goed, het

‡ §. 430.
‡ Iſa. 6: 2.
b Hebr. 1: 7.

zy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

zy dat sy sienlijk of onsienlijk zijn. De tweede mag de sienlijkheyd der Engelen ook verdragen.[c] Ja: maar wanneer wierden sy sienlijk geagt/ en waar in? als sy in Lighamen verschenen. Soo verstond het Athanasius * in de vierde eeuw, seggende/ wat dan? verschijnen de Engelen niet na haar wesen aan de menschen op aarden? geensins. Want een verderfelijk oog kan geen onverderfelijk wesen aanschouwen. Daar na Theodoretus *; hare naturen en worden niet gesien, want die zijn onlighamelijk — de geestelijke naturen zijn niet veel-gedaantig, maar onlighamelijk, ende de Heere formeerd hare gesigten na't noodig is. Maar waar blijft men met de fijnigheyd, en dunnigheyd hunner geestelijken wesens by *Tertullianus*[d]? dat komt weer net op vuur, en ligt upt/ of op dunne Lighamen, gelijk Theognostus van Alexandrien, Macurius van Ægypten, Gregorius Nazianzenus, Cæsarius, en Origenes verstonnen. Tertullianus noemde selfs God een Lighaam, en wordt van Augustinus ontschuldigd/ dat het was om van een niet te onderscheyden den gene, die geen hoedanigheyd van Ziel of Lighaam is, maar over al alles, door geen plaatsen verdeeld, in sijn natuur en wesen onveranderlijk. Wat scheeld ons Tertulliaan, die alsoo wel als *Origenes* sijns grove misslagen gehad heeft/ die men ten onregt op de naam van de kerk haars tijd te boek set? wat schelen ons meer andere ongehoorder uytdruckingen? ik sie daar nog al geen Heydense gevoelen in Christi Kerk aangenomen, veel minder voortgeset. Of't moest van den bewaar Engel zijn/ de een over dit/ de

c §. 191.

* Quæst. 29. ad Ant. Tom. 2.

* in Cap. 1. Zach.

d §. 198.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

de ander over dat land / stad / huys / mensch: dat sie ik al weer niet van Heydense Dæmoons afkomstig / maar van een misbatting der H. Schrift selfs / die volmondig van het omlegeren der Engelen spreekt / daar reeds een Heyrleger Gods den Jakob ontmoetende[e] / Elisa omschanste[f] / daar David meer als eens van singt[g] / en sommige vaders die onnoosele missag in begaan hebben / dat sy de omstandigheden van de verbloemde spreek-wijsen te nau betrokken / haar waarlijk vergeeffelijker / als dat den Doctor het geheel oogmerk gemist heeft / in de goede Engelen selfs dupten alle bewind te boenen / door de dray-kolken van sijn Philosophise hersens.

e Gen. 32: 1. 2.
f 2 Reg. 6: 17.
g Ps. 34: 8. 91: 11.

§. 45. Dat's nu dus verr effens. Mits doed sig nog wel de grootste swarigheyd op / als Justinus Martyr een verval der Engelen verdigt / *door verliefftheyd op de vrouwen*, en dat uyt die vermenginge de duyvelen, *Daimones*, gesproten zijn: soo ook Athenagoras * / en Sulpicius Severus. * Sy kond'er meer noemen / die hier thuys waren / Clemens Alexandrinus, Methodius, Tertullianus, Eusebius, Cyprianus, Lactantius &c. Maar dan waar quam die tastelijke doling? van de Heydenen, en haar Daimones? neen. Van de *Joden?* ja. Philo, en Josephus waren in die eygen gedagte. De Alexandrijnse Joden in het vertolken des Hebreeusen Bybels in de Griekse taal, hebben voor Godes *Sonen*, die voor den Sondvloed de dogteren der menschen aansagen, dat sy schoon waren *. *Engelen* Gods geset die heeft gelegenthey verschaft / dat dit ook in Latijnse oversettingen in-

Bysonder ontrend de Engelen verlieft op de vrouwen.

* §. 191.

* §. 216.

* Gen. 6: 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

insloop / en soo Griekse als Latijnse Vaders hier door wat botteliik misslepd zijn. Alle egter niet: gelijk Augustinus in sijn boek van de stad Gods †, en Cyrillus tegen Julianus hebben aangeteekend / dat dit maar in somige Afschriften der Lxx Oversetters gevonden wierd / en men lesen moest / Sonen Gods. Daar zijn dan weer Oudvaders / die met Theodoretus, Photius, Basilius Seleucienſis, Cyrillus, &c. daar tegen spraken / en de affetsels van Seth, gelijk het ook behoorde / door dese Sonen Gods verstonden / ja selfs was Chrysostomus hier al te vinnig in / hem dunkende / dat die van dit gevoelen der verliefde Engelen waren / Godslasterlijke dingen spraken. Dat gaat wat te ver / en de geleerde Heydegger [a] neemt dit seggen van dien Oudvader niet al te wel op / behandelende die doling met soo scheelen oog niet / als den Doctor gedaan heeft. Neemt het soo gy wild / 't is de kerk weer niet toe te rekenen / dat (al is 't al een goed gedeelte) haar Leeraars een kromme zijd-sprong maken / terwijl getrouwe voorstanders haar best doen / om de waarheyd te verdedigen / gelijk wel seker in dit voorval geschied is.

† Libr. 25. c. 23.

‡ Libr. 9.

[a] Hist. Patriarch: Exerc. xi.

En het uytwerpen, of besweeren der duyvelian.

§. 46. 't Is geen wonder dat den Doctor dus toznende aan het eerste Christendom, geen geloof en slaat aan dien gemeenen ophef / die de regtsinnige oudheyd gemaakt heeft / soo van het swijgen der duyvel-spraken, als uytwerpen der duyvelen. Dunkt hem van het eerste, dat de Satan nopt andwoord gaf door de Heydense Papen, of Waarsegsters, maar het een enkel bedrog van die doorslepene guyten was / waar komt dat dan van daan / dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

dat soo Heydense als Christene Schrijvers ons een parig melden / hoe jupst met de komste van de Christus nu alles sweeg? selfs nog eer het ligt des Euangeliums doorbrak? segt hy van het laatste, dat het maar een pdel opgeven geweest is / daar in't minste niet aan was / soo moet hy alle Oudvaders van die eerste tijden als Leugenaars groeten / die met opsetteliike valscheden / bedriegeliike streken / enkele poetsen de waarheyd des Euangeliums en Gods Kerk, die haar Pilaar, en vastigheyd is / hebben voortgeset / dat in der daad met geen bedrog te doen was / maar door menigerley tekenen, wonderen, kragten, God mede-getuygende. Ik soude hier wel de eenparige getuygenissen der Vaderen aanhalen / maar men doedse ongelijk / en sy zijn te kragtig / als men haar woorden te hoyt by een trekt. Mijn broeder Melch. Leydecker [a] heeft dat nu onlangs wijdloopig uytgevoerd / en de eere der oudheyd tegen Dr. Bekker hier in verdedigt. Maar ik geloof / dat die man dat alsoo min sal agten als het Paaps gebral van mirakulen, en duyvel-bannen, dog hy weet wel / hoe onse Godgeleerde alom haar bedrog / en onderscheyd van de eerste kerk aanwijsen / veel verschil zijnde / tusschen de toekomste van Christus, en sijn eerst tijden op het woord der waarheyd / en het openbaren des Antichrist in teekenen, wonderen, leugenen, en werkingen des Satans; die ja / Dr. Bekker mag'er mee spotten / dat men den duyvel met den Paus samenboegd [b] / in de Roomse leere vry wel sijn seggen heeft. De gaven der mirakulen, en uytwerpen der duyvelen,

[a] Dissertat. hist. Theol.

[b] §. 779.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

zyn met de Apostelen niet ten eersten gestoz-ven / maar allengskens opgehouden / dienende voor een tyd tot bekeeringe der Heydenen, en eere van het Christendom. Segtmen dat de Celsi, Porphyrii, Luciani, Juliani, dit wel souden gelooft hebben / als 't soo oogenschynlyk voorquam; ik andwoorde / waarom hebben de Overste der Joden in Christum niet gelooft / als die voor haar oogen soo veel kragten gedaan heeft? waarom bleven de Sadduceen soo dwaas om geesten te ontkennen / daar in haar dagen Iesus soo vele uytwierp? en Pharizeen dit toestaande / egter belasterden? geesten zyn onstenlyk / doen sy vremde gebaarten door besetene, men kan ligt na het oog oordeelen / dat het dulligheyd is / om dat'er niets beter na geschikt. Het oog werkt geen geloove / maar de H. Geest, ook wel in die geene / die somtyds nopt met wonders gesien hebben / en daarom vereerd zyn met de Saligsprekinge Christi, Ioh. 20: 29.

Wy staan den Doctor toe dat het Pausdom te vet uytgespat is.

§. 47. Maar heeft den Doctor dan rontom misgetast / ja / over al daar in / waar heen hem syn Philosophise vooroordeelen van syn werkeloose Engelen, en weggebannen duyvel ter zyden verboerd hebben; egter heeft hy het niet qualyk voor / als hy in het *Pausdom* den inboer aantoond / van soo veel bygeloof, Engelen-dienst, vagevyer, inbeeldingen der Daimonia. Dat volk niet te vreden met het geen de H. Schrift van het bedryf der goede en quade Engelen ter neersteld / heeft wondere versinningen gemaakt / van haar verschepdene Engelen-soorten, ordens, plaatsen, verschijningen, ook der Zielen, met dup-

§ 247.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

duyſenden ſpook-vertellingen, toover-praat-jes, Hex-preuven: weggeruht door enkel bygeloof / ook wel door volſlegen Leugens. Was'er een Klooſter te ſtigten / een Kapel te bouwen / geld gebrek / dan was deſe of gene Apoſtel verſchenen / een Heylig geſien / een Viſioen vertoond / een ſtemme gehoord / daar maakte-men een legende van / men bewaarde / men vertelde / men geloofde dat / 't gaf agting voor het nieuwe geſtigt, ſelfs als 't al oud wierd. Was'er een Ziel-mis gebrek / dan had men die Ziel des overledenen daar ſien waren / hier hooren ſugten / dan was ſy in 't verſchiet voor by deſe of gene Monnik weer heen geſnapt / ſy had nergens ruſte / de pijning-duyvel ſat'er agter / en joegſe door lugt en wind / door water en vyer. Warend'er valſche reliquien onder Doods-beenderen der heyligen in 't Choor, of op den Altaar geſet / men ſiet'er of 't monnikken waren de kerk uptwandelen. Wat heeft onſe Lievevrou al figuren aangeregt / vertooningen gedaan / met goede Catholijken taal-geboerd / in deſe en gene ſtad na haar kerk gewandeld / wonderen gedaan? St. Pieter heeft met geen ruſt aan ſyn Hemel-Poort konnen ſtaan; St. Paulus heeft ook al meer als eens hier op aarden komen wandelen. Was'er een guyt te beheeren / men wiſt hem niet beter als met den duyvel agter aan te ſitten / die ſou hem daar plukken / hier ſcheuren / dan by 't hayr ſleepen / al ſoude men de biegt-les daar door geſag geven. Duyft men niet wel ten Hemel tot God gaan / men moet eerſt ſyn vrienden mee hebben / de Engelen groeten op haar vertrouwen /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

den bewaar-Engel aanroepen. Dit zijn maar kleene staaltjes van de leeringe der duyvelen in dat Schepsel dienstig Romen. Wilt gy'er meer/ siet de legenden van Franciscus, de Jaarboeken van Baronius, dien by-korf van Aldegonde, den Roomsen Uylenspiegel.

Maar daar hebben wy ons in de Reformatie afgesuyverd.

§. 48. Den Doctor heeft'et dan al weer wel voor/ mitsdien de Protestanten geen vagevuur gelooven, nog aanroepinge van Engelen of verstorvene Heyligen goed vinden, soo en konnense altoos in dien deele, dat daar op siet, of daar uyt ontstaat, in't gevoelen van de verschijningen en werkingen der geesten met de Roomsgesinden niet eenig zijn. Als mede/ dat men vry groot onderscheyd vind tusschen luyden van letteren, en't gemeen volk. Maar wat by de een of d'andere gesegt word/ en han hem niet aanstaan/ daarom en haald hy harer beyder gevoelen niet de grootste liefde niet op: sparende egter schaamtens halve te noemen onse Nederlandse Confessie, Heydelbergse Catechismus, formulieren van gebeden, en eenigheyd. De eerste sal ik ophalen/ soo als sy in de handelingen van het Nationale Synode van Dordregt op den 30 April 1619. in de 146 Sessie is overlesen, geapprobeerd, en daar in geschreven. Sy vind daar in het midden van den twaalfden Artijkel, Hy heeft ook de Engelen goed geschapen, om sijne send-boden te zijn, en sijne uytverkorenen te dienen: van welke *sommige* van die uytnementheyd, in de welcke haar God geschapen hadde, in't eeuwig verderf *vervallen*, en de andere zijn door de genade Gods, in haren eersten staat volherdig, ende

§. 294.

Nederlandse Confessie.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ende ſtaande gebleven. De *duyvelen*, en de *booſe* geeſten zijn alſoo verdorven, dat ſy vyanden Gods en alles goeds zijn: na alle haar vermogen, als *moordenaars loerende* op de kerke, ende een yeder lidmaat van dien, om alles te verderven, ende te verwoeſten door haar bedriegeryen, ende zijn daarom door haar eygen boosheyd veroordeeld tot de eeuwige verdoemeniſſe, dagelijks verwagtende haare ſchrikkelijke pijningen. Soo verwerpen en verſoeyen wy dan hier over de dwalinge der *Sadduceen*, welke loochenen, dat'er geeſten, ende Engelen zijn; ende ook de dwalinge der *Manicheen*, die ſeggen, dat de duyvelen haren oorſprong uyt haar ſelven hebben, zijnde uyt haar eygen nature quaad, ſonder dat ſy verdorven zijn geworden. Dit een haal ik voor al op; ik ſie hier de Dordſe Vaders, die in die ſtad uyt andere landen ſoo plegtelijk met onſe Nederlandſe Godsgeleerde vergaderd waren / niet verbloemd / maar regt uyt ſpreken / (of het te voren geſproke ſonder bewimpeling approberen) en verwerpen de dwalinge der Manicheen die den Doctor ons te laſt lepd / en wy reeds §. 18. tegenſpraken. Maar ook de doling der Sadduceen, daar den Doctor mee over een komt / jupſt niet in te ontkennen / dat'er Engelen zijn / maar in die uyt te ſluyten buyten alle bedryf / al zijn ſy met den verbannen duyvel niet vaſt-gebetend.

Hoewel ons niet geluſten kon 't al over boord te ſetten wat men van geeſten geſegt heeft.

§. 49. Den Leſer wete / dat deſe onſe *Confeſſie* van ouder maakſel is / als doe de Staten van den Lande die door het gemelde Synode hebben doen overſien. Sy is met die van de France kerken gemeen / en in de voorgaande eeu reeds aan den Koning van Spangien

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

overgegeven / doe het noodig was ons af schey̆d van Roomen als wettig te verdedigen / en de regtsinnige leer van alle ketterblaam te suyveren. De ondragelijke gewetens-dwang dede de menschen na vryheyd omsien; niets warend'er die tot haar ongeluk blak over sloegen tot een volslagene ongebondenheyd: het krielde van vrygeesten, springende buyten alle banden. De maklker Calvyn a heeft tegen dat slag van menschen slaags geweest / die van Engelen niet anders en maakten / als *eygen-ingevingen*, en dat duyvelen de goddelooze verleyders, of de boosheyd in den mensch, dat ten lesten op *inbeeldingen* uytquam / hy merkte aan / dat de Schrift daar soodanige boose geesten verstond / die ons *geduurig bestrijden*, om ons in haar verderf mee over te slepen, *werkuygen* van Gods toorn, die sijn *wraak uytvoeren*, d'ongeloovige en weerspannige straffen, verblinden, en wondere dwinglandy oeffenen, om tot alle schennis aan te *porren*; dat de Schrift daar alom vol van was, en klaar genoeg, ten zy wijse verwerpen: dat sig des Satans list hier merkelijk in opdoed, om ons te bedriegen, en diets te maken, dat hy *nergens* is, op dat sig niemand van hem hoede: dat die soo schadelijke leere strekt om ellendige Zielen tot een roof den duyvel voor te werpen, inprekende, dat wy door *geen vyand* aangerand of bestreden worden, nu wy middelerwijl gelijk Schapen zijn onder de Wolven, of gelijkse de Schrift noemd, briesschende Leeuwen. Dat die menschen de Schrift omwringen in allegorien; en vremde sinnen, niet te vreden met desselfs eenvoudigheyd, met ydele en nietige sinspelingen in

a Calvin. Tract. Thol.

de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

de Lugt daar heen ſweven, op dat ſy voldeden haar ſotte en goddeloose begeerlijkheyd, of toonden ſcherpſinnig te zijn, en hoogdravende dingen na te ſpeuren. Heeft Dr. Bekker andere gronden / ſijn boek / en manier van doen heeft wel een goede ſweem na het voorverhaalde. Maar dat roere ik nu niet aan / ik toon maar hoe noodig onſe Reformateurs tegen de nieuwe Sadduceen gewaakt hebben. wil ik'er eens bydoen wat *David Ioris* [b] uyt die neſt gebroed voor ſtellingen uythraakte? de Engelen zijn geen onlighamelijke ſubſtantien, maar *denkingen, en bewegingen* des gemoeds: duyvelen zijn niet anders als weerſpartelingen van 't vleeſch tegen 't verſtand. Hy laſterde / dat de Chriſtenen den duyvel als een God eerden, die wilde hy uyt de wereld bannen, hy tarte hem uyt ſoo hy maar ſpoken kon, of yets vermogd, de eene menſch was den anderen een duyvel, dus draayde hy de Schrift geweldig om. Ik weet wel / dat den Doctor ſchermen ſal / wat raakt my dat? ik erken goede Engelen, en ſeg immers dat'er een duyvel en ſijn Engelen is. 't Is ſoo / maar niet te zijn ſcheeld niet veel als ſoo te zijn gelijkſe den Doctor beſchrijft / zijn ſy / dat zijn ſy voor haar ſelven / en ſy bedrijven niets: ſegt de Schrift, dat ſy wat doen, 't zijn maar bloemen, en ſpreekwijſen, die wat anders ſeggen als ſy luyden: dus komt hy in dit derde met de vrygeeſten, en David Ioriſten over een / in welker onbeſonne driften / ongeſoute woorden / oneerbiedige Schriftuurſchending onſe Reformateurs haar ganſch niet genoegen konden / en in onſe Confeſſie onder de naam van Sadduceen dat verwierpen

[b] Burman. Synopſ. Tom. 1. Libr. 1. 45. §. 10.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

en verfoeyden, gelijk daar eben getoond is.

Gelóvende het geen de kerk 't allen tijden gelooft heeft.

§. 50. Wat quaad honden sy / terwijl sy niet nieus en versonnen / maar het gene de regtsinnige kerk *'t allen tijden* hier van geloost heeft? niet alleen ten dage / dat de Propheten, de Heere Christus, de Apostelen geleeft hebben / gelijk wy voor heen toonden / maar sederd soo veel eeuwen herwaarts tot nu toe. Is dat dan bedenkelijk / indien door soo een gevoelen Gods alleen-heerschappy benomen / sijne deugden te hoft gedaan / Jesu mirakulen geschonden / een duyvel-altaar opgerigt is / dat'er de opperste wijsheyd niet door gesorgd sou hebben / om sijn diergebogte schaar t'eeniger tijd te ontheffen op de een of d'ander wijs van die door-oordeelen / misberstanden / sotte inbeeldingen? quam die Heyland om de werken des duyvels te verbreken / en sal hy toelaten / dat men onder sijn Schapen soo veel groote dingen van die Wolf segd / die niet eens weten en sou wiese zijn / selfs of s'er zijn? daar zijn nu en dan misslagen in de kerk ingeslopen / maar daar volgde wel weer een suyvering op. Selden waren sy soo algemeen aangenomen / of daar bleef een saad over / dat de getrouwigheden bewaarde / en Salems steunsel was. Wie is'er / die sig opt tegen de leere der goede en quade Engelen, en haar bedrijf onder de kinderen der menschen hebben aangekant / als de een of d'ander Sadduceer, vrygeest, ongodist. Tapst komt'er nu een Dr. Bekker te voorschijn met een sleep: die hebben 't gevonden / sy zijn't / met haar sal de wijsheyd sterven!

§. 51. Sterke geesten! magtig om tegen het

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

het algemeene kerk geloof, maar ook tegen de drift stroom van *aller volkeren* gevoelens op te zeylen! wat ketter nam'er opt upt de herk sijn affscheyd die niet en behield het gevoelen der goede en quade Engelen? de *Socinianen* soo omstootende de Godheyd en voldoeninge Christi, de H. Dryeenigheyd, en andere Christenwaarheden/ zijn hier egter soo vast aangehegt gebleven/ dat sy met Smalcius Ongodisten noemden/ die duyvelen ontkenden/ en met Crellius haar beriepen op de getuygenis der oude, duyvel spraken, swarte konsten, en verder bedrijf, om te bewijsen dat sy'er zijn. Hoog soo magtig als Smalcius haar beschreef om menschen te verleyden/ soo listig om haar te schaden/ soo noch duysendmaal magtiger erkende hy Christus, om het geweld des Satans te bedwingen, te breydelen, te stieren tot voordeel van sijn gunstelingen/ en verderf des geweldenaars. Dat teekene ik aan/ om dat soo een Socinian den duyvel ketend aan de wil en beleyd van een/ dien hy maar een bloot mensch gelooft te zijn dat als wy hem met vaster grond aan de voorsienigheyd der Oppersten Gods onderworpen agten/ wy de alleenheerschappy van die Hemelse Majesteyt in het minste niet te kort doen. Voorts gaan wy verder by de volkeren in *alle* werelds-hoeken/ daar sullen wy wel ontmoeten veel bygeloof/ en malle vertellingen van de geesten, maar egter de grond van dit gevoelen/ dat 'er goede en quade zijn/ en se bedrijf hebben/ sal ons over al voorkomen: het welck soo algemeen niet zijn en soude/ 't en ware daar pet aan was. Even gelijk dat by alle volkeren

En in den grond by alle volkeren word toegestaan.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

heren van 't staat / dat'er een God is / en die over al uytgestrekte toestemminge onder andere bewijsen voor die sekere waarheyd word opgemerkt / soo en kan ik geen reden sien / waarom by alle menschen, uytgenomen wel een onverlaat / dit gevoelen der Engelen soo diep soude ingeprent staan / indien niet hier en daar eenige *werkingen* der selver waren nagespeurt / ik sta toe / dat men malkanderen hier wel wat spreukjes van tooveren, en spoken verteld heeft / maar dat daarom van 't geheel niet met al soude waar zijn / om dat aan een goed gedeelte billijk getwijffeld word / sal ik nimmer toestaan.

Soo dat den Doctor met al sijn ophef niet veel uytgewrogt heeft.

§. 52. Ik en sie dan niet / dat den Doctor met al sijn bravades wonder veel uytgewrogt heeft / als groote opschuddingen soo in, als buyten de regtsinnige kerk / waar in hy soo een waardige Naam, en ampt ontfangen had: en nog sal hy sig inbeelden met *Elias* gemeen te staan in de eere des toenaams / *beroerder Israëls*, (gelijk hy in Synodo sig op die Propheet in sijn spotten beriep) terwijl hem sijn Philosophise geest-bevatting, of het yver voor God was / al dinniger doorbrand heeft / als dien Propheet de billijke sugt voor de Mosaise wet / soo droevig geschonden in dien afgrijselijken baals-dienst. Wits sal hy sig wel laten voorstaan alleen te zijn overgelaten, terwijl hem een *sibille-spraak* van *Doctor Ant. van Dalen* sal toeroepen / ik bend'er nog met Paling, Pols, Schuyt, Orchard, en een rest van andere onse mededoenders, gebroed uyt de kuyt des Leviathans van Hobbes. Ook geven wy alle geleerde in bedenkinge / of Dr. Bekker wel pets in dat boek van de

betoo-

betooverde wereld heeft aangebragt / dat niet van andere is voortgebragd / of 't moeſt de een of d'andere dzap aan een Schriftuur-plaats zijn / met een ſtoute ſtijl / die hier en daar dzp wat na profaneren gelijkt: ſoo dat die man dog niet en ſal noodig hebben te hermen / dat hy alleen is / het geen ik hem niet en misgun / en gaarn beken geen eer te ſtellen / om met hem hier in mee te doen. Mits heeft hy aan een ſpotter / en ongodiſt een mope weg gewesen / is 't dan jupſt niet om geeſten behalven onſe Zielen te onkennen / ten minſten ſal het zijn / om op die eygen wijs voor vraag-al te ſpelen / en met te dzyer voet 't al op ſchroeven te ſtellen; want dat is wel seker / dat eene dwaas, die in ſijn hert ſegt daar en is geen God / meer ſal dragen / als hem ſeven wijſen tot overtuginge ſullen komen andwoorden. Hoe ſal men 't dan maken als wijſe ſelfs vragen voortbzengen die dwaas en ſonder leeringe zijn? niet anders als dte / volgens Pauli leſſe / verwerpen. Dunkt het den Doctor nu wijſer te zijn als voor heen / beſtaat dat in ſoo veel twiſt-vragen, en word hy voorts alle daag hoe ouder / hoe wijſer / wat ſullen d'er nog ſchoonder dragen na deſen voor den dag komen?

§. 53. Nu ſchepd ik 'er glad af. Kan men meer hier af ſeggen / dat behoefde niet / om dat ik voor een ander ook wat over laat. Heb ik de een of d'andere verkeerde uytleg van een Schriftuur plaats ſtil-ſwijgens overgeſtapt / ik liet de grond des bedrogs niet ongemoept voorgaan. 't Gebou heb ik daar heen geſmeten / die maar van eenige ver- Beſluyt.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

verdieping is han het verder van een splinteren. Ik heb des duyvels altaar niet weer opgerigt / dien de Doctor sig inbeelde te hebben omgeworpen / doe hy daar en tegen een gordijn d'er voorschoof / agter welke die briesschende Leeu sig te bedekter wegschuyld. 'k En ontkeende dat verdoemde Schepsel in het minste niet / als ik dagt / dat hem God wat bot gaf. 'k En wijsde sijn Rijk niet te hoog op / doe ik maar voor een tijd sijn toorn beschreef als een sotte raserny tegen Jesu Schaapkens / en het werk der sonde in hem niet alleen voorsyzonderlijk / maar steeds van hem opgehitst / en werksaam in sijn Beeld-dragers aanmerkte. Ik heb hem tot geen God gemaakt / nog gedient / die Gods geslagen dyand is / en eysch soo wel voor my den naam van Monotheist, als den Doctor hoewel ik jupst daar niet veel mee op heb / dat men van my een Beeldeken maak / al of ik wonder wat groots was. Ik heb den duyvel niet uytgetart / terwijl dat te vermetel is / egter ontsie ik nog spook / nog getoover / niet om dat'er geen wesen en han / maar om dat de name Gods mijn sterkte, en eeuwige toevlugt is. Dat ik hier geschreven heb sal ik niet schamen als 't pas geeft mijn toebetroude gemeente in te boesemen / want dat by my vast staat / niet om dat ik de belijdenis van de Nederlandse kerken, met de formulieren harer eenigheyd om welstaans wil en oordens-halve onderschreef / maar om dat het na waarheyd uyt Gods woord dus by my leyd / 't is my vergeten / wat sy my in mijn kindsheyd van den bullebak verteld hebben / bewust evenwel in later jaren / hoe mijn

mijn Ouders van dergelijke kinder-leyding alſoo vremd waren als den Doctor ontrend de ſijne, en ik by de mijne. Ik leerde nopt Heydens boek in de School om haar inhoud/ maar cierlijke taal. Ik geloofde mijn Academiſe Opper-meeſters/ niet om dat die op haar ſtoelen ſaten/ maar ſy het my bewesen. Nu ik dus ver dit al overwesſen ben/ ſoo ſtel ik geen eer om eygen-wijs, te heurig/ en't eygenſinnig te zijn. 'k En ſchuuw niet met de Algemeene kerk's eens te weſen/ om dat het quanſups te gemeen is. 'k En verſta my ganſch niet op hexen/ of tooveren/ geloovende niet al wat men daar van ſeyd/ verwerpende niet al wat de Schrijvers daar van hebben geboekt. Ik geloof'er dat af/ dat Gods woord my wel dupdelijk daar van nalaat/ niet denkende/ dat de H. Schrijvers net bedriegelijks ſullen voorſtellen. Heeft de Doctor de vryheyd gehad/ van ſijn gevoelen wereld-rugtig te maken/ ik had deſelve/ om het mijne daar tegen te ſtellen; dat hy van ſijn opgevatte vooroordeelen daar door ſal ontſlingerd zijn laat ik my niet voorſtaan/ als die ſig dunken laat/ te voren/ en nu niet/ daar in te zijn beneſteld geweeſt. Sald'er den onzijdigen Leſer wat voordeel van konnen maken/ dat gunne ik hem/ en bedinge aan God de Eere.

NA-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

NA-REDEN

Van de Rampen der GEREFORMEERDE KERK.

§. 1.

Dese stof schijnt niet aangenaam: egter nuttig.

DEze stof schijnt wel geen aangename stof, dat wy in het verhaal van de *Rampen* der Gereformeerde Kerk ons hier inlaten / 't zy dat wy die aanmerken / als slagen van buyten, 't zy als inwendige qualen, die uyt hare eygen boesem opswellen. Want behalven dat soo een behandeling eer een treurspel als blijdschap verbeeld / soo dat men met Jeremias, gebroken van wegen de breuke der dogter mijnes volks, in 't swart ga[a], en sugte / Och of mijn hooft water ware, en mijn ooge een sprink-ader van tranen! soo will men alsoo weptig als 't oude Israël erhennen / dat het verderf uyt ons is: waar van daan dat mannen van bestraffinge, daar toe gedwubt door de praam hares geweten/haast als mannen van twist, en krakkeel den ganssche lande [c] in 't oog loopen. 't Is waar/ indien wy dit met geen ander oogmerk souden doen / als om op te krabben de wonden van onse soo lieve moeder, aan welcker schoot wy geboorte, en wedergeboorte hebben dank te weten / soo souden wy van geen beter aart zijn / als dien verbloekten Cham, die de naaktheyt sijnes dronken vaders aan sijn broeders vertelde [d]: neen / dan gingen wy liever met de aangesigten agterwaarts, gelijk de

a Ier. 8: 21.

b Ier. 9: 1.

c Ier. 15: 16.

d Gen. 9: 22.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

le gesegende Sem en Japhet, met een kleed
ver liefde / om dat te spreyden over sulke
ngevallen. Maar terwijl dat de Heere der
Heyrscharen tot geween [c], en rouklage geroe-
yen heeft / voor soo veel voordeelen / soo mag
er wel eens met onse *moeder gewist* [f], en aan
nsen Hemel-Vader gevraagt worden / doed
ny weten, waar over *gy met my twistet* [g]? dit is
le eerste stemm' niet / die upt de kele roept [h],
het eerste Schrift niet / dat hier over aan het
igt komt / terwijl de sienders beschaamt wor-
yen / en al te samen de bovenste lippen bewim-
pelen, om dat'er nog geen andwoord Gods
p alle onse sugtingen weerkeert. Dit is
nog voor ons als een dal van Achor, tot een
leure der hope [k] in onse nooden overig / dat
er nog Michâs gevonden worden / vol van
kragt van de geest des Heeren, vol van gerig-
e, en dapperheyd. [l] Voor sulke Boanerges,
n donder-Sonen [m], staat de aanbiddelijke
Heyland nog / en klopt aan ons lauwe Lao-
licea [n], niet sonder oogen-salve tot ondekking
ver oogen ontrent onse naaktheyd / soo dat
wy mogen vragen / is'er geen balsem in Gile-
ad? is geen Heelmeester aldaar [o]? is dan de
Heere niet te Zion? is haar koning niet by haar
waarom is dan de gesondheyd der dogter mijnes
volks niet genesen [o]?

c Iesa. 22 12.
f Hos. 2: 1.
g Iob 10: 2.
h Iesa. 58: 1.
i Mich. 3: 7.
k Hos. 2: 14.
l Mich. 3: 8.
m Marc. 3: 17.
n Ap. 3: 20.
o Ier. 8: 19. ult.

§. 2. 't Soude een ydele inbeelding zijn / indien wy een kerk op aarden *sonder* eenige Rampen ons voorstelden. 't Is wel soo / dat in de een of d'ander tijd wy wat onderscheyd hier van bespeurt word / soo dat het niet altijd te pas en komt te weenen [a], in Bo-chim harpen te hangen aan de wilgen [b], tranen te wirken upt een drieling [c], daar volgt wel eens

De Kerk hier op aarden is sonder dit, lot niet.

a Iud. 2: 5.
b Ps. 137: 2.
c Ps. 80: 6.

eens een beker der verloſſinge[d], varren de lippen[e], water ſcheppen met vreugde. [f] Even wel is den ſtaat deſer *ſtrijdende* menigte i haar Voorhemel op ber na van dat gelui nopt / als haar ſegen-pralende broederen daa boven in den Hemel. Hier blijft een gemeng de ſchaapskoy, daar de bocken eerſt afgaa op den avond der wereld / den dag van Chri ſti weerkomſt[g] / en daar van het geen won der en is / dat Schapen aan die Bokken-ſtan eenige na-geur / en beſmetting / en aan haar ſtooten eenige bezeering alhier gevoelen Welke aanmerking onſe behandeling in ons verhaal niet noodelooſer / maar des te noo diger maakt / op dat wy het kaf mogten on derkennen van koorn, de goede viſſchen van de quade, het goede kruyd van het onkruyd op den dorſch vloer, visnet, en akker deſer wereld / ten eynde / ſo 't dat wy dit ebenwe moeten laten opwaſſen tot den Oogſt, wy onſe Ziele als een bupt uyt het verderf mog ten wegſlepen; tot inkeer over de plage van ons hert, en de beſmettingen deſer Een komen; te herſtellen / dat ongeſchikt is en te verſterken het overige dat ſterven ſou de.

d Pſ. 116: 13.
e Hoſ. 14: 3.
f Ieſ. 12: 3.
g Matth. 25: 32.

§. 3. Soo haaſt en klimmen wy niet op tot de eerſte uytgang van onſe kerk / of daar vinden wy haar rampen. Die Hemel-ſtem, gaat uyt Babel mijn volk[a], Huy, Huy vlie det dog uyt den Noorden-lande[b], was ſoo haaſt niet gehoorſaamt / door onſe wettige afſcheyd / die wy van onſe Harde, Afgodi ſe, en onreyne ſtiefmoeder namen of wy ſleepten mee onſe daar geleerde Zeden, ende en konden nog niet vergeten ons volk, en on-

Haar on-heyl ſederd haar af-ſcheyd van Romen.
a Ap. 18: 4.
b Zach. 2: 6.

ſes

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

ſes Vaders huys. [c] Hadden wy een wanluſt in den afgod / ſoo dat wy ſelfs geen Teraphim [d] uyt Labans mede namen / Proteſteerden wy tegen de groothey̆d / rijkdom / ſtaat-ſugt van de Roomſe geeſtelijkheyd / geluſte ons niet langer het Jock der menſchen-laſten / wederſpraken wy het verderf der Zeden, wy hadden dat laatſte ſoo niet afgeleerd / of wy ſagen onſe kerk in de eerſte ſaken wel Gereformeerd, maar ontrent het laatſte door ſoo veel ſonden Gedeformeerd. Niet alle / die mee uytgingen / hadden het ſelfde oogmerk: God had wel de ſijne / die over de grouwelen ſugteden [e] / maar ook daar ging een menigte mee / die ſugteden / om dat ſy ſagen ſugten / die me liepen / om dat ſy ſagen loopen. En wat is ſederd die tijd meer als eene beſmettinge opgeborſtend dat verlaten van die noch eerſte liefde [f], de ondankbaarheyd over onſe verloſſinge [g] / het naleeren van ſoo veel ondeugde / het omſien na Sodom [h], het willen weerkeeren na Ægypten [i], de onedele vrugten van den wijngaard ſoo geplant / omtuynd / gemeſt [k] / zijn ſoo veel redenen / waarom God ſijn oordeel van ſijn huys dus lang begon / en ſijn kerk ſomtijds van plaats veranderd heeft. Als de Opperſte wijsheyd [m] ſijn Huys ſelfs boud / en op pilaren grontveſt, ſoo geluſt haar dat ſoo heerlijk te maken / dat men ſegge / dat'er een God aan gearbeyd heeft / ſoo lang ſalſe dat met meer als een beſem reynigen / tot ware Heyligheyd gewrogt werde / het gene ſijnen huyſe çierlijck is in lengte van dagen. [n] Doe Juda van Babel in haar land na de Lxx Jaren der gevangeniſſe te rug quam / om haar Stad, en

[c] Pſ. 45: 11.
[d] Gen. 31: 34.
[e] Ezech. 9: 4.
[f] Ap. 2: 5.
[g] Deut. 32: 6.
[h] Gen. 19: 26.
[i] Num. 14: 4.
[k] Iſ. 5: 1.
[l] 1 Petr. 4: 17.
[m] Prov. 9:
[n] Pſ. 93: ult.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Tempel te herbouwen / en niet genoeg gesuyvert van sonden verdere oordeelen op nieu verdienden / liet God niet na door Haggai, Zacharia, Maleachi, Ezra, Nehemia tot boete en Heyligheyd te vermanen; de agteloosheyd van dat volk was de oorsaak van soo veel Kampen / die haar onder de tweede Monarchie der Persen, de derde der Grieken, en de vierde der Romeynen ontmoet zijn. De Goddeloosheyd sat in het midden van haar Epha o, die immers haar niet en voegde / terwijl dat men die weer na den Lande *Sinears* p moeste verboeren / daar sy van daan quam / alwaar sy die geleerd hadden. Het volk van God verlost uyt het geestelijk Babel, soude daar nu haar beste belang in vinden / indien men de goddeloosheyd door Romen liet blijven / by de menschen der sonde, de Sone des verderfs / en tot ware betering des lebens quam / waar toe soo menigmaal de groote God geklopt heeft.

o Zach. 5: 6.

p Jes ult.

§. 4. En quam het alleen op zeden aan / maar eylaas! de Godsdienst, soo noodig van de Roomse bygeloovigheden / en misslagen gesuyvert / hersteld na de waarheyd des H. Woords / en eenvoudigheyd der Eerste Kerk word by vele maar voor een *fleur* en gewoonte gedreffend! dit scheeld nu ter tijd veel van die eerste liefde a, van die weldadigheyd onser Jeugt, der liefde onser ondertrouwe, doe wy den Heere eerst in de woestijne, in onbezaeyden Lande nawandelden b / in het grootste gevaar / selfs met verlangen na een martel-kroon / tot overgeven der Lighamen om verbrand c te worden. Wat was doe een honger na Gods woord / als onse

De Religie word by vele maar voor een fleur gehouden.

a Ap. 2: 4.

b Ier. 2: 2.

c 1 Cor. 13: 3.

Zie-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Ziele ontledigt van den dzaf van Romen, de wet des Heeren oberdagt / nagt ende dag d, daar nu de voortreffelijkheden van Gods wet geagt zijn als wat vremds e? doe liep men na de lebendige wooꝛden / nu is men lauwer als die van *Laodicea*. Doe verlangde men maar selfs na een stamelen / en de geringste klanck van een Leeraar / daar men de beste gaben nu veragt / immers selden als met een kittelagtig ooꝛ na lupsterd. Geen wonder / dat den openbaren Godsdienst sonder veel bzanden van ons herte maar een sleur bp vele is / daar onse huysen sonder aanlepdinge derwaards veelsins ongestigt blijven?

d Ps. 1: 2.

e Hos. 8: 12.

§. 5. Van waar komt dog dit meeste onhepl anders van daan / als dat de vryheyd wooꝛd verandert in *ongebondenheyd*? wat heeft Romen al jochen op de halsen der menschen / en ingbeelde banden waar dooꝛ sp haar slaven onder haar blindelings gehetend houd? hare Pausen zijn Stadhouders Gods op aarden / sijn nabolgers van St. Pieter den Hemelslupter / hebben magt om te binden en te ontbinden op aarden / konnen niet dwalen, moeten gehoorsaamt zijn op bedzepginge van de ongenade Gods / en sijnes Apostels Petri, en Pauli: men moet ter Misse, ter biegte, ter bedevaart gaan / dooꝛ soo vele boedwerken eerst tot aflaten geraken / en selfs na de dood dooꝛ de Ziele in het vagevyer sozgen: die sig bupten de Roomse Kerk begeeft / en van haar gehoorsaamhepd sig onslaat / is bupten de Salighepd &c. Gods stem riep ons hier upt / sijn geest gaf hier beter bescheet af / men onteerde de menschen die pdele booꝛwendsels /

Onse vryheyd verandert in ongebondenheyd.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

en dede haar sien / dat Christi Koninkrijck niet van de wereld was / door geen aardse Meesterschappen beheerscht wierd / aan Romen sig niet en bepaalde / daar geen Christendom soo seer als een Antichristendom op den Throon sat. Siet soo ontsloeg men de gewetens van de stricken der menschen-banden / en Prebikte / staat dan in de vryheyd met welke u Christus heeft vrygemaakt. a Dit gaf gelegenthepd aan vele om buyten alle banden te springen / om soodanigen God sig te verstinnen / als 't met een ongebonden leven best over een quam / en onder voorwendsel / dat men geen gewetens moet dwingen / upt te spatten in soo een manier van leven / die geen bestraffinge verdragen wil: vergetende / hoe de H. Schrift haar aan het gemoed openbaar maakt in meer als eene grond van Godvrugtighepd / en omsigtigen wandel / die in geen Roomse uptwendigheden / maar in geest en in waarheyd gelegen is.

a Gal. 5:1.

§. 6. Hier toe zijn geen grooter blaas-balgen upt de hel opgevuld / als de Libertinen, Atheisten, losse, en sterke geesten deser Eeu, hoewel ook de vorige met soodanige heplooze sielen bes wangerd was. Men behoeft geen wanschepsels upt Africa te onbieden / geen beesten met menschen aangesigten onder de wilde Satyr te soeken / geen ongodisten in de Schole der Heydenen te begroeten / terwijl onder de Gereformeerde wereld meer als eene losse geest sig opdoet / die dwars in het herte van de heylig Schrift / van de waarhepd / van de Godhepd / steeckt. Men schrijft dan wel boeken sonder naam / vol heplooze gevoelens / ja selfs

Waar toe de Atheisten niet wevuig haar rol spelen.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

selfs zijnd'er die haar naam niet en schamen voor af te setten / pronkende met die eer / als sterk van geest, vol van moed / en beter verligt te zijn als het gemeene volcksken / dat men soo wat met voorwendsel van Godsdienst inteugeld / om haar te beter te regeren. En 't ware wenig / dat het daar nog by bleef / maar die dus erger als de duivel zijn / want die van geen Atheist wesen / laten niet na haar lastee-tong hier en daar tot ondermijning van de Religie te roeren / en wel meest in het heymelijk / om dat sy nog niet gaarn soo Profaan willen schijnen / immers na strengen eysch der wetten voor geen Rigter van de wereld souden gestraft worden: Middelerwijl die in den Hemel woond hem niet en sal laten bespotten.

§. 7. 'T is dan geen *Italien* alleen / daar dit gedrogte der gebleesde duivels thuys hoord / geen ligte Francen, die van haar nabuuren dit geerft hebben / gave God / dat Engeland, en selfs *Nederland*, niet jammerlijk vergeven was voor dat goddeloose Drakeospog. Dat *Engeland* soo rijk van menschen / maar soo vol van verwerringen / quakerpen / vygeesten / wet bestrijders / sinneloose / en phantastijcke dweepers. 't Is ongelooffelijk / wat *Georg. Hornius* van dat gespuys in sijn *Kerck-Histor.* verhaald / en evenwel na te sien / wat ongodtistische schriften *Thomas Hobbes* uyt gaf / uytdruckende een gansch nieuwe Theologie, gesmeed uyt een hert dat geen vreese van eenig God / geen ontsag voor de Hemelsche Majesteyt opt gehad heeft. Hy begrijpt den mensch van naturen wet-vry, nergens toe gehouden / dan om sig selfs te

Byzonder de Hobbesianen in Engeland.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

beschermen, en sijn handelingen te rigten/ na de wil en kragt des genen / die sig heeft weten meester te maken. De Saden van Religie zijn by hem maar upt pdele vreese van onsienlijke geesten, onkunde van tweede oorsaken, malse eere van het geen waar voor men vreest / en gedagten / dat toevallen zijn goddelijke bestieringen. Belagt hy die gronden/ hy verbeeld sig een Lighamelijken God, waar van Moses wel de eerste Persoon / Christus de tweede was / en de H. Geest de derde verbeelde. Geboden der H. Schrift zijn by hem maar raadgevingen. De Kerkendienaars, en dienst stelt hy onmiddelijk af te hangen van de wereldse magten. Hy erkent geen boven natuurlijke genade des geloofs / geen hooger als de burger-wet, geen sekere kenniſſe van een leven na dit leven / en voor de opstandinge geen wesen, geen werkinge van de afgeschepden Ziel. Regeerde God op een Politijke wijse in Israël, Christus heeft in het Christen-borgerschap ook soo geregeert / en sal op aarden daar na ook komen regeren in het toekomende leven / in een aards Jerusalem dat de vreugde der regtveerdige zijn sal/ en waar van uptgesloten te worden / en te sterven / de straffe is der Godlooſe. Hy ontkent Engelen, en Geesten. Het N. Test. begint eerst by hem met de Christen-wetten van Constantijn de Groot &c. Alle dese / en diergelijke stoffen / die zijn Leviathan, en andere boeken verbullen / zijn seer greetig van veele aangenomen / die of voor regeerluſt tot het hoogste trap van eere sogten op te klimmen / of in haar hert seyden / daar en is geen God, geen opstandinge, geen oordeel, geen toekomende Eeuwe. §. 8.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

§. 8. Ach dat ons Nederlandse Aarde sulke wanschepsels draagt / en de Sonne ook onlangs beschenen heeft dien niet *Benedictus*, maar nu *Maledictus*, *Spinosa*, een afvallige Jood, en wel eer een geslagen God-verloochenaar. Ik seg / wel eer, nadien God hem voor sijn Throon gedaagt heeft / en hy te laat onder de duyvelen / en met de duyvelen *nu* erkent / dat 'er een God is, die hy voor sijn dood soo godloos versaakt heeft. Konstig / want een deugd in een vyand te prijsen is in allerley gesigt-glasen te slijpen / maar nog konstiger mag ik sijn ondeugd seggen / om *toover-glasen* voor de oogen der Ziel op te poetsen / in sijn *Theologico-Politisch* Tractaat, en werken na sijn dood. Was hy een leerling van *Renatus Cartesius*, en wierp hy alle voorvoordeelen van sig / week hy hier in te ver van sijn meester / dat hy het Christen-geloof een ligtgeloovigheyd agte / en een vryheyd van Philosopheren in plaats stelde / om na elk sijn sin te mogen gevoelen / en leeren van religie. Propheten, dunkt hem / zijn bedrogen geweest / en de leydinge Israëls door de Politijke streken van Moses geschied; dat men mirakulen geloofde / was een onkunde der gene / die van natuur-loop onbewust zijn / en bedrog niet en sagen der gene / diese deden. Hy bestrijd soo wel de waarheyd van de H. Schrift / als desselfs oudheyd / niet samengesteld van die Schrijvers / die op het voorhooft van elk boek genoemt staan / maar eerst na de Babylonise gevangenisse uytgedagt. Hy erkend geen God, als het samengestelt van het Lighamelijke Al, geen Goddelijke besluyten als de natuur-

En Spinosisten in Nederland.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

wetten, elk mensch is by hem een gedeelte van de Godheyd / en sig selfs een God. Hy weet van geen ander oorsprong der saken / als de natuur, geen geest Gods als de menschelijke reden / geen goederen / als in dit leven / geen natuur-wet / als 't geen yemand / die Meester is geworden / gelast / en soo een Godsdienst mag instellen als 't hem gelust / die hy voor het gemeen te regeren best oordeelt; dog dat het elk een by staat / al is hy een onderdaan / van religie voor / en tegen te spreken na eygen welgevallen / al was 't nog soo Godslasterlijk / sonder te konnen van eenige Overigheyd in soo een gedal met regt bedwongen worden.

Die in veel groote geen kleyne ingang hebben.

§. 9. Of dan schoon de Placcaten van den Landen sulke godloose boeken verbieden / het loopt tegen het oogmerk der verbieders aan dat sy dan te hooger in prijs rijsen / te nieusgieriger doorsnuffelt / en tot in de Cabinetten der groote selfs in gelaten worden. 't En is geen nieuwe sake / dat de Rijkste van de wereld aan de secten der Sadduceen, die seyden / dat'er geen Engel, geen geest, geen opstandinge is / geheuld / en gesegd hebben op hare elpenbeenen bedstede / eet maar / drinkt, weest vrolijk / mijn Ziele, gy hebd vele goederen weggelegt voor vele Jaren; maar dit en veroorsaakt voor de Kerk geen kleene ramp / terwijl die van haar beste Zuylen / en alderstijfste pilaren konden zijn tot hare beschermínge / haar ondermijnen / bespotten / en als slangen haren boesem doorknagen. Te minder raad is hier tegen / om dat de Overigheyd van het verborgene niet en kan oordeelen / nog Atheisten straffen / als

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

als die bewesen worden soodanige te zijn/ terwijl sulke goddeloose helsche gedzagten haar niet seer openbaren/ daar sy in de klem souden geraken/ verbergende hare gevoelens/ hoewel sy door haar ongebonden leben/ verlaten van den openbaren Godsdienst/ en spotternpen nu en dan haren geest uptlaten.

't Gemeene volk selfs Atheistisch.

§. 10. Of ik hier dit onhepl in de Rijkste beschou/ ik en mag vele van het gemeene volk in haar diepe onkunde van Gods gehepmen/ en ongebonden leven niet vzp spzeken van een Atheistischen wandel. Weten sy van sulke boeken niet/ vergrouwelen sy die gene/ die de gronden van alle Godsdienst om der werpen/ sy leven veelsins of'er geen God/ geen alsiende oog/ geen loon voor het goede/ geen straffe op het quaad te volgen stond. In *Athenen* vond Paulus eens een Altaar/ met dit Opschrift/ *Den onbekenden God* [a]; en merkte dat volk egter Godsdienstiger als andere aan: onsen Altaar is met dit opschrift/ *Den bekenden God*; Hy is in ons Iuda bekend [b], sijn Naam in Israël en Salem groot, en wy moeten tot schande van soo veel Naam-belijders rond upt bekennen/ dat geen volk soo wepnig met Godsdienst op heeft als sy. Dat de God deser Eeuwe [c] heersche over die buyten de kerk zijn/ moet hy ook Galaters [d] betoogen/ en Corinthers [e] aftrecken van de eenvoudigheyd, die in Christo Iesu is: indien de verligtinge des Euangeliums maar eens neerstraalde op het oog van den aanschouwer/ dat hy regt overtupgd ware/ dat'er een God/een Rigter/een wet/een toekomen-

a Act 17: 23.

b Ps. 76:2.

c 2 Cor. 4: 4.

d Gal. 3:1.

e 2 Cor. 11. 3.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

de eeuwe was / geen oog van een Vader soude sijn kind / geen gesigt van een Heer soude sijn dienstknegt / geen tegenwoordigheyd van een Koning soude sijn onderdaan soo konnen in toom houden / als een gewe-ten / overtuygt / en sig steeds spiegelende in de Goddelijke oneyndigheyd / oppermagt / alomtegenwoordigheyd / almagtigheyd / regtveerdigheyd / waarheyd. Maar als Israël sijn maker vergeet[f], dagen sonder getal[g], en wandelt na eygen goeddunken, wat is dat anders / als die verborgene ongodisterey / waar door hy spreekt / is 't niet met woorden / 't en minsten met daden / daar en is geen God in de Heere en siet niet, God Iacobs en merkt niet.[k] De Heere en doed geen goed, nog hy en doed geen quaad.[l]

f Hos. 8: 12.
g Ier. 2: 32.
h Ier. 23: 17.
i Ps. 14: 1. 10: 4.
k Ps. 74: 7.
l Zeph. 1: 12.

Rampen ons aangedaan van de kerk van Romen.

§. 11. Wanneer Israël de zeden van hare naburen naleerde / soo heeft God haar door dat selfde volk gestraft / welker schennis sy na deden. Wy zijnde uyt Romen gegaan / en niet vergeten hebbende onse daar geleerde quade manieren / en wetschending / hebben onse meeste Rampen, en onheylen aan de Roomse kerk dank te weten. 't Is wel soo / dat wy niet als vervolgingen aan die zijde te verwagten hebben / maar indien onse wegen den Heere behaagden / dat vyer soude soo niet inbranden / en veel eer de stokebranden selfs verslinden: nu in tegendeel het Gereformeerde hoopje als een veldhoen op de bergen gedreven word. Soud ik de oude smerten van de vorige Eeu weer op halen / als die Moeder der hoereryen haar sterkte / soo door de Koningen der aarde / als Concilium van Trenten, ophomst der Jesuiten, in-

invoer der Inquisitie, en schrikkelijke moordtonneelen? sal ik aantoonen hoe Bohemen, Hongarien, Yrland, Vrankrijk, in dese Eeu een worstel plaats was voor soo veel gedoode/ gevlugte/ gemartelde menschen? dat dede ik onlangs in mijn Kerkelijke Historie. Dit is alleen maar hier ter plaats te beschouwen/ dat die onse soo geslagene erf-vyanden te grooter ramp ons aandoen/ en de regtveerdige God het kirren van sijn gevlugte duyve soo niet en verhoord door een nader val van Babel, verlossinge van sijn kerk/ vervullinge sijner voorseggingen/ om de lauheyd/ ondankbaarheyd/ en 't verderf/ dat in onse eygen boesem is. Ik weet wel/ als die regte tijd in Gods raad bepaald sal gekomen zijn/ geen sonde den uytvoer sal konnen verhinderen/ alsoo min als het verderf der Joodse kerk de Messias in sijn komste niet en vertraegde/maar dat weet ik ook wel/ als de Heere sijn kerk verder verlossen/ en Romen meer doen dalen sal/ dat'er grooter bekeeringe sal bewrogt worden/ waar toe door soo veel oordeelen de weg gebaand word; hoorden wy maar de Roede, en wiese besteld heeft.

§. 12. 't Is niet vremd/ en wel te begrijpen/ dat de Roomse Bisschop met alle kragt weer onder sijn gebied dwinge/ die sijn gesag vertreden/ en sijn inkomsten niet weynig verminderd hebben; maar waar komt dat van daan/ dat die een belang hebben uyt Romen mede uytgingen/ van haar insgelijks vervolgd worden/ de handen niet samen en slaan tot gemeene voorstand van den anderen? ik kan het bedenken van een Sociniaan,

Ia selfs van die gene, die met ons tegen Romen strijden.

niaan, die soo slim als een Turk de dryeenigheyd, de Godheyd des Soons / en des H. Geests / de voldoeninge des middelaars, en de wesentlijke grondstukken van de waarheyd verloochend / en lasterlijk om verwerpt; sulke hulp-troepen behagen ons niet / alsoo min als soo veel dweepers, en weder-doopers, die of met het half van Socinus ploegen / of met bysondere gevoelens beswangert zijn / die ons in eeuwigheyd niet konnen gelusten. Wit evenwel is onder onse onheylen niet te vergeten / dat terwijl wy tegen de Roomse aanslagen te worstelen hebben / wy van de andere zijde ook moet op ons hoede wesen / om het bolwerk van onse vesting der waarheyd niet te laten innemen. Dat van soo veel te noodiger agting is / om dat wy een verdeelde menigte in den boesem onser kerk hebben wonen / die eer broeders zijn van Socinus, als van ons.

Bysonder van de Arminianen.

§. 13. Te weten / de ingewanden van onse Moeder zijn vaneen gerukt door die tweelingen in haren buyk / waar van den eenen als Jacob bleef by sijn opregtigheyd / den anderen Ros, als Esau sijn broeder in het herte haat. Onse Ziele gedenkt / wat onse Vaders ons verteld hebben / van die ongelukkige tweespalten in Nederland, door de *Arminianen*, die een taal voerden van Pelagius, van haar Vader *Jac. Arminius* uyt Italien, en de Jesuitische School thuys gebragt. 't Is wel waar / dat de regtsinnigheyd boven de verkeerde voorgebingen heeft gesegen-praalt / bysonder als de Vaders van het Nationale Synode van Dordregt haar Zuplen / en voorstanders zijn geweest / maar

't is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

't is niet min waar / dat dese breuke niet geheeld en is / maar uytgebroken in die scheuringe door de halsterrigheyd der tegenstanders / dat'er kerken zijn opgewerpen in ons vaderland / die op de gronden van Arminius niet alleen gestigt zijn / maar geheuld hebben uyt meerder haat aan de ongelukkige gedagten van dien Aard ketter Socinus, sonder tot nog toe eenige hope van vereeniging. Haar roepen is in soo een geval niet anders als van malkanderen te verdragen, een dryheyd van Propheteren te bedingen / alle Religie in een te smelten / terwijl sy getoond hebben de onverdragelijkste selfs te zijn / daar sy in haar opkomst maar konden de meester spelen; en wy haar tegenroepen / dat de waarheyd niet verdragen en kan een stip gekreukt te worden / de dryheyd van Propheteren niet verder als volgens de regtsinnigheyd bestaat / het onmogelijk is leugenen toe te laten in een ware Religie / die al te edel / en te rein om besmet te worden niet gedoogen kan / terwijl sy de regte moeder is / dat haar kind in het midden doorgehouwen worde / als de valsche moeder. Was 't haar niet veel beter / voor de Gereformeerde Kerk minder ramp / voor de Zaligheyd der Zielen bleender gevaar / indien sy afstonden van die gronden / waar over sy van ons haar afscheyd namen? want soo souden sy God de eere geven: sijn Oppermagt aanbidden / sijn Raad dienen 's menschen onmagt erkennen / eygen kragten versaken / tweespalt mijden / Eendragt besorgen / Romen ook in Pelagiaanse stellingen tegen-spreken / die onder andere

die

die wettige redenen waren / waarom wy soo billijk uyt het Pausdom uptstapten / en de Naam van Protestanten selfs in dit deel verdienden.

Lutherse. §. 14. Eplaas (dat al verder tot de Rampen van onse kerk dienᵈ aangemerkt) de Navolgers van *Lutherus* stappen hier in van haar Meester af / dat sy diergelijke leeringen begunstigen / en met de Arminianen heulen; hoewel sy voorgeven vyanden van Pelagiaanse gevoelens te zijn / en in veel dingen van de Arminianen afwijken. De Prædestinatie is by haar uyt een voorgesiene geloof of ongeloof; in God vinden sy een Conditioneel besluyt; de dood van Christus voor uytverkorene en verworpene; de manier van genade wederstandelijk, den afval der Heyligen mogelijk. Sy staan evenwel toe een verkiesinge van sekere persoonen / niet om het geloove / maar in en door het geloove: de Salighᵉyd alleen van God; het werk des geloofs in sijn begin, voortgang, en volherdinge van den H. Geest; de geestelijke onmagt van den mensch; de voorkomende genade / uyt het eeuwig besluyt; het geloove als een vertrouwen van genade voor Christus / en desselfs versekeringe aan de Ziel; dat de uytverkorene, die God voorkent heeft te volherden niet afvallen en konnen &c. Voor de rest verschoonen sy nergens de gevoelens van Socinus. Maar sy nemen tegen onse kerk meer als eene ongegronde grond van laster op: eben of wy de reden en Philosophie rigter stelden in de Godsgeleertheyd: een stoisch nood-lot invoerden; God als een Auteur der sonde stelden; sijn

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

sijn Almagt ontkenden; met Nestorius Christi Naturen scheurden; de kragt van sijn dood benamen; de Sacramenten maar bloote teekenen aanmerkten; in de kinderen het zaad des geloofs ontkenden; allerley Christi tegenwoordigheyd in het Avondmaal bestreden: welke alle dingen der dupten het eerste perk des verschils tusschen Lutherus en Zuinglius zijn/ die met den anderen overeen quamen te Marpurg †, behalven in de Lighamelijke tegenwoordigheyd Christi in het Avondmaal; sonder als doe nog te reppen van de alomtegenwoordigheyd van sijn Lighaam/ sijn twee naturen in eygenschappen te vermengen/ &c. Ik laat staan de voorverhaalde verschillen op te werpen/ daar hy soo heerlijk van den onegtelijken wil tegen Erasmus schreef. Daar zijn wel in de voorgaande, en dese Een eenige by een komsten gehouden om malkanderen te verdragen/ en op goede gronden de gevoelens met den anderen over een te brengen/ waar van nog onlangs te Cassel *, maar 't en heeft God niet belieft die breuke te genesen/ daar soo innig om gesugt word/ dat die samen eens zijn in het verwerpen der Paepse leeringen/ in het vaststellen der grond-waarheden, verlaten van Schepseleer, ook daar in mogten eens worden/ ten minsten den anderen verdragen, daar in sy nu als nog oneens zijn. Wat soude dat een gelukkige voortgang des H. Euangeliums veroorsaken/ om met een gemeene/ en eendragtige hand het Pausdom tegen te gaan/ onse Protestantse vryheyd te verdedigen/ en soo veel Zielen te verheugen/ die te regt treu-

† A. 1529.

* A. 166.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

treuren over de ergerniſſe deſer tweeſpalt/ daar de vyanden van vreugde over opſpringen! dit andwoorde Antonius Koning van Navarre (hebbende het France opperbewind onder Carel IX.) aan den Veenſen Ambaſſadeur/ die het invoeren der Lutherſe leere aan prees boven die van Calvijn, dat die twee Godgeleerde in 40 ſtukken met den Paus oneens waren/ in 38 met den anderen 's eens/ in 2 maar verſchillig/ en ſy de handen tegen dien gemeenen vyand moeſten ſamen ſlaan. †

† Thuan. hiſt. op 't Iaar 1561.

Epiſcopale. §. 15. Soude het dan al te maal eens zijn/ de kerk niet meer seggen/ *waarom ben ik dus?* o neen: daar is geen kleene verwijderinge/ soo seer wel in de leere niet/ als in de kerken-ordre en bedieninge tusschen de *Epiſcopale* en *Presbyterianen*, dat meer als honderd Jaar herwaarts de ingewanden van dat groot Brittagne van een gereten heeft. *Hendrik VIII.* had in de eerste opkomst van Luther een boek tegen hem geschreven over de seven Sacramenten, waar over hem Paus Leo met den Titul van beschermer des geloofs vereerde. Sijn egtscheydinge met sijn vrou Catharina, moeye van Keyser Carel, dede hem daar na in ongunst van den stoel, en vpsonder van Clemens III. verballen/ die hy betaalde met het inhouden van den St. Pieters penning ‡, het afschaffen der Pausselijke magt, het aanstellen van sig selfs voor hooft der kerke, welker leere hy egter behield/ makende soo wel Martelaars van die de Paapse dolingen tegenspraken/ als die hem voor geen kerk-hooft wilden erkennen/ schoon sy waren selfs Papisten. Na sijn dood ‡ heeft de

‡ Ao. 1534.

‡ 17 Decemb. Ao. 1547.

Soon

Soon *Eduard* VI. de Paapſe misſlagen afgeſchaft / maar een kerkbeſtier behouden door Biſſchoppen, en den dienſt door Liturgien, ſweemende na het Pausdom. Te ontijdig geſtorven * / ſommige ſeggen vergeven / naulijks 17 Jaar oud zijnde / en * 6 Iuly 1553. vrugteloos ſijn Rijk by Teſtament nalatende aan *Iohanna Suffolk*, dogter van de ſuſter ſijnes Vaders / word het Rijk vermeeſtert van ſijn ſuſter *Maria*, die de nieuwe Koningin dede onthalſen / en geen kleene / hoewel een korte wolk van verdrukkinge over de Engelſe kerk bragt door den weer inboer des Pausdoms met hangen / branden / afmartelen van de getuygen der waarheyd. Haar ſuſter *Eliſabeth* na haar dood * op den Engelſchen Thron geſtapt / bewerkt niet alleen daar / maar ook by de Schotſe Staten tegen dank van hare Koningin Maria de Gereformeerde Religie; maar daar de Schotten na de wijſe van Geneve het kerk-beſtier met Kerkenraden, Ouderlingen, Diaconen bewerkten / daar heeft men in Engeland na de wijſe van Eduard het Pausdom verdreven / maar haar kleederen en vercierſels behouden: dat in die tijd niet alleen / maar daar na ſoo veel opſchudding maakte / ſelfs zijnd'er niet weynige opgeſtaan / die ſoo wel de Presbytriaanſe Schotſe ordre / als Biſſchoppelijke tegenſpraken / en als Independenten te boek ſtaan. Na de dood * van Eliſabeth ſtapte * 24 Maart Jacob van Schotland op den Thron / en 1603. vereenigde die dry Croonen; dog ruſt niet voor hy in Schotland Biſſchoppen inboerd. Dit alles ging ſoo effen niet / maar ſederd

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

* 6 Apr. 1625. hy van de wereld scheyde * / heeft sijn Soon *Carel* I. heviger aanloop ontmoet / bysonder als William Laud Wards bisschop van Canterbury hem aanraad die half Paapse Liturgien, en Ceremonien in te voeren.[a] Hier tegen maken de Schotten dat berugte Convenant[b], dat een vernieuwinge van haar Confessie van den Jare 1580. is / en boenen de Bisschoppen uyt.[c] Daar leeren de Engelse mee al het voor na[d] / onthoofden den Graaf van Strafford Vicerop van Yrland[e], (in dat Jaar als de Paapse Yren wel 200000 Gereformeerde vermoorden /) en William Laud[f]; nu middelerwijl den inlandsen Oorloog soo in Schotland als Engeland tegen Karel en sijn Bisschopse haar van het Parlament, Presbyterianen, en Independenten aangedaan niet geeyndigt is door het onthoofden van die Koning[g] / het bewind van *Oliver Cromwel* over die Engelse Republijk, het afsterven van die Protector[h], het voyt bestier van sijn Soon *Richard*, het uytroepen[i] / het aan land stappen[k] / het kroonen van *Carel* II.[l] Want schoon de wapenen wel nedergelegd zijn / soo zijn de gemoederen verwijderd gebleven / bysonder nu de Bisschoppen in Engeland, Schotland, Yrland weer alles onder *Carel* II. zijn te boven gekomen. *Iacobus* II. sijn broeder op den Throon gevolgd zijnde[m] / dede openbare belijdenisse van de Roomse Godsdienst, had een oogmerk om die in te voeren / regt een hof van kerkelijke Commissarissen op / waar onder de Bisschoppen staan moesten / sogt te vergeefs het afschaffen van den Test, en Pænale wetten, (bolwerken der Engelse kerk tegen

a A0. 1637.
b 1638.
c 1639.
d 1640.
e 1641.
f 1645.
g 1649.
h 13 Sept. 1658
i 18 Mey 1660.
k 4 Iuny.
l 3 Mey. 1661.
m Febr. 1685.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

tegen het Pausdom) send onder sijn d'r Kroonen acten van vryh yd van Conscientie, en Religie voor alle / laat den Aards Bisschop, en nog ses Bisschoppen in den Tour setten/ die dit weygeren af te lesen / en by Konings-bank selfs sijn d'r verklaart / brengd Paapse Scholen in &c. Heeft God die natie soo spoedig / soo gesegent / sonder eenige bloedstortinge door de oberkomst van den Prince van Orangien, met maar 14000. Man verlost n / vlugt Jacob met sijn Vrou (de Princes van Modena) en dien onderstekeling de Prins van Walles na Vrankrijk, is die Thron nu vakant / WILLIAM en MARIA door Koning en Koningin uptgeroepen o / en gekroont p / 't is al weer niet wel / daar is onrust / en onlust. Waren't Papen alleen / die hare Majesteyten die opkomst benijden / nu sy sonder hoop van d'rhepd upt groot Brittagne geboend zijn / maar selfs zijn verschepden Bisschoppen ongesint/ selfs afgeset / hoewel die Koning met soo veel sagtmoedigheyd haar streken verdragen heeft. Heeft hy in Schotland het versoek van dat Parlament ingewilligt / dat de Bisschoppen daar zijn afgeschaft / sijn Majesteyt en verstaat evenwel daar geen Conscientie-dwang; soekt hy de Presbyterianen met haar te vereenigen, 't is dat beoogt/ daar soo veel Zielen soo veel Jaren na verlangd hebben; staat hy door het Bisschoppelijke bestier in Engeland, daar is hy met eede aan verpligt. Gelijk men geen twee Heeren dienen kan / hoe sal men tweederley slag van tegen den anderen strijdende onderdanen te beheerschen? hoe kan dat dan in

n 1688. 1689.

o 24 Febr. 1689.

p April. 11.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Engeland zijn / daar elk hooft eygensinnig is / geen tweederley maar wel veertigderley soorten van menschen in stuk van Godsdienst haar opdoen? behalven dat het te wenschen is / dat de Engelse Bisschoppen geen vlepers en waren van Episcopius, Curcellæus, Pelagius, roemende op een middelweg tusschen Romen en Geneven.

Fransе Universaliſten.

§. 16. Grooter Kampen zijn soo veel bloeijende kerken in Vrankrijk ontmoet door die ongehoorde verbolginge haar aangedaan onder haren Koning *Louis* XIV. daar nu de wegen van Zion treuren, terwijl men daar geen teekenen en siet / en hare Leeraars verjaagt zijnde geheel ontbreken. Alhoewel egter die grouwel van die groote verwoestinge van des Heeren geestelijken Tempel in dat Koninkrijk zijn dappere mannen opgestaan / die in de slagorders van Israël een onsterfelijken naam hebben nagelaten. Maar heeft de heldre Son by tijden hare verduystering, niet wel in haar selfs / maar in het tusschen komen van eenig dik Lighaam / die hare stralen van onse oog afstuyten / soo hebben ook die groote ligten al pets gehad / dat ons heeft doen sien / dat sy maar menschen waren / en tot onrust meer als opbou van Gods huys gestrekt heeft. *Camero*, *Daille*, *Amyrault*, en met haar een goed aantal Godgeleerde drongen aan op een algemeene medelijden Gods / en wille om alle te saligen / op een algemeene dood van Christus voor alle / op een algemeene roepinge, al was't door een stemme der schepselen &c. Sweemde dit na de gedagten van Arminius, hier stonden sy nu stil /

stil / en erkenden een geestelijke onmagt van den sondaar / een bekeeringe door de hertveranderende genade / een Applicatie der saligheyd niet aan des menschen vrye wil, maar aan de onverdiende genade toe te schrijven. 't Waarte wat omslag als haar verdreevene Predikanten in onse Landen ruste vonden voor het hol hares voets / tot dat in haar *France Synode gehouden* te *Rotterdam* ‡ eenmoedig besloten is geen Predikanten onder haar beroepelijk te stellen / die niet en verseekere met onderteekeninge sijn eenformigheyd van gevoelens met hare geloofsbelijdenisse / en beslupten van het Synode van Dordregt, en verders te beloven niet te leeren / noch in het openbaar / noch in het bysonder tegen het gene in dese Provintien is vastgehouden. Had *Claude Pajon* Predikant van Orleans een bysonder gevoelen van de Mediate genade / die alleen erkennende in de bekeeringe des sondaars / die door middelen / en uyterlijke voorstellingen op de redelijke Ziel werkt / verwerpende die onmiddelijk hertveranderinge / die boven dien soo noodig is / was dat gevoelen met sijn dood / en de France verbolginge daar opgevolgt wyl wat ter neder gehouden / dat voornoemde Synode verklaart dat Pelagiaans, en verstaat dat ganselyk niet te sullen verdragen. Middelerwijl heeft die E. vergaderinge gedurig de handen vol om de weelderige verstanden niet al met wyshey te doen uytslaan / wat sy willen. Siet eens dien aangaande een afschrift van de handelingen des Christelijke Synodus van Zuyd-Holland, gehouden tot Schiedam in

‡ 24 April 1686.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Julio 1691. Art. 12. ad Art. 13. handelende van de Walſe Synode, hebben de Gedeputeerde Synodi overgeleverd van wegen de Chriſtelijke Synodus der Walſe kerken der vereenigde Nederlanden een extract uyt de reſolutien van haar Synodus gehouden tot *Amſterdam* op den 23 Auguſti, ende volgende dagen 1690. Waar in de voornoemde Synodus betuygd tot haar droefheyd te hebben vernomen, dat niet tegenſtaande hare vorige reſolutie genomen tot weringe van alle ſchadelijke leeringen, nogtans ſoo onder de hand, als in 't openbaar by eenige onruſtige geeſten worden geſtroyd, ſeer ſchadelijke en verderfelijke dwalingen, onder andere deſe navolgende. 1. Dat de *Socinianery* een Religie is, de welke draaglijk is, en in de welke men wel kan Salig worden. 2. Dat men in *alle Religien* kan Salig worden, behoudens dat men een goed geloof, of een goede intentie heeft. 3. Dat men niet en *ſondigt*, wanneer men maar de bewegingen van ſijn *conſcientie* opvolgd, hoe quaad de daad die men pleegd ook zijn mag. 4. Dat'er geen andere voor *ketters* zijn te houden dan die gene, dewelke de waarheyd beſtrijden tegen haar Conſcientie. 5. Dat men geen Gods laſteraar is, ten zy men laſterd ſijn *eygen begin ſelen*. 6. Dat de Godſaligheyd, ende de reden ons verpligten, tot *tolereren* van allerhande ketteryen, ſoo in opſigt van de politie, als ten aanſiem van de kerk. 7. Dat de *Magiſtraat* geen regt heeft om haar magt te gebruyken, om de Afgodery uyt te roeyen, of den voortgang der ketteryen te ſtuyten. 8. Dat *elk* particulier regt heeft, niet alleen om voor ſig ſelven te *gelooven*, maar ook aan ande-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

andere te *leeren* al wat hy wil, ſonder dat de hooge Overigheyd het ſelve mag verbieden of beletten. 9. Dat de *genade* enkelijk beſtaat in 't voordragen van Gods woord, en dat'er geen inwendige werkinge van de H. Geeſt is &c. In de welke dat de voornoemde Synodus niet alleen de voorſcheven ſtellingen *verfoeyt*, maar ook het leeren, en voortſetten van deſelve, onder bedreyginge van de uyterſte Cenſure verbied, en alle Conſiſtorien belaſt ſoo veel mogelijk is ſorge te dragen, dat'er geen boeken ſonder naam van den Auteur mogen uytgegeven worden, en aan alle de leden der Walſe kerken verbied oyt eenig boek over ſaken van Religie te laten drukken, ſonder het te voren te laten examineren van die, dewelke daar toe geſtelt zijn onder bedreyginge van het ontſeggen des Avondmaals voor de byſondere leden: en van een ſuſpenſe van ſes weken voor de kerkelijke, ſelfs ook alwaar het dat'er in haar uytgegeven boeken niets quaads mogte gevonden worden. En waar in de ſelve aan alle de Walſe Conſiſtorien belaſt kenniſſe van deſe hare reſolutie te geven, aan alle de gene, die ſy ſullen oordeelen, dat daar van kenniſſe behoorden te hebben; en voornamentlijk aan de Gedeputeerde van de Chriſtelijke Synodus van de Nederduytſe kerken alhier, en aan de gevlugte Predikanten hare mede broederen in Engeland, dewelke door ſekere Miſſive aan de voorn: Synodus hadden geklaagd, dat ſy tot haar droefheyd ondervonden hadden, dat het ſelve quaad ook aldaar gezaeyd wierd. De Chriſtelijke vergaderinge laat de ſaak in ſtatu: verſoekt ondertuſſchen D: D: Deputatos Synodi aan de Walſe Synodus te ſchrijven, en haar te

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

bedanken voor de mede-deelinge des briefs met bede, dat deſelve Synodus voortaan op alle bedenkelijke wijſe tegens die dwalingen geliefde te waken, en ſal de Synodale vergaderinge aangenaam zijn, dat in de ſaak door D: D: Deputatos Synodi mede werde gevigileerd tot ruſt der kerke, en weringe der dwalingen.

Cocceji Schriften.

§. 17. Maar hoe is't nu in het hert van onſe Nederlandſe kerk-moeder? daar vindmen meer als eene blage van hertklopping. De onluſten over de Schriften van *d' Heer Cocceius* hebben nog geen eynde / terwijl ſijn voorſtaanders de naam van die man vereeuwen / die arbeydſaam, taalkundig, vyand van barbare School-termen, regtſinnig tegen de algemeene vyanden / en geſet om den ſin der H. Schrift na te voorſchijen / waarlijk geweeſt is. Maar gelijk eenige uytleggingen van Schriftuur by haar als een groote ondekkinge met dankſeggingen tot God zijn aangenomen / ſoo heeft dit aan andere ſoo veel te meer ongenoegen veroorſaakt / om dat ſy een ongewoone taal hoorden / die ſy niet en dagten wel over een te komen met de rechte meyninge van des Heeren Geeſt. Laat dit hier onbepaald blijven / wie gelijk hebben / dit egter diende niet weynig tot Ramp onſer Nederlandſe kerk / dat'er ſoo veel opſchudding / als een Kerk-beving gevoeld is. Is'er door die man ſoo een groot ligt opgegaan / die hem volgen denken in geweten verpligt te zijn daar niet van te ſwijgen / mits zijnd'er aan d'ander zijde / die haar verbonden agten te waarſchouwen haar toevertroude gemeenten / dat dit

is

is een dwaal-ligt. Dit alles gaat dan soo effen in sijn werk niet / of daar daverd wel een Predik-stoel, men schrijft wel een bitter boek / daar komt wel een personele verwijting, men vind al om de betamelijke bedaardheyd niet. Ook zijnd'er met die swakheyd bevangen / die upt insigt van waardiger vordering met een aanhang mede-doen / en van de verschil stukken niet veel vergeten hebben. Die haar voor de een of d'ander niet rond upt verklaren / worden geoordeeld van de waarheyd niet veel te verdienen / en van beyde zijden verdagt gehouden / om dat sy te waggelig na haar vordering tegen het oogwit haarer bevorderaars veelsins oversiaan. Siet wy zijn menschen! en dragen wel selver den schat in aarde vaten!

§. 18. Wat sal ik seggen van de Schriften van de Heer Professor *Herman Alexander Roël?* anders niet dan het geen de Christelijke Synodus van Zuyd-Holland, tot Schiedam gehouden in Julio 1691 daar van gevordeeld heeft Art. 24. Want na dat desen aangaande het gravamen van het Classis van Schieland was opgelesen / en D. Correspondens *Frisiæ* sig by desen ontlastede, oplesende uyt sijne Acten, dat de saak van de Heer Roël by haar in allen manieren was *geassopieert*, soo heeft die Synodale vergaderinge in dese saak gestelt tot Commissarissen de Heeren broederen *Gerbrandus van Leeuwen*, Correspondens Noorthallandiæ, *Corn. Bosch* deputatus Synodi: uyt de respective Classen de Heeren *Iacobus Triglandius*, en *Iohannes Texelius*, om de Hoog-Agtbare Heeren Commissarissen, en de Christelijke Synodus te informeren, en van haar

De saak van de Heer Roël.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

gebeſongieerde rapport te doen, op dat de Synodus haar E: E: gehoord hebbende mogt oordeelen, ſoo als ſy ſal bevinden te behooren. Deſe hebben boven 't uytgetrokkene uyt de boeken van de Heer Roël dit Advijs gegeven: Welke ſtellingen uyt ſeer *pernicieuſe* beginſelen voortkomende, die het ganſche myſterium van het allerdierbaarſte geloove ſtaan te *ondermijnen*, hebben wy deſelve van ſeer gevaarlijke *gevolgen* geoordeld, en ganſch *ſtrijdig* tegen Gods H. Woord, en de Gereformeerde leere. Byſonder ſoo als deſelve is vervat in de Nederlandſe Confeſſie, en Heydelbergſe Catechiſmus, van herten wenſchende, dat de voorn: boeken noyt in de wereld waren geweeſt, of nog waren, weshalven wy ook ſeer verblijd zijn over de voorſorge van haar Ed: Mog: de Heeren gedeputeerde Staten van Vrieſland, om ſoodanige ſchadelijke gevoelens tegen te gaan, en te ſupprimeren, in wiens oordeel, voor ſoo veel de ſaak'aldaar domeſtijk is, tuſſchen die twee Heeren Profeſſoren, wy niet alleen gaarn acquieſceren, maar ook oordeelen, dat wy met reden, en in naarvolginge van haren Godvrugtigen yver ook hier behooren ſorge te dragen, dat de opgemelte dwalingen in onſe kerken niet mogten ingebragt worden. Waar toe wy meenen, dat men alle de ſtudenten, komende van d'Academien, en d'Illuſtre Scholen, inſonderheyd uyt dien Heers diſcipline, ſeer nau aangaande deſe ſtellingen behoorden te onderſoeken, Examinibus Præparatoriis, & Peremtoriis, en niet toe te laten tot het publijk Predik-ampt, als onder betuyginge, datſe alle de voorſchreve ſtellingen, en yder derſelve in 't byſonder van herten verwerpen,

en

en willen tegen gaan. De Christelijke Synodus geexamineerd hebbende het voorschreve rapport, en Advijs, heeft het selve geapprobeert, en de Heeren Commissarissen voor hare genomen moeyte bedankt, en hebben de aanwesende leden voorts aangenomen 't selve aan de respective Classen over te brengen, om provisioneel, en pro interim geobserveert te worden. De upt-trekksels waren aan de Christelijke Synodus, om dat het upt het Latijnse boek was / in het Latijn, overgeleverd: laat sien / of ik'er mijn Leser in onse moedertaal eenige dienst mee doe. „ Eerst raken- „ de het misbruyk van de reden in het ondekte „ geheym Gods, upt de twee Dissertatien van de Heer Professor Koel. Dis- „ sert. Pag. 14. §. 11. Dat / alhoewel die „ dingen / daar van blijkt / datse van God „ geopenbaard zijn / met een seker geloove „ konnen / en moeten gelooft worden / schoon „ die niet geheel / volkomen / en in alle ma- „ nieren van ons konnen worden verstaan / „ en bevat / nogtans niets en kan of moet „ gelooft worden / dan in soo ver het gekend „ word: want hoe kan het geloove op een „ onbekende saak heen vrijven? of door wat „ voor een denkbeeld en gedagte aan het ge- „ moed verbeeld / en van andere dingen on- „ derschepden worden? om de waarheyd te „ seggen / te gelooven het geen gy niet en „ weet / is niet met al te gelooven. Ver- „ gelijk Pag. 48. §. 46. Voornamentlijk „ soud' 't onheusch zijn van my te vergen / „ dat ik gelooven soude een eygentlijk gesegde „ generatie / van welke niemand een begrip „ of selfs heeft / of my geven kan; zijnd'er

„ an-

„andere van soo een ontaarden sin / dat sy
„andere ten gevalle yets met een ingewik
„keld geloof gelooven / dat sy niet en weten
„ik altoos niet. 't En minsten begeere ik
„eer ik geloove / te kennen / dat / en wa
„de saak is / die my word aangedient om
„te gelooven. Ende aan het eynde van dier
„Artijkel, men moet in dingen / tot welke
„wy in 't verstaan geraken / soo lang stil
„staan / tot God ook de rest ontdekke /
„maar het oordeel / of geloove moet nopt
„uytgestrekt worden boven het begrip.
„Ten tweeden van de eeuwige en natuurlij-
„ke generatie des Soons van den Vader;
„Dissert. 1. p. 25. §. 25. Eerst ontkend hy, dat
„een Goddelijk persoon eygentlijk kan gesegt
„worden gegenereerd te zijn. Hy voegt'er ten
„tweeden by, dat de generatie des Soons moet
„verklaard worden door het mede-zijn in een
„het selfde wesen. Dissert. 1. p. 34. §. 32.
„Buyten twijffel en kan sijne eeuwige ge-
„neratie niets beteekenen / als de eeuwige
„gemeenschap van de selfde nature / en me-
„de zijn met de eerste persoon. Vergelijk
„Dissert. 2. p. 39 §. 63. Daar dese woorden
„staan: Soo nogtans / dat / indien wy alles
„tot een trekken / de eeuwige generatie /
„gelijk men segt / des Soons waarlijk niet
„anders sy / als de gemeenschap van de
„selfde nature / en het mede-zijn van de
„tweede persoon met de eerste. Uyt wel-
„ke grond hy wel uytdrukkelijk leerd, Dissert.
„1. Pag. 40. Maar op dat ik 't regt upt segge / ik en sie niet wat swarigheyd daar eyndelijk in zijn kan / indien wy seggen / dat wel misschien (want ik weet het

„niet

„niet / en men mag niet oordeelen als van „begrepene / en bekende saaken) dit sou kon„nen geweest hebben / soo het Gode soo had„de believt / dat die persoon / die nu Va„der genoemt word / Soone ware genoemt „geweest. Het gene hy verhaald, Dissert. 2. „p. 39. De tweede Reden, waarom de „tweede persoon in het Goddelijke wesen is de „Soon, was sijn verordineringe tot het mid„delaar-ampt, ende de openbaringe van het „selve in al sijn Heerlijkheyd, met dese woor„den, Dissert. 2. p. 39. Want wanneerd'er „te leeren was / wat de Schrift door die „woorden van Vader / Soon / en generatie „verstaat / soo heb ik gesegt / dat daar mede „verstaan word / of maar enkel het sijn van „Christus / of sijn verordinering tot sijn „middelaar-ampt / of de openbaringe in de „tijd van de Godheyd / die hy van eeuwig„heyd gehad heeft. Pap. 44. Dissert. 1. „De Vader is dan na de stijl der Schrif„tuur de eerste persoon geworden / de „Soon de tweede / en alsoo gegenereert / „wanneer hy na sijn vernedering door het „aannemen van de gestalte eenes dienst„knegts wederom uyttermaten verhoogd / „en verheerlijkt is met die heerlijkheyd / „die hy gehad heeft eer de wereld was / „Joh. 17: 5. Door het stellen aan de reg„terhand der Majestept in de Hemelen / dat „is: wanneer hem de Vader alle magt ge„geven heeft in Hemel / en op aarde. „Matth. 28: 18. Ten derden: dit stuk soo ter „nedergesteld zijnde, heeft den Auteur tot last „onser Theloganten, dat sy partyen niet en kon„nen voldoen. Dissert. 1. p. 36. Want in-

„dien

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

„dien die woorden Vader / Soon / en ge
„neratie eygentlijk moeten genomen zijn
„soo en sie ik niet genoeg / hoe die gene gron
„dig konnen wederlegd worden / die uyt
„derselver eygene beteekentisse door het ge
„bruyk gegeven beslupten / dat de Vade
„alleen de ware en opperste God is / en de
„Soon niet als een gemaakte / en minder
„God: voor my / 't en kan niet ontbeyn
„sen / dat ik uyt genoeg verstaan hebbe no
„de sin / nog de kragt van de meeste end
„woorden / met welke de onse tragten op t
„lossen de redenen tegen de ware Godhey
„des Soons / die van onse tegenstreberg
„gehaald worden uyt de nature van de ey
„gentlijk gesegde generatie. Vergelijk he
„volgende Pag. Hy neemt verder weg he
„eeuwig fondament, en natuurlijk onderscheyc
„tusschen dry persoonen tot nog toe erkend in
„de generatie van den Soon, ende de uytgang
„van den H. Geest, by de orthodoxe kerke,
„stellende dat die maar numero, & nomine,
„(in tal en naam) zijn onderscheyden, als Pag.
„39. 't Is dan genoeg dat sy onderschey-
„den worden numero numerante & nume-
„rato. En een weynig daar aan, Pag. 39.
„en 40. Maar dese swarigheyd schijnt on-
„derwijl op te rijsen / indien sy anders niet
„en verschelen / als numero non tantum nu-
„merante, & numerato, dat de Vader
„soude konnen wel Soon gesegt zijn / als
„boven. Voorts Pag. 40. Het moet ons
„genoeg zijn / dat de Schrijftuur gewild
„heeft door die onderscheyde namen ons
„oplepden tot de kennisse der onderscheyde-
„ne persoonen. Soo zijn dan die namen selfs

„de

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

„de Characters (merkteekenen) der perso-
„nen / en daar mee hare gecharacteriſſeer-
„de eygenſchappen. Vergelijk Pag. 29. §.
„30. En boven in het ſelfde §. Nu de eene
„perſoon de andere niet en zy / na dat de
„eene des Vaders / de tweede des Soons /
„de derde des H. Geeſt is bekend gewor-
„den / ſoo beteekenen die namen gedeter-
„mineerde perſoonen: daar te voren geſegt
„was, deſe namen alleen te behooren tot de
„Oeconomie, de Vader is dan na ſtijl der
„Schrift de eerſte perſoon geworden &c.
„Maar of dit niet genoeg was ſoo heeft den
„Autheur boven dit al wat oyt is aangedron-
„gen van de oude Arianen, en die haar op dit
„ſtuk gevolgd zijn, de eene naar dit, de an-
„dere naar een ander beginſel opgeſcherpt en
„aangedrongen tegens de Orthodoxe en over
„al aangenomene leere, of ſchoon hy met haar
„het ſelve beſluyt niet en maakt, ſiet Pag. 27.
„Diſſert. 1. En dat geheel uyt, Ex. Gr. an
„tanquam exiſtentem, an tanquam non
„exiſtentem &c. Ten vierden, van de be-
„ſoekingen, en tijdelijke dood der geloovige,
„en dat die in der daad ſtraffen zijn der ſonde,
„en dat Chriſtus ſelfs niet in intentie voor de-
„ſelve voldaan hebbe. Diſſert. 1. Pag. 6. §. 5.
„Daar is niet ſekerder als dat de beſoekin-
„gen / en tijdelijke dood ſtraffen zijn der ſon-
„de / ten zy ſy uyt liefde Gods (NB. die
„worden zijn van martelaars te nemen)
„verdragen worden / en van ſijn vyanden
„afkomen: en dat die ſtraffen eygentlijk ſoo
„geſegt en niet kaſtijdende, nog Vaderlijke,
„zijn blijkt uyt de beſchrijvinge die hy'er af
„geeft, §. 11. Daar hy de ſtraffe dus be-
ſchrijft:

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

„ſchrijft: ſtraffe han genoemt woꝛden / en „'t is ook ſoo / alle dꝛoevig quaad / dat „van den regter en wꝛeker aangedaan woꝛd „om het ſchendig quaad. Ende dat Chri„ſtus ook of in der daad, of in intentie daar „voor niet heeft voldaan, blijkt Pag. 7. „Daar wy deſe woorden vinden, §. 20 - 23. „Al hoewel dan het randſoen Chꝛiſti koſte„lijk en kragtig genoeg ſoude geweeſt zijn / „indien dat op haar ſelven en abſolupt aan„gemerkt werde om haar te verloſſen van „alle (de gevolgen der ſonde / en de ſtraf„fen) nogtans nadien hy met die intentie „geen randſoen gegeven heeft / en een genoeg„ſaam randſoen te geven met intentie om te „verloſſen eyndelijk voldoen is / ſoo volgt / „indien Chꝛiſtus 't niet gegeven heeft als „een randſoen met intentie om de ſijne van „de tijdelijke dood te verloſſen / hy ook niet / „eygentlijk te ſpꝛeken / vooꝛ deſelve vol„daan heeft.

Onſe vyanden verheugen haar in dit alles.

§. 19. 't En is geen Jood alleen / die ſig ſtoot aan deſe beklageljke Kampen / en wel by uytnementheyd aan de menigte van verdeelde gemoederen in ſoo veel verſchepdene Chriſtene-Godsdienſten, als die de Meſſias immers in ſijn Rijk niet ſal velen; maar hier is ſtof genoeg vooꝛ ſoo veel *Paapſe* ſchꝛeeuwers / die te vergeefs op onſe rekeninge ſetten / dat meer als een ketter uyt haar mee uytging / als wy om ſoo billijke redenen / en op ſoo veel vaſte gronden haar ook van ons hals hebben afgeſchud. Zijn wy de oozſaak / dat in hare vergiftige Sodoms-velden de duyvel een leugen-geeſt in de mond van ſoo vele geweeſt is? dat immers raake

raakt ons niet / indien wy maar bewijsen / dat de geest der waarheyd ons soo wel van die ketters, als van Romen selfs heeft afgesonderd. Stooten sy haar aan eenige verwyderinge onder ons in stuk van gevoelens, laten sy in haar eygen boesem tasten / en overtuygt zijn van soo veel verwerringen in soo veelderley slag van Munnikken, en Schorebollen, die als Sprinkhanen uyt den Put des Afgronds door malkanderen heen swermen / als Kik-vorschen, al quakende den ouden Babyloniscn sang / inspringen in de Paleysen van de Pharaös, en als kinderen der menschen, nog na haar verwerringe / omsien na den opbou hares toorens / die door den bikrem der Reformatie niet wepnig beschoten is. Verwijten sy ons het verderf in zeden, 't kan ons in het hert wel een steek geven van een onbedenkelijke smerte / maar haren balk niet verschoonen / als sy soo een droevige splinter in onse oog sien; die wy waarlijk in onse belijdenisse tot God geen splinter en noemen / om onse schande daar te verkleenen / of te ontbeynsen / maar wel in dit geval / nadien sy geen gelijk en heeft by de godteloosheyd van Romen, op welker stoel na het getuygenisse van haar eygen Schrijvers schenders / verkroovers / godteloose geseten hebben: en daar nog heden soo veel Afgodery, Bygeloof, Schepseldienst, Kettery: Simonie, Staatsugt, Bloeddorst, Sodomy, Ontugt &c. haar regte woning / en huysvesting gevonden heeft.

§. 20. Middelerwijl heeft'er Jehovah nu soo wel als in het O. T. geteekent met sijn Zegel, die hy kent [a], die de sijne zijn / die

[a] Terwijl wy dit beweenen, 2 Tim. 2: 19.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

sugten, en uytroepen over alle die grouwelen[b], met een hooft vol water, met een ooge als een sprinkader van tranen[c]: dat heylige saad, dat steunsel[d], de Noachs in de eerste wereld / de Loths in Sodom[e], de Jobs in Uz[f], de Davids in Mesech[g], de Daniels in Babel.[h] Was'er onder den Baals-dienst van Achab in Israël nog een getal van seven duysend, heeft God in het verwozpen Iodendom nog sijn overblijfsel sig behouden na de verkiesinge der genade[i] / warend'er in het Antichristendom nog altijd getupgen der waarheyd / denkt wel seker / dat die Opper-Majesteyt onder alle die Rampen van onse Gereformeerde Kerk de sijne by namen kend. Gaf hy daar de suyverheyd der leere, die de toetse tegen soo menig kampbegter heeft uytgestaan / hy heeft daar ook sijn schapen / die sijne stemme hooren, kennen, navolgen, en haar bekommeren over de verbrekinge Iosephs: kussende sijn staande hard / vallende in de roede / staande in de bresse, roepende spaart u volk, niet stilles wijgende om Jehovah te doen gedenken / 't zy dan om aan de Kerk-leden te binnen te brengen wie Jehovah, en wat sijn eysch is; 't zy om Jehovah aan sijn naam, sijn eed, sijn verbond te doen geheugen, en te verlangen na een goeden uytslag van soo veel onheyls / die waarlijk het herte breekt.

b Ezech. 9: 4.
c Ier. 9: 1.
d Iesa. 6: ult.
e 2 Petr. 2: 7.
f Iob 1: 1.
g Ps. 120: 5.
h Dan 1.
i Rom 9: 5.

Op geneesmiddelen denken.

§. 21. Dog al dit overleg sal een Ziel doen uytsien na middelen van herstel / en genesinge / erbarmende over de ongesondheyd van onse moeder. En welke dog? sal men sig met *Ian de Labadie* affscheuren / en een volmaakte staat van kerk sig hier op aarden

den inbeelden/ daar altijd kaf, onkruyd, quade visschen, vaten ter oneere, en bokken haar sullen bevinden op den Dorschvloer, Akker, Visnet, Huys, en Schaapskoy van dese strijdende Kerk[a]? sal men van aardse magten als van Bergen, en van Heuvelen dat hepl te gemoet sien/ die hare meeste belang stellen in een bestier der wereld/ en waar van vele wel Godsdienst voorwenden/ daar sy selfs niet thuys en zijn? salmen daar nieuwe Boanerges, Wondersonen/ Kerkenleeraren/ en roepen uyt de hele/ boed-prediken/ bekeppging van Gods voordeelen/ betering van dit alles konnen afwagten? Neen/ indien God van boven niet selfs tot sijn Tempel neerklimme/ de kinderen van Levi repnige/ herten vereenige/ de dogter Zions van den dzek repnige/ de ongeregtigheyd wegneme/ het goede geve. 't Sal evenwel een gesegende saak zijn/ en dan sal God reeds beginnen te werken/ als de groote baa de wereld het Libertijnse leven verlaten/ en hare halsen ten dienst van Jesus buygen/ selfs wel voorgaan/ en hebben sy eenig bestier in de wereld niet alleen goede Placcaten maken/ maar die wel uytvoeren. Als Leeraren in malkanderen als een hert verknogt tegen de boosheyd te beter stormen sullen/ selfs in een goede voortgang/ niet sonder pbrige gebeden/ hebbende wel seker een wekker tot haar pligt van doen. Als elk lid van Jesu Kerk maar Reformatie beginne van sijn eygen persoon/ huys/ en kinderen/ en selfs dogter van Sallum bouwen aan de verbeteringe van de geestelijke Stadsmuur.

[a] siet §. 2.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

§. 22. God sal eens opstaan, sig over Zion ontfermen, als die tijd om genadig te zijn, de bestemde tijd is gekomen. Wy weten wel geen tijd en wijse, voor dat het vervuld is/ maar wy vinden meer als eene Schriftuur-Text, die van de verlossinge der Kerk spreekt. Die dus verre reeds zijn beloften vervulde sal niet ten halven laten staan: dat hy ten geheele voorsegt heeft/ waar over wy nog bidden/ u Koninkrijke kome. Die in de voorgaande Eeu soo een vreesselijke slag op de stoel van Romen, en desselfs agting drukte/ dat haar die schielijke neerspring veroorsaakte/ leeft nog om die versterkte Bolwerken Babels te slegten/ en dat nieuwe hoeren-lied van Tyrus te doen ophouden. Die de verhardinge over Israël ten deele heeft doen komen/ sal de volheyd der Heydenen doen ingaan/ en alsoo sal geheel Israël
† Rom. 11: 26. salig worden †, gelijk geschreven is, de Verlosser sal uyt Sion komen, en sal de goddeloosheden afwenden van Jacob. Is dat gedekte volk te harder van hert/ was hare verwerpinge de versoeninge van de wereld, wat sal de aanneminge wesen anders dan het leven uyt den dooden? gelooft vry: dat het geen kleen heyl voor de Kerk hier nog op aarden zijn sal/ als die groote stemmen in haar Hemel seggen/ de Koninkrijken der wereld zijn geworden onses Heeren, ende sijnes Christi, ende hy
‡ Apoc. 11: 15. sal als Koning Heerschen in alle Eeuwigheyd. ‡ Maar dat dat jupst een tijd van duysend Jaren soude duuren/ met een opstandinge der Martelaren/ een neerdalen van Christus hier op aarden beginnen/ sullen wy lieber voor Chiliasten laten/ terwijl wy van alle die

die heerlijke voorseggingen / die sy daar toe misbruyken / geen volle verbullinge ons konnen beloven voor den dag der weer opregginge van alle dingen, die eerst zijn sal ten dage als de Rigter in de wolken weer koms.

§. 23. Middelerwijl wy in die rek-halsende afwagtinge onse dagen al voort snellen / (wie sal leven als God dat doen sal!) soo is'er niets heylsamer / als onse ziel soo te bewerken / dat wy die als een bupt upt al dte rampen wegdragen. Dit is soo de wijse handelinge Gods / sijn uytverkorene voor soo veel onheyls tot sijn eer / en haar eeuwig wel zijn te bewaren / en het Scheepje van sijn strijdende kerk na al dat dobberen in de Hemel-haven gelubbig te doen aan landen. Wy baren hier in mee met te grooter gerustheyd / als het ziel-anker der hope vast in het binnenste des voorhangsel in gaat. Te heerlijker sal de gentetinge van het eeuwige heyl zijn / om dat de weg derwaarts met soo veel engten beset is. Dat vaste fundament Gods staat, hebbende dien zegel, de Heere kent die gene die sijne zijn; en die den naam des Heeren aanroept sta of van ongeregtigheyd; hy sal dan salig worden.

Gelukig soo een, die sijn ziel tot buyt wegdraagt.

E Y N D E.

MISSPELLINGEN

Moeten op mijn rekening niet staen: verbetert slegs dese;

In de Voorr. A 4. Reg. 8. *geleerde*, leest *geleende*. pag. 42. reg. 19. *haar*, l. *gaat*. pag. 46. reg. 21. *Armen*, l. *Amen*. pag. 76. reg. 6. *van*, doed by, *Josua by*. pag. 100. reg. 6. *niets*, l. *mits*.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

WAARSCHOUWINGE.

OP het 95 blad hebbe ik gemeld van een Boek door mijn Broeder tegen Dr. Bekker geſchreven, 't Is nu, dat ſommige baatſugtige dat in het Nederduyts hebben doen vertalen, ſonder aan dien Autheur een woort te ſeggen, of blad te laten ſien, gelijk ſijn E: in een brief aan my, klaagt gedag-teekent den 28 Febr. 1692. Oude ſtijl, en verſoekt, dat ik by deſen de klagte uyt ſijn naam ſoude doen dat deſe vertalinge is miſerabel, kort, verminkt, ontzenuwet, vervalſt, ſulks dat het alle cieraad verloren heeft en alle force van redeneren, ſelfs zijnder perioden in, die aan ſijn E: een laſterlijken ſin aanvrijven, en onverſtaanlijk zijn. De wereld zy dan bedagt, dat mijn Broeder dat geleebraakte Duytſe Boek voor ſijn werk ganſch niet en erkent, nog hem niet en ſal kreunen, indien yemant daar tegen ſal ſchermen, houdende ſijn Latijnſe alleen in waarde, om dat te verdedigen tegen die wederſtrevers, die haar ſijn andwoorde niet onwaardig maken.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Uytgegeven volgens Approbatie des E: Classis van ZUYD-HOLLAND.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28

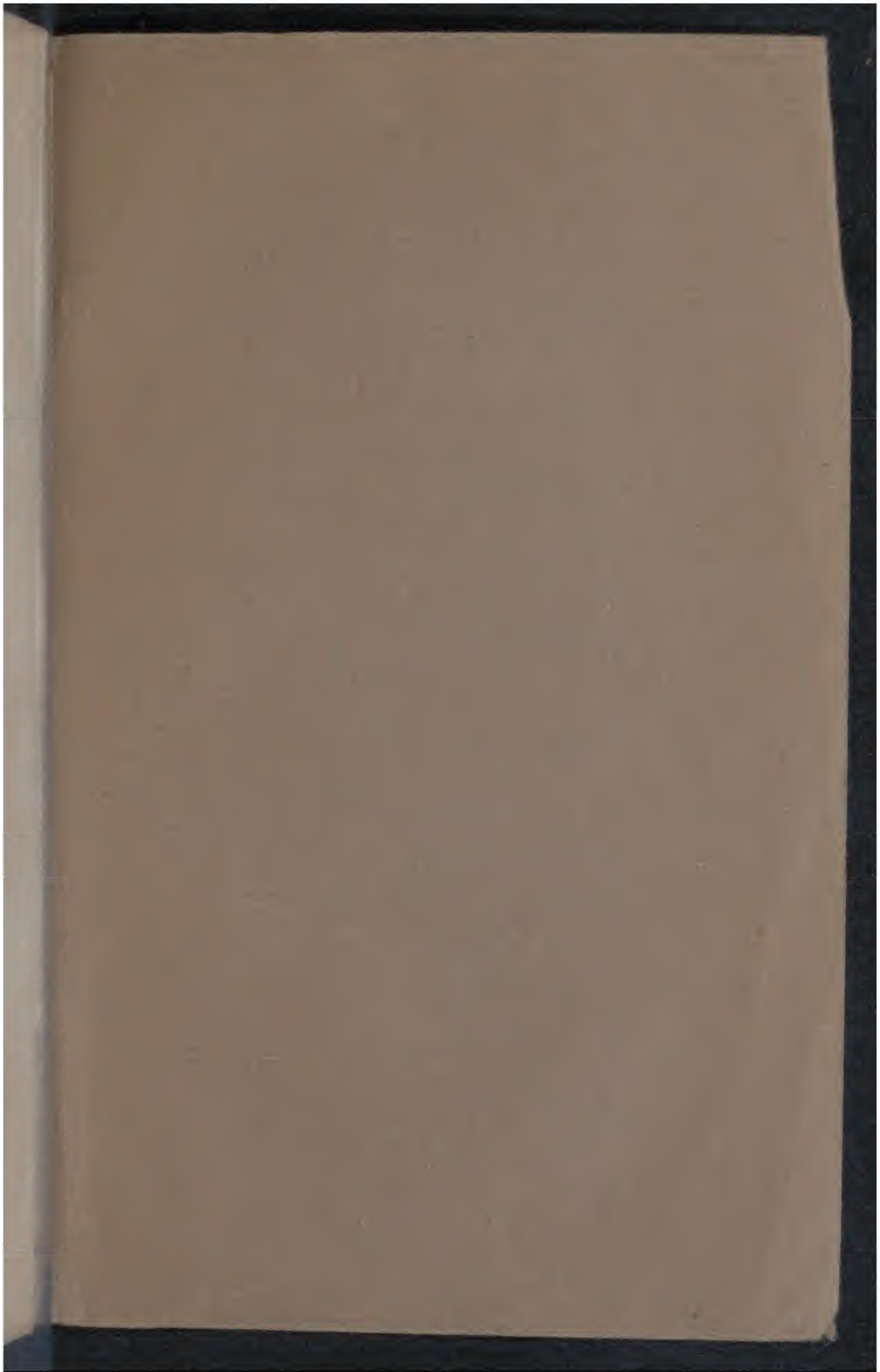

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
234 L 28